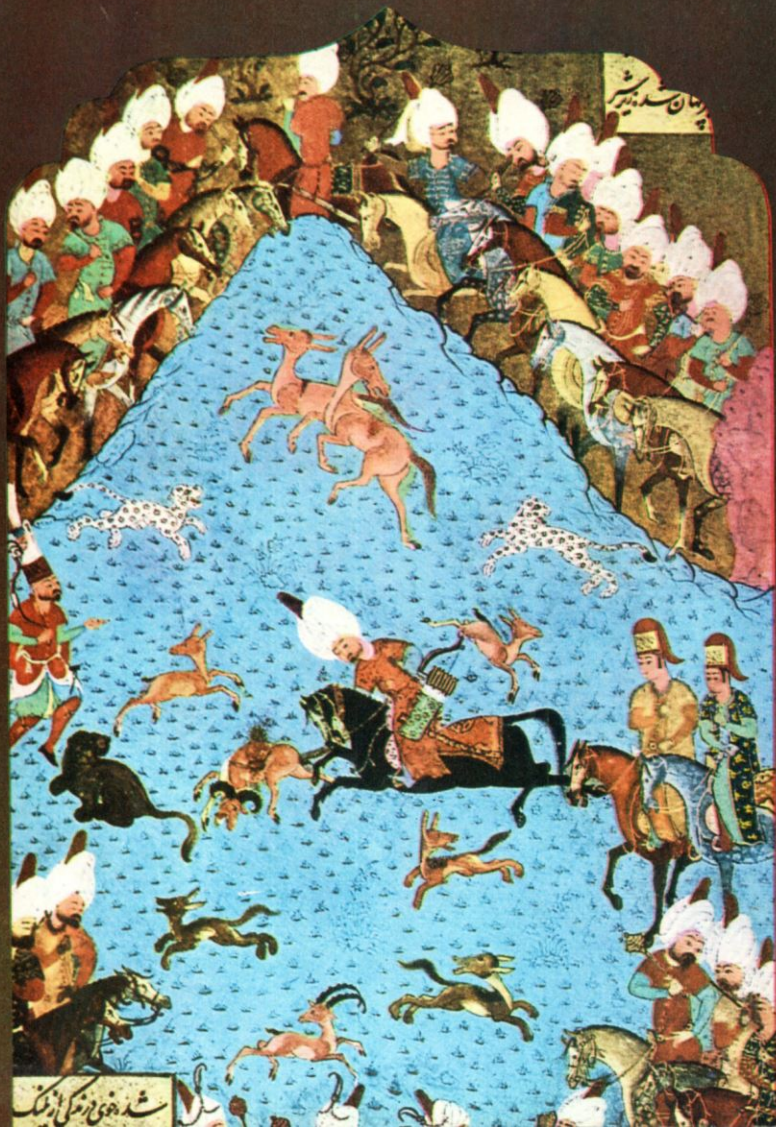
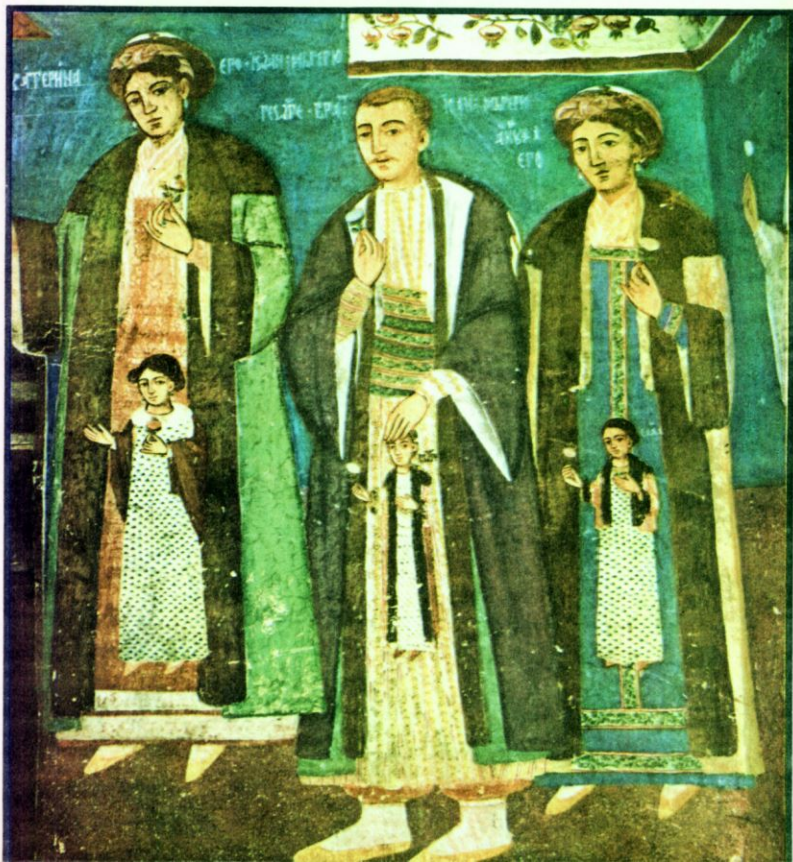

magazin istoric

ANUL XI Nr. 9

(126) SEPTEMBRE 1977

Revistă de cultură istorică
Anul XI - Nr. 9 (126)
septembrie 1977

Redactor șef
CRISTIAN POIȘTEANU
Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI
Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CANDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ④ ② ③

① Soliman Magnificul la vânătoare. Miniatură de epocă

④ Mihrimah, fiica (stinga) și Roxelana, prima soție a lui Soliman Magnificul. În chenar — mormintul marelui sultan* (Istanbul în epoca lui Soliman Magnificul, p. 44)

② Reprezentanți ai familiei Magheru, așa cum apar ei în tabloul votiv al bisericii din Birzeiu de Gilort. De la stînga la dreapta: Ecaterina, soția lui Ion Magheru (polcovnicul) și fiica lor, Maria; generalul Gheorghe Magheru (primul portret cunoscut al acestuia) și fiul său Gheorghe; Ancuța Pleșoianu (soția generalului) și fiica lor, Alexandrina. În medalioane: popa Ioan și soția sa Bălașa (părinții generalului Magheru; Ion polcovnicul (fratele generalului) și... Matei, zugravul bisericii)

③ Artști de renume au executat portrete ale membrilor familiei Magheru. În imagini: Alexandrina Magheru-Haralamb și Gheorghe G. Magheru, tablouri de C. Lecca și C. Popp de Szathmáry, aflate în colecțiile Sandei Bălăcescu-Magheru și Mihai Magheru (Cronici de familii, p. 27)

sumar

Civilizația dacă sub domnia marelui rege Burebista: ION HORĂȚIU CRIȘAN..	2
Documente ale istoriei. „Spre învierea și îndreptarea patriei”: DAN BERINDEI..	6
Ani de ucenicie în mișcarea socialistă: CONSTANTIN KIRIȚESCU.....	10
Un călător elvețian prin Țara Românească: J. F. HERZOG	18
Partizanii bulgari în luptă: ATANAS SEMERGIEV.....	21
Neamuri și triburi tracice: GH. POENARU BORDEA, CONSTANTIN PREDA	25
Magherii: PAUL CERNOVODEANU	27
Cui a aparținut „cupa lui Corvin” de la Wiener Neustadt?: GERTRUD GERHARTL	33
Ferdinand de Lesseps — un diplomat constructor: BERNARD SIMIOT.....	35
Axa se dezintegrează: GORDON WRIGHT.....	40
Istanbul în epoca lui Soliman Magnificul: MIHAI MAXIM.....	44
Petrograd — declanșarea insurecției: I. I. MINȚ.....	47
Noiembrie 1917. Tratatul secrete devin publice: EUGEN PREDA.....	52
Maurya — o epocă de unitate: MARIA VASILESCU.....	55
Însemnări politice: ARMAND CĂLINESCU	59
● Cărți sosite la redacție ... 26 ● «1947 premianți» ... 39 ● Poșta Magazin istoric ... 62	

CIVILIZAȚIA DACĂ SUB DOMNIA MARELUI REGE BUREBISTA

Dr. ION HORĂȚIU CRIȘAN

În istoria geto-dacilor, întemeierea de către Burebista* a primului stat centralizat a constituit un „moment de cea mai mare importanță în istoria milenară a poporului nostru” — așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în Expunerea la Sesiunea solemnă consacrată sărbătoririi centenarului proclamării independenței de stat a României.

În mersul ei ascendent spre civilizație, societatea geto-dacă a cunoscut, încă din secolul IV î.e.n., un ritm rapid de dezvoltare, prin trecerea la ceea ce arheologii numesc epoca La Tène (a doua epocă a fierului). Acest salt calitativ a fost pregătit de numeroasele legături statornicite între geto-daci și grecii din Pontul Euxin, încă din secolul VII î.e.n., apoi de contactele cu tracii de sud și celții.

Stratificări sociale

Nenumăratele descoperiri făcute în spațiul intra sau extra-carpatic ne dovedesc că în sec. II î.e.n. și mai cu seamă din a doua jumătate, fierul era folosit din abundență. Tot pe parcursul sec. II î.e.n. s-a generalizat lucrarea ceramicii la roată, iar meșteșugul olăritului a luat o deosebită amploare.

Dezvoltarea rapidă a forțelor de producție a adus cu sine o sporire considerabilă a populației. În afara creșterii numerice a așezărilor, s-a înregistrat și o înmulțire a acelor aglomerări de tip protourban pe care geto-dacii le numeau în limba

* În imagine: marele rege dac, sculptură de Simion Tatu.

lor dava iar grecii — polis (oraș). Pe lângă produsele atelierelor locale, în asemenea așezări se desfăceau diverse mărfuri străine, venite, mai ales, din lumea greco-romană. Dăvele erau, în același timp, centre militare, politice și religioase ale unor triburi sau uniuni de triburi.

Marea bogăție de materiale descoperite în așezările de tip dava, diversitatea lor extraordinară, mai ales începând cu epoca lui Burebista, sînt mărturii grăitoare ale unei remarcabile prosperități, dovedind că stadiul primitiv sătesc fusese de multă vreme depășit.

Dezvoltarea economică a dus la sporirea surplusului de produse destinate „pieții”

interne și externe. Tezaurul descoperite atestă o intensă circulație monetară, ceea ce, la rândul ei, dovedește numeroasele legături comerciale întreținute de societatea geto-dacă. În tezaurul la care ne-am referit s-au găsit numeroase monede emise în provincia romană Macedonia Prima, în Insula Thasos sau în orașele Dyrrhachium (azi Durrës, în Albania) și Apollonia (tot în Albania), ambele pe coasta de est a Mării Adriatice, ceea ce indică orientarea schimburilor comerciale efectuate de către geto-daci.

Strămoșii noștri au dispus, de asemenea, de monede proprii. Pe măsura evoluției societății, a procesului de unificare a triburilor geto-dace, tipurile de monede s-au restrâns, crescând, în schimb, cantitatea emisă. S-au conturat tot mai mult zone distincte de circulație a acestor monede. În a doua jumătate a sec. II î.e.n. și în primele două-trei decenii ale sec. I î.e.n. existau patru asemenea zone corespunzătoare emisiunilor unor puterți uniuni de triburi.

Toate acestea reprezintă dovezi ale unei rapide dezvoltări economice, pe toate coordonatele și pe întinderea întregului teritoriu locuit de geto-daci. Creșterea deosebită pe care au cunoscut-o forțele de producție, producția și schimbul au determinat, în același ritm, modificări substanțiale în domeniul relațiilor de producție. Societatea geto-dacă de la sfârșitul sec. II î.e.n. și de la începutul celui următor era, deja, de multă vreme și limpede stratificată. Izvoarele literare îi pomenesc pe *tarabostes* ori *pilleati* — marii nobili — și pe *capillati* sau *comati* — pătura intermediară între oamenii de rând și nobilime, la care se adăugă preoțimea ierarhizată și puternică, cu influență deosebită în desfășurarea întregii vieți, avându-l în frunte pe marele preot.

Masa producătorilor de bunuri materiale — agricultorii ce lucrau pământul în comun ori sub forma micii proprietăți private, păstori, meșteșugari, negustori — erau oameni liberi, chiar dacă depindeau, în proporții diferite, de nobilime. Despre existența sclavilor la geto-daci avem, în izvoarele antice, doar două vagi mențiuni, ceea ce nu ne autorizează să susținem că, înainte de stăpânirea romană, geto-dacii arii ce cunoscut sclavajul ca mod de producție.

Așadar, societatea geto-dacă îndeplinea toate condițiile pentru a trece la o formă politică superioară de organizare — cea statală — eveniment ce s-a petrecut pe timpul marelui rege Burebista¹. În anul 82 î.e.n., izvoarele literare ni-l arată pe acesta dominând deja. De la Strabon aflăm că: „Burebista, bărbat get, luând conducerea neamului său, a ridicat pe oamenii aceștia înfrânți de nesfârșitele războaie și i-a îndreptat prin abstenență și sobrietate și ascultare de legi [porunci], așa încât în cîțiva ani a întemeiat o mare împărăție [stăpânire] și a supus Țării cea mai mare parte dintre populațiile vecine; ba a ajuns să fie temut și chiar de romani, pentru că trecea Istrul [Dunărea] fără frică, prădînd Tracia pînă în Macedonia

și Iliria, iar pe celții cei ce se amestecaseră cu tracii și cu ilirii i-a pustit cu totul, iar pe boii de sub conducerea lui Crastasiros, precum și pe taurisci i-a nimicit cu desăvîrșire”. Tot Strabon ne spune: „Burebista a sfîrșit prin a fi răsturnat de niște răsculați, înainte ca romanii să fi pornit o armată împotriva lui”, eveniment petrecut, după toate probabilitățile, în anul 44 î.e.n., cînd a fost suprimat și marele său rival de la Roma, Cezar, care se pregătea să pornească război împotriva lui.

Opera cea mai de seamă a lui Burebista — care i-a uimit pe contemporani — unificarea tuturor semințiilor geto-dace a fost înlesnită de existența unor mari uniuni de triburi, a unor formațiuni politice bine încheiate, ce își aveau moneda proprie, a cărei arie de răspîndire delimitează și teritoriile lor.

Procesul de unificare își găsește explicația, în primul rînd, în dezvoltarea internă a societății geto-dace, care ajunsese la un stadiu ce reclama înlocuirea vechilor forme organizatorice ale comunei primitive, la care se adăugă apoi calitățile excepționale cu care era înzestrat unificatorul.

Marea operă a lui Burebista a fost posibilă și datorită unor împrejurări externe favorabile. Roma era antrenată în lupta cu Mithridates VI Eupator, rege al Pontului și al Bosporului, care reușise să alcătuiască o puternică coaliție antiromană și stătea, astfel, în calea expansiunii Romei spre bogatele și prosperele state elenistice din Asia, născute din imperiul lui Alexandru cel Mare. La aceasta, se adăugau gravele frământări sociale de la Roma, care s-au manifestat atît de violent în prima jumătate a sec. I î.e.n.

Notarele „marelui împărații”

După ce a reușit să unifice triburile geto-dace, după ce le-a impus disciplina și ascultarea de legi, Burebista a început marile sale campanii în urma cărora a ajuns să stăpînească un vast teritoriu cuprins între Carpații Nordici, Dunărea Mijlocie, Balcani și litoralul Mării Negre. Întreg acest spațiu intra în aria de formare și de locuire a tracilor de nord². În el pătrunseseră, în decursul vremii, și diferite neamuri străine.

Cu ajutorul descoperirilor arheologice și al științelor furnizate de unii scriitori antici, contemporani ori de mai tîrziu, limitele de locuire a geto-dacilor și, implicit, ale stăpînirii lui Burebista se pot stabili destul de precis.

Cercetările arheologilor slovaci au dovedit că spațiul Slovaciei era locuit de populații tracice cel puțin din sec. VII — VI î.e.n. Numeroase descoperiri de materiale dacice, printre care și monede, dovedesc locuirea acestora și în sec. III — II î.e.n. cînd în această zonă vor pătrunde triburile celtice

¹ Pentru toate triburile tracice, vezi *Magazin Istorie*, nr. 1-12/1976, 1-8/1977.

² Vezi *Magazin Istorie*, nr. 9/1976; 6/1976.

cu care vor conviețui. Izvoarele literare (Cezar și Strabon) confirmă datele arheologice, fixând hotarele dintre germani și geți pe Dunărea Mijlocie și Pădurea Hercinică. (Prin **Pădurea Hercinică**, autorii antici înțelegeau un întins spațiu ce cuprindea Carpații Nordici și Carpații Mici din Slovacia de Sud-Vest pînă la riul Marus — Morava de azi).

Zona dintre Tisa și Dunărea Mijlocie era locuită de triburi daco-gețice, după cum au dovedit-o descoperirile arheologilor maghiari. Aici au pătruns triburi celtice și, mai tîrziu, pe timpul împăratului Tiberius (14—37 e.n.), sarmatii iazigi. Toți aceștia vor conviețui cu autohtonii de origine dacică. Întregul spațiu a fost inclus, cu siguranță, în împărăția lui Burebista. Spre vest, locuirea dacică depășea limita Dunării Mijlocii. Vestigiile aparținînd culturii materiale a dacilor de acolo se întind în Austria, în Moravia și chiar în Silezia Centrală. Este vorba însă doar de pătrunderi etnice sporadice, care nu pot îndreptăți presupunerea că hotarele stăpînirii lui Burebista s-ar fi întins pînă acolo.

Numerose descoperiri de materiale daco-gețice s-au făcut și pe teritoriul Iugoslaviei de astăzi, fie întîmplător, fie prin săpături sistematice. Vestigiile găsite pot fi împărțite, pe criterii de ordin geografic, în două mari grupe: una cuprinde zona din nordul Dunării, în special teritoriul Banatului iugoslav, unde s-a putut constata o intensă locuire a geto-dacilor, ceea ce îndreptățește afirmația că și acest spațiu a fost inclus în statul lui Burebista. A doua grupă cuprinde vestigiile dacice din Serbia și Macedonia actuală; semnificativă lor istorică este mai greu de stabilit. Cea mai plauzibilă pare a fi ipoteza după care ar fi vorba de infiltrări de populație geto-dacică, fără să reprezinte urme lăsate de armata lui Burebista, despre care știm însă că a ajuns pînă în Macedonia.

Între Dunăre și Balcani, etnical de bază îl formau neamurile tracice, pe care autorii antici îi cunosc sub numele generic de geți și moesi, împărțiți în numeroase triburi: crobizii, tribalii, dardanii etc. La sud de Munții Balcani, triburile tracice au cunoscut, în diferite perioade, unificări sub conducerea regilor odrisi. Burebista a supus spațiul dintre Dunăre și Balcani. Mărturie în acest sens stă textul inscripției în cinstea lui Acornion¹, în care Burebista ne este arătat limpede și fără echivoc ca „**stăpînind tot teritoriul de dincoace de fluviu [Dunărea] și de dincolo**”. Decretul în cinstea lui Acornion a fost emis la Dionysopolis (Balcic) și de acolo trebuie judecată orientarea: este vorba de toată zona din sudul Dunării pînă, cel puțin, la Munții Balcani.

Am arătat că spre nord-vest granițele daco-geților se întindeau pînă la Carpații Nordici, cuprinzînd spațiul de azi al Slovaciei și o parte din Ucraina Carpatică. Se pare că locuirea daco-geților, încă din această vreme, se extindea și dincolo de Carpați, prin Podolia și Galiția, în nord-vestul R.S.S. Ucraina. În această zonă „sub riul Tyras [Nistru], lîngă Dacia”. Ptolemeu menționează o **dava**: Cle-

pidava. La est de Carpați, în regiunea superioară a Nistrului, sînt de localizat, cu destulă probabilitate, costobocii. Aceștia locuiau atît la vest cît și la est de Carpații Păduroși, iar păreriile învățaților moderni cu privire la etnicul și localizarea lor sînt împărțite. Cert rămîne însă un fapt, și anume că în această zonă există o cultură materială cunoscută sub numele de cultura Lipița, aparținînd, fără îndoială, unei populații geto-dacice, ceea ce este dovedit, printre altele, de ceramica întru totul identică cu cea din marile stațiuni arheologice de pe teritoriul României. Numeroase descoperiri aparținînd culturii Lipița (morminte sau așezări) datează din sec. I î.e.n. pînă în sec. III e.n. Purtătorii ei sînt identificați, de marea majoritate a cercetătorilor, cu costobocii pomeniți de izvoarele antice și de inscripții.

În ce măsură geto-dacii de pe Nistru Superior au fost și ei atașați celorlalte semintii unite de Burebista — și, deci, întrucît stăpînirea lui se va fi întins pînă în aceste regiuni — nu putem preciza cu destulă siguranță. Ni se pare însă că includerea costobocilor intra și extra-carpatici în fruntăriile mării stăpînirii a lui Burebista a fost o realitate, deși izvoarele literare nu ne-o spun.

Despre locuirea dacilor în spațiul dintre Prut și Nistru stau mărturie atît textele antice, cît și numeroasele descoperiri arheologice făcute, mai ales în ultimele decenii, de către cercetătorii sovietici. Ceramica tipică și specific geto-dacică s-a descoperit pînă departe, la Olbia, și chiar mai spre est, în așezări de pe malul Bugului, ajungînd pînă în regiunea inferioară a Niprului. Prezența populației geto-dacice la est de Tyras este dovedită, apoi de numeroase inscripții, în textul cărora pot fi citite destule antroponime sigur dacice. La est de Nistru și pînă în regiunea inferioară a Niprului îi găsim pe geto-daci trăind împreună cu alte neamuri. Pătrunderea lor aici este anterioară epocii lui Burebista. Undeva, în acest spațiu, trebuie căutate localitățile dacice Setidava și Susudava, menționate de Ptolemeu. În spațiul de la nordul Mării Negre, cuprins între Nistru și Niprul Inferior, geto-dacii se vor menține pînă tîrziu, după cum o dovedesc descoperirile arheologice, sau cele epigrafice pentru zona orașelor grecești. Cît anume din acest vast teritoriu a fost inclus de Burebista în stăpînirea sa este foarte greu de precizat. Un lucru rămîne sigur, și anume că Olbia, azi Porutino, în U.R.S.S., situată pe limanul Bugului, a fost cucerită de oștile lui Burebista. Descoperirile de materiale dacice, printre care figurează și opațele lucrate cu mîna, găsite la Olbia sau în așezări, cum este cea de la Kozirka, pe malul drept al Bugului, nu pot fi legate de acțiunile militare, ci reprezintă produse ale populației geto-dacice, care trăia aici în amestec cu alte neamuri. Texte și inscripții ni-l arată pe Burebista ca stăpîn al tuturor cetăților grecești de pe țărmul de vest al Mării Negre de la Olbia pînă la Apollonia (azi Sozopol în R.P. Bulgaria) pe țărmul de sud al actualului Golf Burgas.

¹ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 6/1976.

Două realități și o concluzie

Rămâne să răspundem la întrebarea dacă întinsa stăpânire a lui Burebista a fost sau nu un stat, dacă a reușit să depășească fazele finale de organizare a comunei primitive, aceea fază a democrației militare, pentru a atinge o formă politică superioară.

Despre Burebista știm că era rege, ne-o spun răspicat atît textele literare, cit și inscripția de la Dionysopolis. Ba, mai mult, el era „cel dintîi și cel mai mare dintre regii din Tracia”. Dar tot rege fusese în sec. IV î.e.n. și Dromichaites, despre care știm că s-a luptat cu Lisimach, diadohul macedonean al Traciei pe care l-a făcut prizonier. Din relatarea evenimentelor făcută de către Diodor din Sicilia, rezultă limpede faptul că în timpul lui Dromichaites nu se făcuse încă trecerea de la democrația militară: decizia aparținuse poporului înarmat, organ suprem de conducere, și nu regelui. Este știut că titlul de rege (*rex* în textele de limbă latină și *basileos* în cele grecești) era dat de către scriitorii antici acelor șefi de uniuni tribale ajunse în faza de democrație militară.

Despre Burebista știm că a unificat întregul neam geto-dacic, că a inclus în stăpînirea sa atît cetățile grecești de pe țărmul de vest al Mării Negre, cit și semițele celtice pătrunse în spațiul de vest al Daciei și triburile barbarilor germanici, care se infiltraseră în teritoriile dacice de est. El a devenit, astfel, stăpînul unui enorm spațiu, fapt ce l-a determinat pe Strabon să vorbească despre un „imperiu”. Cum putea fi cîrmuită o arie atît de vastă și cum putea fi ținută în frîu atîtea triburi?

Răspunsul la cele două întrebări ni-l dă Fr. Engels: „Marea întindere a împărăției — ne spune el cu privire la regatul francilor — nu putea fi cîrmuită cu mijloacele vechii orînduirii gentilece; sfatul conducătorilor, chiar dacă n-ar fi dispărut, de mult n-ar mai fi putut să se adune și fu curînd înlocuit cu anturajul permanent al regelui; vechea adunare a poporului, rămasă numai de formă, ajunse și ea, din ce în ce mai mult, o simplă adunare a șefilor inferiori ai armatei”.

Marea întindere peste care stăpînea Burebista este o realitate dovedită de izvoarele literare, epigrafice și arheologice; stăpînirea peste alte neamuri — celti, bastarni, greci — este și ea o realitate tot atît de incontestabilă. Și atunci, nu mai este o ipoteză concluzia ce se impune, cu necesitate: un asemenea vast teritoriu nu putea fi cîrmuit cu instituțiile vechii orînduirii gentilece, ci numai pe calea unei organizații politice superioare, pe calea unui stat.

Statul geto-dac întemeiat de Burebista în prima jumătate a sec. I î.e.n. a fost prima formațiune politică de tip superior din istoria spațiului românesc și printre primele din Europa. Acest stat, de la a cărui formare, în 1980, vom sărbători 2 050 ani, a avut un rol de seamă în dezvoltarea ulterioară a vieții și a societății pe aceste meleaguri.

Centenarul independenței de stat a României la Bruxelles

În cursul lunii mai a.c., Asociația culturală Belgia-România a organizat o conferință pe tema centenarului independenței de stat a țării noastre. Luînd cuvîntul cu această ocazie, dl. M. Vanden Blook, director general al Direcției Politiice din Ministerul de Externe al Belgiei, a arătat printre altele: „La 9 mai 1877 a fost proclamată independența României și, tot atunci, lunga luptă pentru eliberare de sub dominația străină a acestui popor de la Dunăre a atins un punct culminant. A atribui însă nașterea noului stat exclusiv descompunerii Turciei înseamnă, de fapt, a subaprecia atît conștiința națională a poporului român, cit și lupta pentru emancipare desfășurată în principatele Valahiei, Moldovei și Transilvaniei. În întreg secolul XIX, ideile de libertate propagate de gînditorii progresiști ai vremii, idealurile revoluționare, răspîndite în întreaga Europă de războaiele napoleoniene, au găsit în Balcani apărători sinceri, ajunși la disperare din pricina îndelungatei asuprii străine și nerăbdători să-și ia soarta în propriile lor mîini. Românii au procedat asemenea popoarelor din Europa Occidentală, dar cu acel plus de curaj și mîndrie imprimat tuturor națiunilor din Balcani de o înaltă cultură și de un spirit comunitar și generos, călit în grele încercări.

Deși Belgia și-a cîștigat independența încă din anul 1830, cu o jumătate de secol mai devreme decît România, istoria ei este marcată de foarte multe vicisitudini, generate de stăpînirea străină și similare celor ale poporului român. Ocupînd, în Occidentul european, una dintre cele mai importante zone din punct de vedere strategic, Belgia a avut deseori tristul privilegiu de a fi cîmpul de bătăie în războaiele europene. Multă vreme disprețuit de puterile care îi garantau statutul internațional, ea a reușit să se impună ca o națiune capabilă să-și afirme aspirațiile de libertate, deși în hotarele unui stat mic.

Toate aceste similitudini au influențat pozitiv calitatea relațiilor dintre cele două țări, relații care au debutat încă din perioada cuceririi independenței de stat a României. Între București și Bruxelles s-au stabilit legături diplomatice încă din anul 1880, Belgia făcînd parte din primele zece țări cu care România a avut raporturi oficiale.

În clipa de față guvernele român și belgian nu se mulțumesc doar să coopereze bilateral și armonios, ci depun eforturi pentru a extinde această conlucrare în cadrul organizațiilor internaționale existente”.

„SPRE ÎNVIEREA ȘI ÎNDREPTAREA PATRIEI”

Deși înfrintă, prin intervenția trupelor imperiilor străine, revoluția din 1821 a marcat un moment de mare însemnătate în istoria poporului român, în îndelungata sa luptă pentru dreptate socială, unitate și libertate națională. Rezultat al evoluției societății românești de la sfârșitul secolului XVIII și începutul celui următor, această puternică ridicare la luptă formulase, în programul său¹, o serie de deziderate, atât de natură socială, cât și națională, care exprimau criza profundă a regimului feudal românesc și a raporturilor existente între Principatele Române și Poarta otomană. Expresie în primul rând a intereselor păturilor mijlocii care în etapa respectivă se confundau în mare măsură cu cele ale maselor largi ale poporului, revoluția condusă de Tudor Vladimirescu a creat o stare de spirit propice afirmării tot mai pronunțate a factorilor politici interesați în restructurarea noatoare a societății românești. Pe planul gândirii politice, această perioadă s-a remarcat prin formularea unor programe care, într-o formă sau alta, în raport de cercurile politice care le-au întocmit, au evidențiat preocupări și stări de spirit ce-și vor găsi momentul de afirmare deplină în timpul revoluției din 1848.

După cum se știe, în primăvara anului 1822, marile puteri europene au cerut Porții să-și retragă trupele din principate. În perioada imediat următoare, au fost convocate la Constantinopol delegații ale marilor boierimi muntene și moldovene, spre a-și prezenta doleanțele în legătură cu viltarea organizare a celor două țări.

Cele două delegații au ajuns la Constantinopol la 17 aprilie 1822. Bolerii munteni au adus cu ei un memoriu redactat la București, alcătuit din mai multe puncte; cei moldoveni își înaintaseră cererile, mai înainte. Poarta a refuzat să ia în discuție documentele prezentate. Ca urmare, au fost elaborate două noi documen-

te, foarte asemănătoare în spirit și conținut, ceea ce confirmă că între munteni și moldoveni avuseseră loc intense consultări.

Pentru a ilustra gândirea politică a vremii, publicăm în acest număr memoriul întocmit la București de marii boieri munteni și un memoriu alcătuit în aceeași perioadă de boierimea mijlocie și mică și reprezentanți ai burgheziei.

Deși exprimau, prioritar, interesele marilor boierimi, revendicările cuprinse în primul memoriu vedeau dorința de a se crea un nou cadru instituțional intern favorabil progresului economic și întăririi autonomiei țării. Principalele puncte vizau restabilirea domniilor pămîntene, excluderea străinilor din funcțiile civile și ecleziastice, dreptul exclusiv al pămîntenilor de a ocupa funcții în aparatul de stat politic și administrativ. Referindu-se la eliminarea fanarioților — „măcar fie și boieri de verice treaptă” — din principalele pîrgihii ale administrației, memoriul întocmit de marii boieri munteni, în aprilie 1822, preciza că aceștia trebuiau alungați din țară, iar venirea altora în suita noilor domnitori să fie strict limitată; capuchehalele domnești urmau să fie recrutate și ele numai dintre români. Autorii documentului mergeau pînă acolo, încît formulau doleanța ca și consuli Austriei sau Rusiei în principate să nu fie numiți dintre greci, ci să fie „adevărați roși și nemți”.

Urmărind a da o mai mare stabilitate domniilor, memoriul cerea desemnarea pe viață a noilor domni fără însă a accepta principiul eredității. De asemenea, orice act al domniei trebuia să poarte girul marilor boieri exprimat prin contrasemnăturile lor. Prin aceasta se urmărea a se limita autoritatea domniei și a se crea climatul juridic necesar instituirii și exercitării puterii politice și economice a marilor boierimi.

Două stipulații din acest memoriu merită însă o subliniere specială: prima se referă la dreptul pămîntenilor de a-și exercita „neguștoria” pretutindeni, „plătind vama după ve-

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 8/1977.

chiul obicei" și cealaltă privitoare la limitarea personalului pus la dispoziția bellicebazăi (funcționarul însărcinat să strângă olt pentru imperiul otoman), stipulații care, evident, depășeau sfera îngustă a intereselor marilor boieri.

Spre deosebire de acest memoriu (care exprima nu atât preocuparea novatoare a marilor boieri, cât mai mult dorința acestora de a-și întări privilegiile politice-economice, pentru ca în acest mod să poată preîntîmpina viitoarele răbufniri ale nemulțumirilor celor asupriți), documentul redactat de „toată tagma bolerească de-al dollea și de-al treilea treaptă, dimpreună și cu cei de stările de mai jos” ne pune în fața unui act de gândire politică cu totul remarcabil. Este un program formulat de boierimea mijlocie și mică și de reprezentanți ai burgheziei iminent marilor boieri, pentru ca, în demersurile făcute, aceștia să țină seama și de dorințele lor.

Merită a fi remarcat în primul rînd faptul că documentul califică revoluția din 1821 drept „cel mai răsunător glas” al poporului, care „au străbătut auzirile tuturor laturilor, cum și părților celor mai depărtate”. Pornindu-se de la ideea că revoluția lui Tudor fusese un mare act de trezire a conștiințelor, în document se sublinia ideea unirii noastre „a tot trupului neamului” și se afirma răspicat că „izbăvirea de cele rele și întemeierea fericii neamului românesc nu spinzură numai în voința celor de treapta dintîi, ci se găsește mai virtos în unirea tuturor compatrioților” și „întro o deopotrivă cugetare la cele folositoare obștii”. Ideea este cu totul remarcabilă pentru acele vremuri: în fața mari-

lor deziderate ale epocii se făcea apel la solidaritatea tuturor forțelor politice ale țării. Autorii documentului condamnă îngustimea gândirii și egoismul marilor boieri, arătînd că aceasta revendică numai pentru ea „sloboda voință”, iar pentru „ceilalți compatrioți silă supunerii”. Propunerile înmînate marilor boieri erau considerate ca izvorînd din silințe „spre învierea și îndreptarea patrii”. Căci, afirmau autorii documentului „de la cel mai mare și pînă la cel mai mic, fiindcă sintem un neam, să fim negreșit și un cuget spre cele obștești”. El cerea instituirea unor norme democratice de guvernare în baza cărora hotărârile marilor boieri să nu fie luate fără a consulta „și alți frați patrioți din fieșcare județ” și sugerau chiar reprezentarea tuturor județelor „la scaunul stăpînirii” prin cîte un deputat. Semnatarii programului amintit mai pretindeau „drumul deschis tuturor patrioților, de orice treaptă sau stare” spre funcțiile de conducere în stat și invocau ca argument experiența neamurilor „luminate” ale Europei.

Documentele menționate relevă o seamă de contradicții existente în sinul societății românești de atunci. În același timp, ele ilustrează activă confruntare de idei care a marcat întreaga perioadă prepașoptistă, amplul proces de acumulare și clarificări pe planul gândirii politice și ideologice românești din primele decenii ale sec. XIX. Textele exprimă o mare receptivitate față de ideile progresiste ale epocii, dar și un efort creator de formulare a unor soluții proprii, originale, izvorîte din realitățile societății românești.

Dan BERINDEI

[Aprilie 1822]

Cereri adresate Porții otomane de delegații marilor boieri muntenei

I. Domnia ca să fie pă șapte ani este planos [plan] grecesc, care sfătîindu-să cu celelalte porți i-au pus în lucrare. Lucru învederat, că de când prea puternicul Deviet [guvernul otoman] au hotărât a fi domniile pă șapte ani, nu s-au mai întors nici un domni în Tarigrad [Constantinopol]: ei totu au pribegit în alte țări, pentru ca să poată să-și facă scopul [scopul] lor, adică aceasta care s-au întîmplat. Și de vor rămănea domniile tot așa, cu adevărat și de acum înainte nici unul nu să va mai întoarce înapoi, și a domnilor fugă este cea mai vătămătoare și supărătoare Devietului, căci, fugînd, pizmesc Devietul și în țări streine și, aflîndu-să domni cu bani mulți, dau pricină și sfătuesc, arătînd drumuri vătămătoare Devietului, și celelalte împărății îi ascultă. Iar orînduindu-să domni, să rămăne în domnie pînă la moarte

și, murind domnul, să aleagă pă altul care va găsi cu cale și aducîndu-l, să-l orînduiească, iar nu pă fil-său.

II. Căți arnăuți, sârbi și greci să vor afla într-aceste doao chele-ri* împărătești, să să izgonească din țară, ca să meargă fieșcare la patrida sa, măcar fie și înșurat, avînd și neveste pămîntene, măcar fie și boieri de verice treaptă vor fi: pentru a cărora igoirne să să trimiță om împărătesc.

III. Domnul cel orînduit de Deviet să n-albă voie să aducă din Tarigrad greci, decât numai un postelnic, un sirchiatpî și trei iciagale și să să slujască cu oamenii țării.

IV. Căți din greci sau sârbi vor fi sudjiți, sau căți din boieri pămînteni vor avea cavaleri* [decorații], să să cerceteze și, de vor fi făcuți după coprinderea sfintelor contracturi, să fie nesupărați și sudjiți adevărați, urmînd tractaturilor, a-

văndu-i domnii depărtați de toate maslahaturile [beneficiile] țării și de priveghiturile pămîntului.

V. Consol, atât Roslia [Russia] cât și Nemțlia [Austria], să nu albă a trimite grec într-aceste țări, nici secretarul lor să fie grec, ci adevărați roși și nemți.

VI. Ponturile sfintelor tractaturi, ce vor privi asupra nizamurilor [organizării] acestor țări, să să facă cunoscute la toți pămîntenii de obște, iar nu ascunse.

VII. Domnii să aleagă în urmă pe boierii țării și atât iscălturile lor cât și pecețile să le trimiță la prea înaltul Deviet pentru ca să fie știute și cunoscute, și verice arzu vor trimite domnii la prea înaltul Deviet, pentru verice maslahaturi ale țării, să nu să primească, pînă nu vor fi toți iscăltii, făcînd prea înaltul Deviet rubar [confruntare] atât iscălturile cât și pecețile, și de vor fi toate și adevărate, atunci prea înaltul Deviet să dea stăpîneasca sa poruncă.

* Emil Vrîtosu, 1821. Date și fapte noi, București, 1932, pp. 155-158.

* Principatele Române constituiau surse de aprovizionare ale Porții cu produse agricole și animale, fiind numite din această pricină „chlieruri” — cămările Imperiului otoman.

VIII. Verice [orice] poruncă va trimite Devletul la aceste doao cheľieri , s   la fac   domnii cunoscut   tuturor boierilor.

IX. Domnii s   nu alb   voie s     mbrace [cu] caftan p  nici un strein, nici s  -   dea privilegii de ale   r  i, adec   scutelnici   i poslu  nici.

X. To  i boierii acestor doao cheľieri s   fie slobozi, veri c  nd vor vrea, s   mearg   la prea puternicul Devlet, s   nu fie popri   de nimeni.

XI. Toate capicheaellie [capucheale] scr  turilor cet  rilor otomane de la Dun  re s   fie rom  ni p  m  nteni, iar nu greci.

XII. To  i c  ug  r  i, v  dic  i, arhimandri  i,   gumeni greci s   fie   goni  i din   r  , s  i s   mearg   pe la   parhiile lor.

XIII. Domnii s   nu alb   voie a   n  la   n mansuparii [func  ii] din boierii   r  i p   carii vor vrea, ci cu r  ndul, cel b  tr  n s     nal   pe cel de-al doilea, nici s   dea mansup  rile la cine vor vrea, ci p  r  nd la fleşcare, ca s   s     mp  r  seasc   to  i de mila   mp  r  seasc  ,   i f  r   de rusfet [ba  s], dar]   i cu sfatul tuturor boierilor.

XIV. Domnii s   or  nduiesc   patru vistieri boierii la vistierie, iar nu numai unul.

XV. Calemurile [func  iile] saşesilor [casierilor judeţene] s   lipseasc   cu totul, cu ferman   mp  r  tate.

XVI. Ispravnicii s   s   or  nduiesc   boieri cu ştiin     i s   fie r  spunz  tori pentru jude  ul lor.

XVII. Domnii s   nu alb   voie s   fac   nici maz  li, nici neamuri, nici campani  i [membri ai companiilor de negustori], nici postelnici, f  r   de ştirea boierilor;   i c  nd va face c  te unul dup   slujba lui,   n carte s   fie to  i boierii   sc  lii,   r   nefind to  i   sc  lii s   nu s     ie   n seam  .

XVIII. Domnii s   nu alb   voie s   d  ruiesc   privilegii de ale   r  i, nici lucruri de ale   r  i s   dea zestre.

XIX. Toate socotelle   r  i s   fie deschise la vistierie   i f  r   d   ştirea boierilor s   nu s   fac   nici o chetual  , nici s   la mai mult din   r  i dec  t ceea ce va trebui   r  i pentru chetuelile   r  i   i pentru lei.   r   domnii s  -   la p   seama s   numai r  sumaturile [d  rile indirecte].

XX. To  i streinii f  r   d   privilegiiu s   s   a  ze la dajde cu   r  , iar s   nu fie b  şcului [  n sens de a fi supu  i altui regim fiscal].

XXI. Negu  t  ria p  m  ntenilor s   fie slobo  d   a trece veru  nde, pl  tind vama dup   vechiul obicei.

XXII. Bellicib  sa [cel   ns  rcinat cu stringerea oilor pentru aprovizionarea Por  ii] s   nu alb   voie s   aduc   cu d  nsul mai mul  i oameni dec  t 17 pazarghideni [  rgizori], pe cari are s  -   or  nduiesc   la 17 ispravnicatur  i cu oamenii ispravnicatului s   str  ng   oil   ce s  nt or  nduite numai cu filat [dup   pre  ul p  lei  ], d  ndu-le ispravnicii ciobanii cei trebu  ncio  i, care ciobanii s   aduc   oil   numai p  n   la Dun  re,   i s   s     ntoar  c   napoi.   ns  , to  i ciobanii [  ] s   nu alb   arme.

XXIII. La şcoalele   r  i, ce s   numese domne  ti, dasc  li s   nu fie voinici a primii copii nici de grec, nici de arm  t, nici de s  rb,   i cu porunc     mp  r  teasc   s   s   trimi     i hogi [dasc  li turci] procop  i cu plata   r  i, ca s     nv  e   i p  m  ntenii limba prea puternicului Devlet.

XXIV. To  i sud  ii [supu  i str  nii] s   fie   ndator  i a fi supu  i sfintelor tractaturi   i privilegiiurilor   r  i.

XXV. Sp  t  ria s   s   dea la patru boieri de al   r  i, pentru a putea p  zi nizamul [r  nduiala]   r  i,   r   [nu] la unul, nici la greci.

XXVI. Caimacam la Craiova s   s   trimi     oier p  m  ntean cu c  ştin   de ale   r  i,   i s   nu alb     n slujb   streinii oameni, dec  t numai de al   r  i.

[1822]

  nscrisul propus de boierii mici ai   r  i Rom  ne  ti celor mari pentru asigurarea unei conclucr  ri politice¹

De vreme ce   ntr-  dins ni s-au vestit cum c   prea osfin  ia s   p  rintele Mitropolitul   r  i Rom  ne  ti, chiar   n nostru,   npreun   cu iubitorii de Dumnezeu p  rin  ii episcopi   i cu dumnealor cinsti  ii boieri ve  ti, adec   cei de treapta d  nt  i, cunos  nd cum p  letele rane ce au v  t  mat p  n     n sf  r  it, to   politticescul trup al plinirii   cutorilor comp  tior  i, p  n   la cel mai mic, c   acele rane adec   nu au   zvor  t din alte pricini, f  r   numai din deghin  rile ce s-au urmat p  n   acum   ntr   patrioi  , din care dob  ndind   nlesniri cu re   cugete asupra   r  i, au hultit, au def  imat; au hr  pit to   bunul   i au c  lc  t cu p  cerile toate drept  ile neamului nostru   i   n cele dup   urm   s-au b  zut s   ne st  ng     i s   ne pustiasc   de tot patria; de   i a  ia cu r  vn   dumnezeiasc     i cu v  p  a dragostii patrii fiind p  tr  nsi,   r     nscris au alc  tuit,   ntr   prea osfin  ia lor   i dumnealor, o adev  rat     i vecinic   unire, statornicic   pe temelii bune, s  e binele patrii   i al ob  stii   cutorilor s  i,   i cu mijloacele ce au hot  r  t s   aplece   n orice vreme la trebu  n  , prin care nu numai s   de p  rteze toat   hula ce s-ar putea p  vesti de c  tr   necunos  torii acestii uniri, ci   nc   s   s   fac   p  cino  turi   i neamului de laud     i patrii de multe folosiri!

¹ Emil Vrtosu, 1821. Date   i fapte noi, Bucure  ti, 1932, pp. 205-210.

Ar  t  m dar   i noi, toat   tagma boreasc   de-al doilea   i cu al treilea treapt  ,   npreun   cu   i de ştirele de mai jos,   r  i al nostri comp  tior  i,   cutorii din toate or  şele   i jude  tele   r  i, c   am primit cu bucurie acest   bun   vestire   i am laud  t aceste bune   i de ob  ste folositoare   nceperi, rug  nd p   Dumnezeuul p  cii   i al iubirii de oameni ca s   le p  zeasc   unirea statornicic     n veci, lumin  ndu-le cu cele adev  rate m  s  ri spre folosin  le ob  stii patrii noastre. Dar   n  , fiindc   unirea numai   ntr   prea osfin  ia lor   i   ntr   dumnealor nu poate fi nici des  v  r  t  , nici temeinic  , p  n   nu va fi   nclin  t     i cu unirea noastr   a tot trupului neamului,   i legat   str  ns cu cele mai sf  nte   g  turi ale dragostii   nfr   te, ci   mpotriv   s   cunoa  te   i aceasta ca o osbire din totinele trupului comp  tior  ilor   i ca o de s  ine alegere de c  teva obraz  , ce s-au norocit a fi   n trepte mari   i a s   numi nobilita a   r  i, care   n to  i anii s   adog  i s     mprosce  ze la num  r, tr  g  nd   n partea dumnealor voin     i l  s  nd   n partea celorl  i fra  i s  la spre supunere; de a  ia, cu graiul adev  rului zicem c     zb  vire de cele rele   i   ntemeierea fericirii neamului rom  nesc nu sp  nzur   numai   n voin  a celor de treapta d  nt  i, ci s   g  se  te mai v  rtos   n unirea a tuturor comp  tior  ilor,   ntr   o c  venenie a dragostii   nfr   te   i   ntr   o deopotriv   cugutare la cele folositoare ob  stii! Pentru c  ci, m  car c   ne s  nt tuturor ştiute cele de mai nainte urmate   n patria noastr  , dar trecutul anu 1821 cu cel mai r  sun  tor glas au str  b  tut auzirile tuturor laturilor, cum   i p  r  ilor celor mai dep  rtate,   i au dat   nd  şul  t     ntelegere c  ,   i de nu toate, dar cele mai multe r  u  ti   i felurii de tic  lo  ii, ce s-au lucrat cu s  lb  t  cie la toat   ob  stea, au fost g  site cu cale de sistina celor de treapta d  nt  i, ce   ntocm  e divanul   r  i   i chipul ob  lduirii,   i ar  tate de d  nsii prin anaf  re (rap  rte) ce le nume   ob  ste  i.   i a  a silnicia st  p  nirii streine s     ndrepta cu acele ob  ste anaf  re, precum   i   sc  lii dintr  nsele, cel ce zicea c   poart   chipul ob  stii (  i ob  ste nicodoc  t s   s     ntreba), s     ndrepta lar  ş cu p  cino  re c     i ei au fost sil  i de a  ea st  p  nire a face acest fel de anaf  re, p  cino  re foarte proast     i slab   spre ap  rare, pentru c  ci,   n vremele ce lipse   silnicia strein     i era c  mp  n  a ob  lduirii numai   n m  n  le dumnealor, s-au lucrat cele mai rele   i mai aspre,   n vederea s  l  vel   rmii a prea puternicilor   i prea milofivului nostru protector, c  nd   n mansup  rile s  r  i s   toate slujbele f  r   osbire s   vindea   n sume mari de bani la cei mai mici filii al patrii   i la to  i slujba  ii   i a  cia urm  nd celor mai mari, lucra cele mai silnice mijloace, ca s  -   scoat   banii c  mp  r  torii r  m  nd   cest   p  id     i   n ob  lduirea cea din ur   a s  nilor!   i   n toate vremele, cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii! Cu   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii comp  tior  i s  a supunerii!   ntr   acestea, acest   bun   vestire de unirea p  r  ntilor   r  ilor   i slujb  r  i s  i   ntr   vremen  , cu un cuv  nt, s-au d  r  p  nat Tara Rom  neasc   tot cu acest fel de anaf  re ob  ste   ale celor mai mari, din p  ricin   c   la dumnealor era slobo  d voin  ,   i la ceil  ii

Asadar și noi, coprinși fiind de asemenea herbină răvnă spre înviera și îndreptare patrii noastre, înclinăm unirea noastră cu a dumnealor, prin legătură sfântă și cu care jurământ, ca să fie o unire între toți filii patrii, precum și neamul nostru este unul. Care unire a noastră să să păzească în vece, cu aceste însă sarguri:

I. Dăm făgăduială noi mai jos iscaliții, ce sântem și din partea tuturor fraților compatrioți, că ne vom arăta către cei mai mari cu toată cinstea și datornicul sevas (respect), în câtă vreme și dumnealor să vor arăta către noi cu libov (dragoste) părințesc, dragoste curată și neferăcintă, ca către niște frați, și cu datornică cinste după haractirul fiescării, și așa vor fi păzite amindoa cu lăudata înclinare. Iar într-alt chip, nici una nici alta nu-s va avea finia sa, pentru că nu mai pot fi patrii a mai suferi să să calce supă picerile măntrilor, hulelor și silnicilor!

II. Toți deopotrivă, de la cel mai mare și până la cel mai mic, fiindcă sântem un neam, să fim negreșit și un cuget spre cele obstest, silnicii și din toată vărutea a lucra cele folositoare patrii, a depărta tot răul și a zdrobi toate mijloacele ce se vor dovedi că să lucrează, sau aveau sau prin taină, spre vătămarea obstii, măcar fie și spre cel mai mic frate al nostru! Să ajutăm pe frații nostri după cuvîntul și să păzim stăruia dreptate, fără mită și fără hatar, la orice pricină și în toată vremea! Iar întâmplându-să a să iuvi vreo silnicie, să ne unim toți glasu- rile și strigările noastre până la auzul prea puternicului monarh al Rosii, milosivului nostru protector, carele apurarea grijaște pentru dreptățile și fericirea neamului nostru!

III. Dumnealor boierii cei mari, aceia cei de treapta dintai, pot să-să aibă dragătoarii în care să vor orându- i de către stăpînire a cel milosivului Dumne- zeu, prin ajutorul preaputernicului nostru protector, ne va asăza, și grînd fiescarea de mampusul său după sfînta dreptate, i va da seamă! Iar la pri- cinile cele obstest, ce privesc la toată țara, fie măcar și la un județ sau la vreun oraș, orice sfat vor face dumnea- lor și vor arăta ori prin graiu, ori in scris prin anafora, să nu să ție în seamă, până nu să vor întreba și alți frați patrioți din fiescarea județ, să-să dea și acia cuvîntul, cu cum vașva lucrân- du-să iarsă cele de vătămare, să alegea dumnealor boierii cei mari tot la acia piceriune obicinuită, că au fost silii de către stăpînire.

De aceea, dar, ca să să facă lucru temeinic și să ferim pă frații nostri patrioți de orice băntuire, de trebuintă este ca din toate județele țării să să trimită la scaunul stăpînirii câte un deputat, ales de obstea județului, cu adevăritul înscris la mână de la sim- patrioții lui, arătătoare că el aceia este ales a purta obrazul și celorlalți, și cu deplină putere a grăi și a săvârși în locul lor. Așijderea și din orașul Bucureștilor să să orânduiească doi, și din orașul Craiovei iarsă doi. Acestia

¹ Era neîndoielnic că se încerca a se folosi contradicțiile marilor imperii vecine pentru a se asigura realizarea obiectivelor mișcării de eliberare românești. Apoi la tar reflecta necesitatea în care se găsea această mișcare a folosi toate căile menite a înlesni atingerea țelurilor sale—n.a.

Facsimil din memoriul boierilor munteni, din 1822, adresat Porții otomane (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România)

Facsimil din memoriul boierilor munteni, din 1822, adresat Porții otomane (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România)

toți, la sfaturile pentru pricinii obstest, să fie negreșit chemați și întrebați, având toată voia a-să da și ei cuvîntul și părerea lor și să iscalească ca din partea simpatrioților lor, că sânt drepte și primite cele găsite cu cale, și atunci puterea cea săvârșitoare să le pule în lucrare. Iar într-alt chip, nu!

IV. Să fie drumul deschis tuturor patrioților, de orice treaptă sau stare va fi, ca fiescarea cu învățătura, cu si- linta și cu vrednicia sa, folosind patria, să dobândească de la patrie cea după cuvîntul cînste și înălțare stării lui, ca cu acest mijloc să să îndemneze toți filii patrii a să sili spre sporire de învățături și slujbe vrednice, fiind încredințați că-s vor lua răsplătirea ostene- liilor lor, după cum să urmează și la celelalte luminate neamuri ale Europei. Iar să nu fie trecuți cu vederea, de- ptați, huliți și călești cu picerile de cei mari și puternici în silnicii!

V. Să fie slobod fiescarea patriot, de orice stare, ca cunoscând vren- lucrul folositor obstii a să pune în lu- crare, sau simtind că să plămuiește sau să lucrează ceva spre vătămare, să arate înscris către stăpînire, ca să să dea în chibzuire obstescă.

VI. Slobod să fie fiescarea patriot să-să caute folosințele și interesele sale în parte, fără a pricinui măcar cea mai mică vătămare și împiedicare la cele obstest, sau la vreun frate patriot cât de mic.

VII. Cu sfatul și primirea a tot neamul românesc, să să alcătuiască pravila a țării, întemeiată într-aceste

mai sus arătate ponturi și adăgita cu câte altele să vor mai chibzu- litoare țării. Acea pravila în vece să să socotescă că este capul cel porun- citor în țara noastră, și la acia să arate desăvîrșită supunere tot neamul ro- mânesc, de toată starea, fără osbire, precum și chilar stăpînire ce ni să va orându! Și verice nu să corpide într- acea pravila, socotindu-să de nelegiuit și defăimat, nu să va primi. Iar călă- torul pravilii, de orice stare și treaptă va fi, să să pedepsească negreșit, făcând pără asupra-i tot neamul românesc!

Pe aceste bune temeliuri are să să păzească întărită în vece unirea tot trupului neamului nostru, care de le vor primi și părinții ariheriei, dinpreună cu dumnealor boierii cei de treapta dintai, vor iscali această bună orînduială dinpreună cu noi. Iar neprimindu-le, să vor socoti ca niște osbești din trupul patrioților, la carii norodul apururea vor avea bănuială asupra sfaturilor și chibzuirilor ce vor face, neadăstînd nici un bine pentru obstii! Iar noi căți ne vedem iscaliți, dinpreună și cu toți ceilalți frați ai nostri patrioți, cu mare jurmînt în numele a tot puternicului Dumnezeu, sântem hotărâți a ne păzi în vece unie- rea noastră, rezimată în temeliurile ce s-au zis mai sus, măcar și cu jărtire- noastră de va fi trebuintă, fiind cu toți un suflet, o cugetare și o glăsuire, înclăt, pentru cea mai mică supărăre de să va întâmpla la cel mai mic frate al nostru, să vor înălța îndată glasuile tuturor iarsă la prea puter- nicul protector, avînd tare legătură între noi a ne griji și a ne nevoi în toată vremea unul pentru altul și ajuta unul pă altul, ferindu-l de orice băn- tuire a strămbătăților!

O VIAȚĂ, O LUME, O EPOCĂ

CONSTANTIN KIRIȚESCU

Au existat oameni pentru care viața a fost doar un privilegiu. Au existat însă și alții pentru care viața a însemnat o mare datorie. Unul dintre aceștia s-a numit Constantin Kirițescu.

După tată se trăgea din Ioan Kirițescu, zis și „postelnicul“, de loc din Focșani și stabilit în București în împrejurări încă necunoscute. Mama sa era o Voiculescu, din Izvorani-Ștefănești de pe Argeș. „Ceea ce am aflat — notează în amintirile sale Constantin Kirițescu — este că am venit pe lume într-un început de toamnă — 3 septembrie 1876 — ca descendent al acestor bucureșteni de import, într-o casă bătrânească demult dispărută, aflată pe o coastă a Dealului Spirii...“. A avut o copilărie grea, marcată de lipsuri materiale, suplinite doar prin marea dăruire a mamei, care, rămasă de timpuriu văduvă cu trei copii, a făcut eforturi supraomenești pentru a-i crește și a le asigura posibilități să meargă la școli.

Constantin Kirițescu și-a făcut studiile în București. În 1894 a terminat liceul și s-a

înscris la Facultatea de științe, secția științe naturale. Studenția a însemnat — cum singur o mărturisește — „ani de muncă intensă, de contacte cu realitățile veștii“. În 1897 și-a luat licența și a ocupat, până în 1902, funcția de asistent și șef de lucrări la Institutul de fiziologie. Începând cu 1902 și până în 1919 a fost profesor titular în învățământul secundar și a predat la Școala Normală „Vasile Lupu“, și la Seminarul „Veniamin“ din Iași, apoi la Liceele „Matei Basarab“, „Șincal“, Seminarul pedagogic și Seminarul „Nifon“ din București.

Concomitent, a ocupat funcții de răspundere în controlul și administrația învățământului. În perioada 1907-1938 a fost inspector și inspector general al școlilor secundare și apoi al învățământului superior; în anii 1927-1928, 1932 și 1936-1937 a fost secretar general al Ministerului Educației Naționale.

Au fost științele naturale vocația profesională a lui Constantin Kirițescu?

Da, am putea răspunde, deoarece lucrările sale de specialitate, inclusiv teza de doctorat

1 Mai 1895 la București

— Cercetări asupra faunei herpetologice a României, susținută în 1930 în cadrul Facultății de științe din Iași și apreciată „foarte bine, cu distincție” — reprezintă tot atâtea valoroase contribuții, ce „vor rămâne clasice și se vor consulta oricând”, după cum le aprecia cunoscutul naturalist Ion Borcea (1879-1936), cel care a pus bazele școlii românești de oceanologie.

Nu, sau nu numai științele naturale, am putea răspunde la aceeași întrebare. Pentru că de-a lungul vieții sale a abordat diverse domenii de activitate, în fiecare remarcându-se prin seriozitate, rîvnă și talent. A scris literatură¹ și nu doar dintr-un capriciu, ci pentru că, așa cum spunea Nicolae Iorga, era un „poveștor chemat”. Eugen Lovinescu îl remarca „incisivitatea” stilului, „dar și spiritul caricatural [...] verva satirică”, iar istoricul literar Dumitru Murărașu, referindu-se la unul din volumele lui Kirilescu, scria: „Cu lirism discret, într-o limbă lipsită de vulgarități multe profesioniști ai literaturii, autorul a realizat o lucrare plină de discreție, care-n întregime reține interesul”. Comentarii favorabile a închinat literaturii scrise de Kirilescu marile critice George Călinescu, care vedea în opera sa memorialistică din lumea didactică o continuare a navelisticii „cu suburbi ilidice și patriarhale a lui Delavrancea, pe care o cultivă foarte pitoresc”.

C. Kirilescu a scris manuale școlare de botanică, zoologie, anatomie și fiziologie omului, tipărite în numeroase ediții. Lucrările sale privitoare la educație și învățămînt au făcut vîlvă la vremea lor pentru curajul și spiritul constructiv al opiniilor exprimate². Militant în slujba idealilor înaintate privind cooperarea internațională în domeniile culturii și învățămîntului, Kirilescu a fost promotorul unor inițiative românești de mare răsunet în perioada interbelică: școala și apărarea păcii, filmul educativ, întrajutorarea universităților etc.³ A fost președinte al Conferinței internaționale a învățămîntului superior (Paris, 1937) organizată de Institutul de cooperare intelectuală și în aceeași calitate a participat la Conferința internațională a învățămîntului public, organizată de Societatea Națiunilor, în 1937, la Geneva.

Dar ceea ce este, poate, mai interesant pentru noi și, în genere, pentru definirea mai exactă a personalității lui Kirilescu, este faptul că acest om atât de multilateral în preocupări

a avut disponibilități deosebite pentru studii și scrierea istoriei. Lipsit de prejudecata istoricului profesionist din vremea sa, care evită adesea conștient perioada istorică pe care o trăiește, lăsînd timpului să transforme evenimentele „proaspete” în ceea ce se va chema mai apoi istoria acelei perioade, Constantin Kirilescu și-a asumat cu mult curaj sarcina de a scrie exact despre aceste evenimente. A realizat mai mult decît o cronică, ne-a dat una din cele mai valoroase monografii ale participării României la primul război mondial. Așa cum afirmăm⁴, în conștiința generațiilor dintre cele două războaie mondiale, el a rămas în primul rînd ca foarte popularul autor al istoriei războiului pentru întregirea României, 1916-1919⁵.

Cartea s-a bucurat de primirea călduroasă a publicului cititor și de aprecieri elogioase din partea specialiștilor. Au semnat recenzii despre ea numeroase personalități ale vieții noastre științifice și culturale (istoricii N. Iorga, I. Lupăș, I. Nistor, A. Oțetea, literații de mare prestigiu L. Rebreanu, Perpessicius ș.a.). „Cartea d-lui Kirilescu despre războiul nostru de unitate — arăta Iorga — e bine informată, obiectivă și scrisă curgător”, iar Ion Lupăș completa: „Putem spune, fără exagerare, că lucrarea d-lui Kirilescu este, ca operă de educație patriotică, una din cele mai valoroase cărți apărute în limba română de la război încoace”. Mareșalul Constantin Prezan o considera o „operă de mare valoare”, care stabilește „în o lumină vie evenimentele petrecute, punînd în relief, în același timp, virtuțile ostășești ale neamului”. El aprecia „munca stăruitoare și neobosită” ce autorul a „depus, timp de mai mulți ani”, pentru a se documenta la Marele Stat Major”. André Tardieu, apropiat colaborator al lui Clemenceau, în mai multe rînduri președinte al Consiliului de Miniștri al Franței, scria în prefața la versiunea în limba franceză, publicată în Editura Payot: „Am promis această prefață din considerație pentru persoana autorului, pentru subiectul ei, pentru patria lui. Apoi am citit cartea. Și, azi, dedic cărții această prefață. Căci este o carte de rară și excepțională valoare”.

Opera publicistică a lui C. Kirilescu se caracterizează nu numai prin vastitate și varie-

¹ Vezi Magazin istoric, nr. 8/1977.

² Nu-i de prisos a reaminti că această lucrare s-a tipărit în mai multe ediții: prima dată, în două volume (1922—1924) și a doua oară în trei volume (1926—1927); o versiune prescurtată, *Războiul nostru de întregire* (1928), urmată de o altă în franceză *La Roumanie dans la guerre mondiale (1916-1919)*, 400 pagini apărută la București în 1927, tradusă și în limbile polonă și sîrbă. O altă versiune în franceză (498 pagini), cu același titlu, a apărut în Editura Payot din Paris. Despre problemele participării țării noastre la prima conflagrație mondială, C. Kirilescu a mai scris: *La Roumanie nella guerra mondiale*, Roma, 1928; *The Battle of Marashești August 6-19/1917* („Bătălia de la Mărășești, 6-19 august 1917”), New York, 1929, lucrări care au avut un rol important în informarea opiniei publice mondiale asupra implicării României în evenimentele primului război mondial. Am aminti și studiile: *Cele două Uniri 1859-1918* (1936); *Prezidiile diplomatice ale războiului de întregire*. Tratatative cu Antanta (1940); *Pagini din istoria diplomatică a războiului de întregire*. Tratatative cu Puterile Centrale (1940); *Pagini din istoria politică a războiului de întregire*. *Războiul neutralității pe frontul intern* (1941).

³ Principalele volume: *Printre apostoli* (1929); *Porunce a seces* (1930); *Flori din grădina copilăriei* (1937), unele din ele traduse și în limba italiană.

⁴ Lista lucrărilor fiind mult prea bogată, reținem doar cîteva: *Crisa învățămîntului secundar și reforma liceului*; *Școala în slujba înțelegerii popoarelor și a păcii*; *Colaborarea familiei cu școala*; *Critica baccalaureatului*; *Cădere sau oră?*; *Quo Vadis, Universitate?*; *Școala de afară din școală*; *Universitățile și lumea modernă*; *Haroc ca pedagog și reformator școlar etc.*, etc.

⁵ Din publicistica sa consacrată acestor probleme, spicim: *Cinematograful ca mijloc de educație*; *Cinematograful și educație*; *Un nou auxiliar al învățămîntului*; *radiofonie*; *Învățămîntul despre Societatea Națiunilor*; *Societatea Națiunilor și Școala*; *La pédagogie de la Paix et les problèmes internationaux d'après guerre en Roumanie* („Pedagogia păcii și problemele internaționale după război, în România”), *Desamarea morală*; *Apărarea națională și școala* și alte cîtevazeci de articole din seria *Școala română în cumpăna vremurilor*.

tate, ci și prin lunga perioadă istorică în care s-a desfășurat. Debutul și l-a făcut în presa socialistă, în săptămânalul *Munca*, organul Clubului muncitorilor din București și ultimul său articol, intitulat *Muncă, ideal, vocație*, a apărut în *Scnteia tineretului* din 27 noiembrie 1965. O activitate publicistică, neîntreruptă, de aproape șapte decenii! Cu un an înainte de sfârșitul vieții sale — survenit în 1965 — Constantin Kirișescu a publicat *Palestrica*, monumentală monografie a educației fizice și a sportului universal¹, unică în literatura de specialitate, tradusă în mai multe limbi.

Ca o recunoaștere a meritelor sale în domeniul învățămîntului, în 1964, i s-a conferit titlul de profesor emerit.

* * *

Memorii. O viață, o lume, o epocă²: citeva sute de pagini pe care Costin Kirișescu le-a selectat, revăzut și pregătit pentru tipar din

însemnările inedite ale tatălui său. Mărturiile impresionante despre vremurile pe care le-a trăit și oamenii pe care l-a cunoscut. Memoriile, în afara farmecului povestirii propriu-zise, ne pun în fața unui valoros document, necunoscut pînă acum istoriografilor noastre.

Într-unul din capitole, din care publicăm ample fragmente, C. Kirișescu povestește cum, elev de liceu fiind, a venit în contact cu idelle socialismului științific care prindeau rădăcini tot mai puternice în România. S-a simțit atras de mișcarea socialistă și a început să frecventeze Clubul muncitorilor din București. A fost o experiență care și-a pus amprenta puternică pe întreaga sa devenire umană și intelectuală. Dar să facem loc propriilor sale mărturisiri. Nu înainte de a mulțumi călduros fiului său, Costin Kirișescu, pentru amabilitatea de-a ne fi pus la dispoziție manuscrisul, împreună cu numeroase alte materiale documentare și informații utile.

Marian ȘTEFAN

Ani de ucenicie în mișcarea socialistă

Mă consider un privilegiat al soartei că, prezent fiind la începuturile mișcării socialiste din țara mea, mi-a fost dat să fiu, totodată, martor al drumului lung, presărat cu obstacole fără seamăn, pe care l-a străbătut partidul comunistilor pînă la victoria finală, al procesului uriaș de trecere de la capitalism la socialism, de construire a socialismului în România, al triumfului ideilor socialismului și comunismului pe o mare parte a globului pămîntesc.

Fiind, probabil, ultimul în viață dintre cei care, adunați într-un ungher mizer al Bucureștiului de altădată, s-au entuziasmat pînă la lacrimi de primele licăriri ale unor idei menite să cucerească lumea, consider că este nu numai un prilej de satisfacție personală, dar și o îndatorire față de istoria plină de umbre și lumină a țării, să consemnez în amintirile mele o pagină din această istorie așa cum am trăit-o și așa cum

s-a întipărit în memorie și cum nu se va despărți de ea decît odată cu marea plecare.

S-ar putea întimpla ca memoria să mă înșele, sau ca unele aprecieri să fie considerate subiective. Rămîne să fiu corectat sau pus la punct de aceia care, nefiind martori ai unui moment, ci analiști ai unei întregi etape din evoluția societății, pot încadra mai bine momentul cu toate valențele lui în ampla curgere a timpului.

„Botezul de foc”

Ne aflăm, așadar, în vremea cînd nu se închegase încă un partid al clasei muncitoare din România, în care organizarea de clasă a proletariatului era la primele începuturi³. Există însă o „mișcare” — era mișcarea socialistă, purtătoare a ideilor revoluționare ale socialismului în țara noastră. La început, nu era coordonată. Se înfiin-

țau asociații, cercuri sau cluburi răsfețe care aveau unul și același fel: să propage ideile lui Marx și Engels.

O importanță deosebită pentru pătrunderea ideilor socialismului științific în România a avut-o Iașul, acest Upsala⁴, Oxford⁵ sau Heidelberg⁶ românesc, pămînt fecund al încolțirii ideilor înaintate. Sămînța fusese aruncată aici de cîțiva oameni de cultură: Eugen Lupu, doctorul Russel, Nicolae Codreanu, C. Dobrogeanu-Gherea⁷. Principalii prozești ieșeni ai acestora au fost: frații Ion și Gh. Nădejde, amîndoi profesori, studentul C. Mille și alții.

Socialismul a vegetat un timp; era cultivat în cercuri restrînse, frecventate de muncitori, elevi și studenți, precum și în publicistică, în fruntea publicațiilor socialiste aflîndu-se *Contemporanul*.

În 1881 s-a întimplat un incident care a însemnat pentru

¹ În 1930, C. Kirișescu a fost numit profesor titular la Academia Națională de Educație Fizică din București.

² Volumul se află în pregătire la Editura Sport-Turism: titlul, subtitlurile și notele din subsoal textului pe care îl publicăm aparțin redacției *Magazin Istoric*.

³ Pentru înțelegerea mai completă a acestei alături importante etape din istoria mișcării socialiste și muncitorești, se pot consulta, printre altele, și lucrările: *Presa muncitorească și socialistă din România (1865-1909)*, vol. I, București, 1964 și *Mișcarea muncitorească din România. 1899-1900*, București, 1965.

⁴⁻⁷ Vechi centre culturale și universitare de renume mondial din Suedia, Anglia și Germania în care flințează universități încă din anii 1477, 1168 și, respectiv, 1386.

⁸ Despre activitatea acestor pionieri ai socialismului, *Magazin Istoric* a scris în repetate rânduri, vezi nr. 5/1968, 10/1970, 7 și 12/1971, 4/1974, 4/1976 și 7/1977.

tinăra mișcare socialistă „botezul de foc”: sărbătorirea aniversării a 10 ani de la Comuna din Paris. Speriți de îndrăzneala acestei sărbătoriri, legată de un eveniment care în ochii guvernanților apărea drept un act anarhic, criminal, guvernul a aplicat sancțiuni grele organizatorilor, adică, conducătorilor mișcării. Dr. Russel a fost expulzat, Ion Nădejde a fost pedepsit disciplinar cu excluderea din învățământ, Gh. Nădejde cu eliminarea pe timp limitat, Mille cu excluderea din Universitate!

După înapoierea din străinătate de la studii a lui C. Mille, V. G. Morțun și Al. Radovici, centrul mișcării s-a deplasat la București; Iașul a adăpostit mai departe **Contemporanul** și activitatea din jurul lui.

Prima mare manifestare publică bucureșteană a fost apariția trecătoare a ziarului lui Mille, **Drepturile omului**, iar după aceasta, întemeierea clubului socialist¹. Primul sediu al clubului a fost „peste grădă”, în Sala „Franzelarul”, fostă „salon” de dans, nunți și baluri populare, iar următorul — Sala „Sotir” din Piața Amzei². În același timp, mișcarea a publicat un săptăminal, **Munca**³. Anii de activitate politică de la „Sotir” contează ca o perioadă importantă în viața și evoluția socialismului din România. „Sotirul”, nume care s-a identificat cu începuturile bucureștene ale mișcării, a trecut în istoria socialismului nostru, a Partidului Comunist Român.

Primul meu contact cu „Sotirul” a fost legat de cazul soldatului Cojocaru, acuzat că lovește pe înlocuitorul la care era ordonanță într-o împrejurare strict personală, fără nici o legătură cu disciplina, cu ierarhia și nici măcar cu uniforma militară. Dat în judecată pentru delictul grav de „lovire a superiorului”, Cojocaru fusese condamnat de Consiliul de război la muncă silnică pe viață. Presa democratică a timpului a protestat împotriva acestei pedepse excesive. O întrunire publică a fost convocată la Sala „Dacia”⁴. Nelipsit fiind de asemenea manifestatii, m-am așezat în primul rând de bănci și am ascultat pe frunții mișcării socialiste.

După întrunirea de la „Dacia” a urmat manifestația de stradă. În sală, fiind în față, am ieșit printre ultimii și, odată ajuns în stradă, am alergat să prind din urmă pe cei din fruntea coloanei. Manifestanții strigau: „Cerem liberarea lui Cojocaru!” „Trăiască națiunea armată!” „Coloana s-a îndreptat spre Piața Amzei, unde se afla clubul „Sotir”.

Am intrat printre primii în sala clubului care, în curând a ajuns să fie cunoscută de lume. Și aici s-au ținut convintări de la tribuna. Unul dintre oratori, Morțun, văzând că mai mult de jumătate din sală era umplută cu elevi și studenți, a spus: „Lăsați tineretul să se adune aici, căci al lui este viitorul!”. Am aplaudat din răsunătoare și am rămas la „Sotir”. Chiar a doua zi m-am înscris ca membru al clubului și am plătit regulat, din 1891 până în 1898, cotizația de 1 leu pe lună, care la mijloacele mele materiale nu era deloc o treabă ușoară.

Ce m-a atras la „Sotir”? Convingerea fermă, izvoită din propria mea experiență de copil necăjit, despre caracterul nedrept al societății burgheze. Speranța într-o lume mai bună, mai generoasă, din care să piară lipsurile, suferințele, nedreptatea. Enthusiasmul insuflat de participarea la o mișcare pe care o

consideri că întruchipează tot ce este mai bun în tine. Toate acestea la un loc constituiau o încălcură atît de puternică, încît mi-ar fi fost indiferentă o eliminare din școală pentru apartenență la socialism, deși, la drept vorbind, pentru mine și familia mea ar fi fost o catastrofă.

Ședințele de sîmbătă seara

Am frecventat cu regularitate neabătută ședințele săptămînale de sîmbătă seara ale clubului de la „Sotir”.

De cum intrai în sală, privirea era atrasă de tribuna din față, îmbrăcată în pinză roșie. Pe perețele din spatele tribunei se aflau portretele lui Karl Marx și Ferdinand Lassalle⁵. O fotografie a grupului celor 36 deputați social-democrați din **Reichstag**-ul german, avînd în centru pe Bebel⁶ și pe Liebknecht-senior⁷, precum și o scenă cu măcelărirea populației din Varșovia de o șarjă a cazacilor țariști în timpul insurecției poloneze⁸ completau decorația sălii.

Sala nu se umplea în fiecare săptămînă, însă am asistat la ședințe în care nu puteam să ne tragem suflul. Greul ședințelor îl ducea C. Mille. Nu se putea închide o seară la „Sotir” fără el. Apărea la tribună cu capul aplecat pe un umăr și începea să vorbească cu un glas subțire și monoton, uitîndu-se mereu în tavan. Nouă, tineretului, apariția lui Mille nu ne făcea nici o impresie. Am fi vrut să avem în față un om de acțiune, un adevărat luptător pentru o cauză

¹ Om politic german (1825-1884), socialist de orientare mic-burgheză; unul dintre fondatorii Uniunii Generale a Muncitorilor Germani (1863-1875). Concepția sa politică a fost criticată de Marx și Engels.

² August Bebel (1840-1913), militant al mișcării muncitorești germane; unul din întemeietorii și conducătorii Partidului Social-Democrat din Germania și al Internaționalei a II-a.

³ Wilhelm Liebknecht (1826-1900), unul din întemeietorii Partidului Social-Democrat din Germania și al Internaționalei a II-a.

⁴ Evenimentul s-a petrecut în timpul reprimării organizației de trupe țariste împotriva răscolului de eliberare națională a poporului polonez (22 ianuarie 1863-aprilie 1864).

⁵ Funcționa într-un local din curtea Hanului „Manuc”.

¹ Vezi **Magazin Istorie**, nr. 6/1972.

² A apărut în perioada februarie-decembrie 1885, septembrie 1888-aprilie 1889; a avut un rol important în popularizarea marxismului la noi.

³ În adunarea generală a Cercului muncitorilor din București, întruînță la 3 februarie 1890, s-a hotărît transformarea cercului în Clubul muncitorilor din București, formă superioară de organizare a muncitorimii și etapă importantă în lupta pentru crearea partidului politic al proletariatului român. Potrivit articolului 5 din statut, noua organizație avea ca principală sarcină să statornicească „frăția și solidaritatea în general între toți muncitorii din țară [...] să-i organizeze într-un partid aparte al lor...”.

⁴ Vezi și **Magazin Istorie**, nr. 3/1968.

⁵ Primul număr a apărut la 25 februarie 1890; după crearea P.S.D.M.R. a devenit organul său de presă, pînă în noiembrie 1894.

mai bună, iar Mille era de parte de a întruclupa un asemenea personaj. Era departe chiar de ceea ce fusese el înainte, pe vremea cînd scrisese versurile avîntate **Din carnetul roșu** și romanul autobiografic **Dinu Millan**, după modelul francez al lui **Jacques Vingtras** de scriitorul revoluționar Jules Vallès.

În schimb, Toni Bacalbașa¹, al doilea obișnuit al tribunei de la „Sotir”, era ver-vă personificată. Slab, piper-nicit, cu o privire ascuțită, Bacalbașa se prezenta la tribună fără a se fi pregătit înainte. În orice caz, nimic nu lăsa să se înțeleagă că ar fi știut ce temă va aborda. Se antrena însă ușor într-o improvizație agreabilă, plină de digresiuni, pronunțată cu un timbru vocal plăcut. Autor al lui **Moș Teacă**, în care încarnase pe tipul vechiului ofițer, despot mărginit la minte, absurd și ridicol, Toni își îndrepta săgețile de preferință împotriva militarismu-lui.

Nici Mille, nici Bacalbașa nu se încumetau în problemele teoretice ale marxismu-lui. Ei se limitau în general la comentarea evenimentelor politice ale săptămînei de pe poziții socialiste.

Clasa muncitoare era reprezentată la tribună cu aceeași asiduitate de Alexan-dru Ionescu² și Alexandru Georgescu³, amîndoi tipogra-fi. Ultimul avea „darul vorbirii” și totdeauna știa să spună ceva interesant.

O schimbare importantă în mișcarea de la „Sotir” s-a produs odată cu mutarea lui Ion Nădejde de la Iași la București, probabil prin 1892-1893⁴. Nădejde avea o pu-

tere de muncă excepțională și o cultură cu adevărat enciclopedică. Era autorul unui dicționar latin-român, al u-nor studii juridice, istorice, sociologice, filologice, al u-nor manuale de științe na-turale. Ca biolog, dusesse la **Contemporanul** din Iași o ac-tivitate publicistică remarcabilă în favoarea darwinismu-lui⁵. Ducea o viață austeră, alături de soția sa, Sofia Nă-dejde⁶, o femeie inteligentă, cultă, îndeletnicindu-se și ea cu scrisul. De cînd fusese eliminat din învățămînt pen-tru activitate socialistă, la toate însușirile lui a venit să se adauge aureola de mar-tir al unei idei. În politică era susținătorul unei linii ferme, intransigente.

La București, Nădejde a luat conducerea mișcării so-cialiste și curînd după sosie-rea lui s-a ținut Congresul de înființare a Partidului So-cial-Democrat al Muncitorilor din România (P.S.D.M.R.)⁷, din a cărui conducere co-lectivă făcea parte, alături de Ion Nădejde, V. G. Morțun, C. Mille, Al. Gh. Ra-dovici și Al. Ionescu. Organul oficial al partidului era săp-tămînalul **Munca**. Înființarea partidului a constituit o eta-pă nouă în dezvoltarea miș-cării muncitorești din țara noastră.

Foarte rar l-am văzut apărînd la „Sotir” pe Constantin Dobrogeanu-Gherea. Numele îi era mult mai cunoscut decît persoana însăși. Scrierile lui critice, polemica dusă cu Titu Maiorescu, importanta publicație în două volume **Literatură și știință**⁸ îi crea-

se o reputație deosebită în rîndurile intelectualilor tim-pului.

În mișcarea socialistă, Ghe-rea se bucura de o mare au-toritate. Era, fără îndoială, conducătorul spiritual al miș-cării, care își exercita influen-ța în consfățuirile restrin-se ale frunțașilor. La „Sotir” l-am văzut numai de 2-3 ori, robind doar cîteva cu-vinte. O singură dată l-am auzit ținînd o conferință. Era în cadrul ședinței inaugurale a „Cercului de studii sociale”⁹ al partidului, iar conferința se intitula: **Concepția materia-listă a istoriei**¹⁰. Deși audito-riul era în cea mai mare parte nepregătit pentru înțelegerea problemelor teoretice pe care le trata, iar felul în care con-ferențiarul își prezenta con-ferința nu contribuia la a-ceastă înțelegere, succesul a fost mare, iar noi tinerii din sală l-am aplaudat frenetic, plini de admirație.

Din toată pleiada cuvîntă-torilor sporadici de la serile „Sotirului”, memoria mi-a re-ținut numele curelarului A-celerescu și avocatului Filip Gesticone, ale mecanicului Banghereanu și funcționar-u-lui comercial Zussmann-Dul-ceanu, ale tipografilor Tache Georgescu și Văleanu, ale zia-riștilor Ioan Roman și Emil D. Fagure. În cele mai multe cazuri, aceștia își spuneau cu simplitate și sinceritate pro-priile păsurile sau ale meseriei.

Desori primeam oaspeți din provincie, frunțași de orga-nizații locale, precum Alexan-dru Radovici din Ploiești, Zamfir Filoti și Ion C. Ata-nasiu din Galați, poetul Tra-

¹ Vezi **Magazin Istorie**, nr. 2/1876.

² Frunțași al muncitorilor ro-mâne la sfîrșitul sec. XIX; Al. Ionescu a fost secretar al Cercului muncitorilor din București (1888) și membru în Consiliul General al P.S.D.M.R. (1893-1899); a avut un rol important în reorganizarea mișcării muncitorești la începutul sec. XX.

³ În vara anului 1894, în cadrul unei ședințe la Consiliul General al P.S.D.M.R., se hotărîse chemarea definitivă a lui Nădejde la București. Acest fapt publicat și într-un articol al său publicat în **Lumea nouă**, din 21 februarie 1899: „Se apropie cinci ani — scria el — de cînd conducătorii partidului m-au chemat în București și mi-am încredințat con-ducerea partidului...”. Deci pînă în 1894, Nădejde stătuse doar scurte perioade în Capitală.

⁴ Aceste articole au fost scrise, după cît se pare, la sugestia lui Gherea. Într-o epistolă trimisă de acesta lui Russel, citim: „Spuneți lui Nădejde că-l rugăm să scrie cîteva articole de popularizare despre teoria lui Dar-win...”; materialele au apărut în primele numere ale **Contemporanului**.

⁵ Despre familia Nădejde, vezi **Magazin Istorie**, nr. 10-11/1869.

⁶ Vezi **Magazin Istorie**, nr. 3/1868.

⁷ A apărut la București (1893-1894); aici și-a publicat Gherea stu-diile sale: **Mișcarea literară și științifică; Idealurile sociale și arta; Artizii cetățeni; Polemice**. Printre colabora-torii aîmînt pe: Delavrancea, Vla-huță, N. Beldiceanu, A. Bacalbașa, N. Iorga, D. Volnov, dr. Urechilă, Sofia și I. Nădejde.

⁸ Pentru dezbaterile problemelor de ordin politic, economic, precum și a altor chestiuni ce țineau de viața mișcării muncitorești, pe lângă Clu-bul din București funcționa Cercul de studii sociale; multe din conferințele ce s-au ținut în cadrul acestuia au fost apoi publicate în **Munca**.

⁹ Dezvoltată, această temă a for-mat obiectul unui studiu publicat în 1892 și care, alături de alte lucrări ale lui Gherea (**Robia și socialismul** — 1884; **Karl Marx și economiștii noștri** — 1884; **Anarhia cugetării** — 1892; **Anarhiștii și socialiștii** — 1894 etc.), a avut un rol important în răs-pîndirea marxismului în România.

ian Demetrescu din Craiova. Într-o seară a făcut senzație apariția lui George Diamandi, unul dintre conducătorii organizației foștilor studenți români din Paris, care număra în rândurile ei intelectuali renumiți ca Emil G. Racoviță, Jean Cantacuzino, dr. Irimescu, dr. Radovici. Vlăstar al unei vechi familii din Moldova, Diamandi făcea sacrificii bănești pentru mișcare, editând la Paris o importantă revistă socialistă: *L'Ère nouvelle*¹.

Uneori, ședințele obișnuite ale clubului erau întrerupte prin organizarea unui ciclu de conferințe, la care participau ca vorbitori nu numai militanți, dar și simpatizanți ai mișcării. Cu asemenea prilejuri, „Sotirul” se umplea cu un public în care se vedeau multe figuri necunoscute. Socialismul număra mulți simpatizanți, îndeosebi în rândurile intelectualității și tineretului.

Am păstrat pentru încheiere, ca un fel de expresie sintetică a galeriei figurilor atât de pline de contraste ale „Sotirului” din vremea când l-am cunoscut, pe V. G. Morțun. Vocea lui caldă, vibrantă, era de fapt singura voce de adevarat tribun popular. Oratoria lui tumultuoasă, patetică, mergea la inimă. Din păcate, convingerile lui înclinau mai mult spre socialismul utopic decât spre cel științific. Ciudățenia era că Morțun provenea dintr-un neam de boieri înrudiți cu toate familiile boierești din nordul Moldovei. Cum se împăca Morțun, tribunul de la „Sotir”, cu Morțun, marele moșier din județul Roman, era greu de spus. Se pare însă că ar fi avut față de țărani de pe moșiile lui o atitudine corectă, umană, ceva în genul tolstoian.

Morțun făcuse vagi studii la Paris — gurile rele pretindeau că făcuse și declamația

la Conservator; era dramaturg în orele lui libere — scrisese două piese de teatru, bineînțeles „cu tendințe”: **Zulia Hincu** și **Ștefan Hudic**, în care luase ca temă tocmai exploatarea moșierească a țăranilor; editase un volum de versuri și proză de Eminescu pentru a veni în ajutorul poetului bolnav; condusesse cîțiva ani **Contemporanul** din Iași, împreună cu Nădejde.

În politică, Morțun fusese ales pentru întâia oară deputat socialist în Camera Conservatoare din 1888² împreună cu Nădejde și cu Lascăr Veniamin, dar demisionase cu zgomet ca semn de protest împotriva invalidării lui Veniamin pentru neîmplinirea vîrstei legale. S-a ales însă regulat la Colegiul al II-lea din Roman în cartel electoral cu liberalii locali.

După trecerea șefilor socialiști la liberali („trădarea generoșilor”), V. G. Morțun a devenit un fruntaș al Partidului Liberal. A fost de cîteva ori ministru, iar în timpul anilor de neutralitate — 1914-1916 — a jucat un rol dubios³, fiind considerat drept germanofil. În această „calitate”, Ionel Brătianu l-a utilizat în jocul său diplomatic cu cele două constelații rivale.

Imnuri pentru 1 Mai

De fiecare dată cînd izbucnea o grevă, viața „Sotirului” devenea mai animată, greviștii găseau aici încurajare morală și sprijin.

La capitolul manifestațiilor, cea care polariza eforturile organizatorice ale clubului nostru era ziua de 1 Mai⁴. Sărbătorirea acestei zile se făcea după calendarul vechi, deci cu o întîrziere de 12 zile față de țările care urmau calendarul gregorian. Se mai întîrziu cu cîteva zile pentru ca sărbătorirea să aibă loc într-o duminică, adică într-o zi în care muncitorii și func-

ționarii nu trebuiau să meargă la lucru.

Serbarea de 1 Mai avea două părți. Prima consta dintr-o demonstrație pe străzile Capitalei, menită să ilustreze forța mișcării socialiste. A doua era petrecerea cîmpească într-una din grădini de la marginea Bucureștiului.

Participanții la demonstrație se adunau în zorii zilei în Cîșmigiu. Acolo, ei se încoloneau pe secții, corespunzătoare organizațiilor sindicaliste-socialiste și societăților simpatizante care se asociau la manifestatie. Din Cîșmigiu porneau în cortegiu pe străzi, cu o mulțime de steaguri și pancarte roșii, în sunetele unei fanfare și cîntînd în cor. Lozincile de pe pancarte aveau un caracter general: „Proletarii din toate țările, uniți-vă!”, sau: „Nici muncă fără pîine, nici pîine fără muncă!”, sau: „Opt ore de muncă pe zi!”, la care se adăugau cele în legătură cu votul universal, repausul duminical, națiunea armată etc.

Corurile intonau **Marseleza** pe cuvinte adaptate (refrenul de exemplu, suna: „La luptă muncitorii/ Cu toții contra lor/ Luptați, luptați/ Cu cei ce sînt tirani și-asupritorii!”). Cîntam cu deosebită plăcere un imn special compus de Alexandrescu, dirijorul corului de la „Sotir”, pe versurile lui C. Mille:

„Împărății de pe tronuri
Au coroane cîte trei,
Regii ce împart pămîntul
Și popoarele-ntre ei” etc.

Versurile despre 1 Mai ale lui Traian Demetrescu și I. Păun-Pincio, mult superioare, n-au avut norocul să fie puse pe muzică și deci nu s-au popularizat.

După ocoluri pe străzile principale, manifestația ajungea la locul de petrecere. Am participat la sărbătoririle care au avut loc în fostele grădini „Trocadero” (Incorporată mai tîrziu în Parcul Libertății), „Băicoianu” (pe terenul unde s-a construit cartierul Suter), „Puțul cu apă rece” (Incorporată în terenul Stadionului Republicii), „Bordei” (Incorporată în Parcul Herăstrău), „Siștat” (Schiesstadt) sau Grădina de dare la

¹ Vezi *Magazin istoric*, nr. 6/1969.

² Numai aparent „dubios”, atîdinea lui fiind sugerată de premiul I.I.C. Brătianu, din rațiuni politice superioare (Vezi *Magazin istoric*, nr. 8/1976, p. 35).

⁴ Vezi *Magazin istoric*, nr. 4/1968.

¹ Revista s-a bucurat de colaborări prestigioase din partea lui F. Engels, J. Guesde, P. Lafargue, C. Dobrogeanu-Gherea, W. Liebknecht, A. Bebel ș.a.

Constantin Kirilescu

Alexandru Ionescu

Traian Demetrescu

semn (azi cartierul Dr. Lister). După discursurile ocazionale, rostite de la o tribună improvizată, oratorii fiind în mod obligatoriu dotați cu o voce puternică, fără de care nu puteau fi auziți, urma petrecerea pe iarbă verde. Se consuma în grupuri merindea solidă și lichidă adusă de acasă în legăturică, se dansa, se cânta. Între producțiile muzicale ale corului, în afară de **Marseleza** și de **Imnul lui 1 Mai**, era deosebit de gustată o horă, al cărei text aparținea tot lui Mille:

„Frunză verde de ciocoare,
Trageți hora mare, mare,
Trageți hora muncitoare
Că e zi de sărbătoare...”
Pe mine mă impresiona în mod deosebit un cântec popular venit de nu știu unde:
„Noi țărani de la țară
Țiua, noaptea, tot muncim,
Muncim iarna, muncim vara
Numai birul să-l plătim.

Subprefectul ne mai spune C-avem Constituțiune,
De-o fi bine, de-o fi rău
Știe numai Dumnezeu”.

De ce, privity prin ceața timpului, cele ce s-au petrecut mai demult apar atât de vii, de colorate, de strălucitoare?

Intelectuali ai „Sotirului”

Am văzut mulți intelectuali perindându-se pe băncile „Sotirului”. Afară de Dobrogeanu-Gherea, încontestabil mentorul mișcării, am întâlnit pe studentul mate-

matician S. Sanielevici și pe fratele său, Henric, criticul și antropologul de mai tirziu; pe doctorandul Vranialici, un om de mare valoare, mort în plină tinerețe; pe Ștefan Popescu, institutor și student la pictură, devenit un mare artist. Dintre poeți am cunoscut pe Artur Stavri, pe C.Z. Buzdugan, pe Ștefan Petică, pe Ion Păun-Pincio.

Artur Stavri era un tânăr de o rară frumusețe și presanță. A preferat să facă politică liberală, a ajuns prefect și deputat, sacrificându-și vocația poetică. Buzdugan a publicat poezii sub pseudonimul Cobuz. Poate cel mai talentat dintre poeții „Sotirului” a fost Ștefan Petică, fecior de țăran din Tecuci. A murit la 26 de ani de tuberculoză pulmonară. Ion Păun-Pincio era un om timid, tăcut, blând. L-am vizitat de câteva ori atât în locuința pe care o ocupa împreună cu Buzdugan pe strada Vulturului, apoi pe strada Bradului. Mediul sărăcăcios la culme în care trăiau acești doi poeți m-a cutremurat și m-a revoltat. Păun-Pincio a contractat un antrax la buză, probabil de la salteaua pe care dormea și care se spunea că a fost confecționată cu lână de la un animal contaminat de dădac. A murit în ianuarie 1895, la Spitalul Colței, cu toate îngrijirile devotate ale medicului Chiriac.

Înmormintarea bietului poet, într-o dimineață geroasă, a fost de pomină. Am urmat cu alți câțiva prieteni, de

la morga spitalului până la Cimitirul Belu, dricul cu ingerul de deasupra învelit într-o pînă roșie. La cimitir ne aștepta o surpriză: groapa nu fusese săpată. A trebuit să așteptăm câteva ore pe gropari, care, după ce au venit, de abia au reușit să sape groapa în pământul înghețat. Se făcuse întineric de-a binelea când siciriul a putut fi coborât în groapă. Odată cu întinericul s-a lăsat peste cimitir o ceață groasă care ne-a transformat în fantome. La lumina palidă a două torțe, medicinistul Panaite Zosin, socialist și el însuși poet răzvrătit în orele libere, a citit cu un puternic accent moldovenesc o închinare în versuri, din care nu mai țin minte decât prima strofă:

„Poet blajin, te odihnește-acum,
Că de ne-am strîns, nu ți-om citi prohodul,
Ci te-om slăvi, căci ai iubit norodul,
Și-s rari acei ce bat cu noi același drum”.

Tabloul înmormintării acestui poet nefericit, mort în primăvara vieții și a talentului, vîrît în pământ în decorul iernii, al întinericului și al ceței, în cartierul săracilor din cimitir, în lumina facklor, ascultînd glasul cadențat și înăbușit al ultimului rămas bun, s-a întipărit în memorie ca o imagine lugubră dintr-o altă lume. Ne-am întors pe drumul de la Valea Plîngerii pînă la poarta cimitirului ținîndu-ne de mînă, ciocnindu-ne de cruci și monumente funerare. Odată ie-

Artur Slavi

Ion Păun-Pincio

H. Sanielevici

șiți din cimitir am orbecăit de-a lungul părții rurale a Căii Șerban-Vodă, orientându-ne cînd și cînd de apariția din ceață a cite unei flăcări de gaz a felinarelor, repede înghițită de negură. După vreun ceas, piciorul a început să atingă pietre de caldarîm: intrasem în partea urbană a drumului nostru.

În publicația săptămînală a partidului, **Munca**, am publicat sub pseudonim primele mele încercări de condeier: o recenzie a volumului **Femele** de Bebel, în traducerea românească a lui H. Streitman — la vîrsta de 16 ani, aveam, mă rog, o mare competență în materie — o cronică-șarjă la adresa tineretului boieresc din clasa mea de liceu și în sfîrșit, o poezioară de 1 Mai. Ajunsesem și eu un intelectual al „Sotirului”.

După **Munca**, partidul a scos ziarul **Lumea nouă**¹, avînd ca redactor-șef pe Anton Bacalbașa, plecat de la **Adevărul** după cearta lui cu Mile. O vreme, **Lumea nouă** a fost condusă de Gheorghe Diamandi și de G. Ibrăileanu, chemat de la Iași de Nădejde.

Tineretul și socialismul

Mișcarea socialistă din vremea „Sotirului”, a avut un răsănit puternic în rîndurile tineretului de pe băncile școlilor și universităților. Un rol

deosebit l-a avut în această privință revista **Contemporanul** din Iași. La această publicație și-au făcut ucenicia multe din cadrele intelectualității românești. Pe lîngă stîlpii revistei, Nădejde și Gherea, se aflau printre cei mai activi colaboratori C. Mille, T. D. Speranția, D. A. Teodoru. Însuși Nicolae Iorga și-a început, cred, cariera de publicist cu citeva poezii tipărite în **Contemporanul**².

După încetarea apariției **Contemporanului**, făclia aprinsă de el — școala creată de revistă — a trecut la alte publicații, care pot fi considerate că își trag obîrșia din tulpina-mamă. Cele care au avut o viață mai lungă și o activitate mai fecundă au fost **Evenimentul literar și Viața Românească**. Merită să fie din nou menționată aici masiva publicație **Literatură și Știință** condusă de Gherea, din care au apărut numai două numere, în 1893 și 1894. Ele au continuat linia ideologică a **Contemporanului**.

În 1891, la intrarea mea în cursul superior al liceului, **Contemporanul** tocmai își încetase apariția. Dar influența lui, care fusese considerabilă în timpul celor zece ani de viață, își păstrase strălucirea, asemenea acelor aștri depărtați ale căror raze continuă să lumineze și după pierderea astrului în neant.

¹ Versurile lui Iorga au apărut în numerele 7, 9, 10 (iulie, septembrie și octombrie) din 1890; debutul său publicistic s-a produs, însă, prin publicarea în ziarul **Lupta**, din 18 februarie 1890 a unui articol despre drama **Năpasta** a lui I. L. Caragiale.

Contemporanul apăruse la Iași cu zece ani în urmă din inițiativa și cu strădania primei generații de socialiști români. O impresie deosebită mi-au produs articolele și studiile publicate în revistă de Ion Nădejde, directorul ei, cu teme din biologie. Îndesebi mi-au plăcut articolele prin care populariza darwinismul, ca bază a socialismului științific. Mi-a mers la inimă campania lui Nădejde împotriva lucrărilor pseudoștiințifice care abundau îndeosebi în literatura didactică, publicate de „savanti” din universități sau de profesori de liceu, simple plagiate sau abundînd de greșeli de fond sau de falsificări ale adevărului, din ignoranță sau din șarlatanism. Această operă de salubritate, necesară într-o vreme de început a culturii noastre științifice, Nădejde a întreprins-o cu competență, curaj și independență.

Un alt nume care nu poate fi despărțit de **Contemporanul** în a doua lui fază, în care caracterul inițial al publicației, precumpănitor științific, a fost lărgit atît prin propagarea socialismului științific, cît și pe terenul criticii literare, este Gherea. În rîndurile tineretului de atunci, numele lui Gherea în literatură apărea ca adversar al directivelor imprimate prin revista **Convorbiri literare** de cercul Junimii, al cărui exponent autoritativ era Maiorescu. Is-

² A apărut zilnic de la 2 noiembrie 1894 pînă în noiembrie 1898 și apoi săptămînal pînă în 1900.

(Continuare în p. 34)

J.F. HERZOG: CĂLĂTORIE SPRE ȚARA ROMÂNEASCĂ

În patrimoniul Muzeului de Istorie al Republicii Socialiste România se află și un jurnal de călătorie — un manuscris inedit, de 34 pagini — al lui Johann Fridolin Herzog, „cetățean al Republicii Helvetice”, care în vara anului 1858 a întreprins o călătorie în Țara Românească.

Știm puțin despre acest călător, în polida cercetărilor întreprinse în arhivele care ne-au fost accesibile. În afară de elementele desprinse din relatare (care nu fac însă nici o referire la scopul călătoriei sale sau la ocupația lui), dintr-o adnotare în limba română, făcută pe ultima pagină de fiul său, aflăm: „Acesta este manuscrisul din anul 1858 al tatălui meu, Johann Fridolin Herzog, zis Hans, decedat la 5/18 mai 1903. Manuscrisul a fost găsit în arhiva lui, împreună cu alte acte...”. Urmează data: 8 mai 1941 și semnătura indescifrabilă a consulului general al Norvegiei la București, precum și parafa reprezentanței diplomatice a acestei țări. Deci la enigmată de pînă acum se mai adaugă una: aceea a schimbării naționalității fie chiar de către Herzog, fie de fiul său, ajuns în corpur diplomatice al țării adoptive.

Revenind la autorul manuscrisului, așa cum reiese din relatarea sa, el a ajuns în țara noastră la capătul unei călătorii care-l purtase mai întîi pe drumurile Germaniei, Austriei și Ungariei, pe un itinerar care a trecut prin München, Regensburg, Linz, Viena, Budapesta. De la Orșova, Herzog a vizitat, în continuare, orașele românești Turnu Severin, Giurgiu, București. Aceasta era se pare și ținta finală a călătoriei lui, de vreme ce și-a intitulat jurnalul *Călătorie spre Țara Românească*. Mai greu se poate deduce scopul acestei călătorii: voiaj particular, interese comerciale, misiune diplomatică? Ultimul motiv — anume te însărcinări diplomatice — îl socotim cel mai plauzibil. Aceasta și pentru că în manuscris găsim câteva referiri la lucrările

Convenției de la Paris care a avut loc în 1858 și despre care el scria că „n-a făcut nimic pentru îmbunătățirea situației acestei țări”. Această îmbunătățire, Herzog o vedea în aducerea unui domnitor străin (așa cum o prevedea și programul preconizat de Comitetul central al Unirii), în constituirea unei armate proprii, în îngrădirea abuzurilor boierimii.

Indiferent însă de investitura sa în această călătorie, elvețianul a reușit să oglindească în jurnalul său de drum aspecte diverse din sudul spațiului geografic românesc, cu referiri la tabloul social al epocii, la ocupațiile locuitorilor, aspectul edilitar, obiceiurile românilor.

Scrise cu un an înaintea memorabilului act al Unirii, cele 34 pagini (dintre care 16 cuprind relatarea călătoriei în țara noastră) ale jurnalului se constituie ca un prețios document etnografic, geografic și istoric. Subtitlurile aparțin călătorului elvețian.

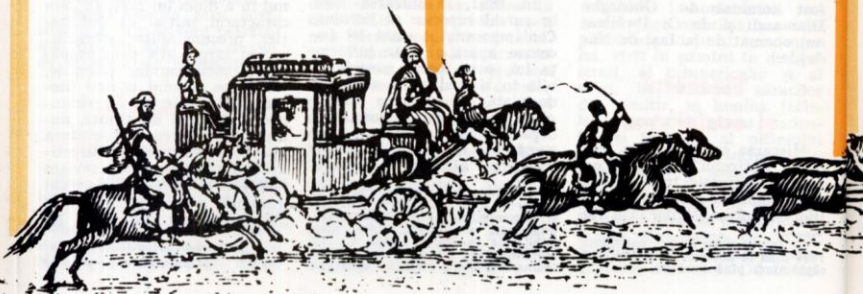
Mircea DUMITRIU

La Orșova

Iulie 1858

Sosiți aici dis-de-dimineață, ne-am instalat într-un hotel destul de confortabil, căci a trebuit să așteptăm pînă în seara zilei următoare plecarea unui alt vapor. Orșova este un oraș mic [...] cu case de lemn, foarte apropiat de granița Valahiei și, începînd de aici se vorbește numai românește, cu excepția unui număr de funcționari austriaci care staționează aici din cauza graniței¹. În munți, la o depărtare de cîteva ore [de Orșova] se află stațiunea balneară Mehadia, renumită prin frumusețea sa naturală.

¹ Orșova era încorporată atunci, ca întregul Banat, în Imperiul habsburgic — n.r.

De la Orșova, la Giurgiu

9 iulie 1858

În seara zilei următoare, am salutat cu bucurie norul ce se vedea din depărtare, format din fumul vaporului care se apropia repede și avea să ne scoată din această Orșovă prea liniștită; cu acest vapor mic, care intra numai puțin în apă, am trecut Poțile de Fier, unde curentul apei este repede ca la Laufenberg; aici Dunărea este străpunsă de prelungirea Carpaților, iar vapoarele mai mari nu pot trece; cînd apa nu este adîncă se întîmplă adeseori ca vaporul care urcă în susul apei să aibă nevoie de cîteva ore pentru a-și putea face drum prin acest pasaj cu ajutorul a două motoare; aici se află și niște interesante capcane de prins moruni — o meserie care aduce cîștiguri mari și este exercitată pe o scară întinsă. Capcana constă dintr-un spațiu mare de formă conică împrejmuit cu pari, înfipti în pămînt, în care intră peștele și este omorît.

La Turnu Severin, prima localitate din Valahia, am schimbat vaporul. Aici se mai află ruinele unui pod construit de Traian. Prin Vidin și Calafat am trecut, cu părere de rău, noaptea. Oriava [Rahova — n.r.], o cetate mică turcească, este încă pe jumătate în ruine; ghiulelele rusești au lăsat aici amintiri însemnate¹. Cînd am văzut în depărtare turnurile cetății din Ruscuk ieșind din valuri am avut o stringere de inimă, deoarece în Giurgiu, care se află pe malul celălalt, trebuia să debarc pentru a începe călătoria pe uscat [...].

De la Giurgiu, la București

Încă în aceeași seară, deoarece poștalionul plecase, am închiriat o trăsură cu patru cai, iar în dimineața următoare am pornit spre strălucitoarea metropolă a Principatelor dunărene.

Călătoria de la Giurgiu la București durează 15 jumătăți de oră. Dimineața la 10 am plecat și la 5^{1/2} seara am ajuns cu cele patru mîrfoage ale mele la București; pe aici, călătoria

pe uscat este foarte interesantă și eu o consider ca remediul cel mai bun contra ipohondriei [...].

Caii sînt mici și slabi, dar iuți și de o rezistență de neînțeles după felul lor de viață [...]. În același trap regulat și puternic, mergem tot înainte; cum terenul este puțin deluros, adeseori ne continuam călătoria cîte o jumătate de oră într-un galop întins și vijitor peste șanțuri [...].

Mai interesante sînt poștalioanele [...]. Șase cai sînt înhămați la o trăsurică nu cu mult mai mare decît cărucioarele noastre de copii și în care încap numai un singur călător ghemuit. În cazul în care pasagerul dorește să plece mai repede ca de obicei, n-are decît să arate surugiului unul sau doi sfați de argint² și acesta începe să mlie caii într-un galop vijitor pînă la stația următoare [...].

La diligență sînt înhămați, după trebuință, 12-18 cai; ca iuțeală nu se compară nici pe departe cu poștalionul, dar, cu toate acestea, nu lasă cu nimic de dorit.

Ceasul meu arăta 5, dar pe cîmpia întinsă încă nu se zăreau Bucureștii; am văzut numai nori întunecoși, ridicîndu-se din acea parte [...] eram acoperit din cap pînă în picioare cu nisip fin, iar căldura dogorea; după ce am urcat pe un deal mic am văzut întinzîndu-se înaintea mea strălucitorul „oraș al palatelor” (cum se exprimă despre el un scriitor).

Priveliștea este în adevăr minunată, admirabilă; în cîmpia imensă este o mare de case, a cărei margine în zadar o caută ochiul; în soarele de seară, cupolele nenumăratele biserici, dar mai ales marea biserică metropolitană, bogată în cupole, strălucesc feeric.

Grădini verzi, copaci, parcuri și lacuri sclipesc din marea de case, ca frunzele dintr-un buchet de flori prin care Dîmbovița se strecoară serpuiind ca o fișie de argint.

O trăsură cu doi cai și cu un domn îmbrăcat elegant, ce se apropiau în grabă, m-au stîngerit din gîndurile mele; era unul din prietenii mei [un elvețian cu numele de Wiedland stabilit la București — n.r.] și din cauza vederii am uitat de meditare și de priveliște.

¹ Monedă veche austriacă, avînd valoarea de 2,10 lei — n.r.

² „Călătoria pe uscat [în Tara Românească] este foarte interesantă... La diligență sînt înhămați, după trebuință, 12-18 cai...”

Exteriorului nu-i corespunde însă interiorul și eu aș numi Bucureștii, în loc de „oraș al palatelor”, oraș al contrastelor, căci acest nume i s-ar potrivi mult mai bine [...]. Căsuțe modeste alternează cu luxoase palate boierești înconjurate cu grădini mari împodobite cu verdeață, precum și cu biserică și mănăstiri zugrăvite în culori vii, înălțate în curți mari, care servesc, totodată, și de cimitir. Pe străzile înguste ești oprit când de mulțimea de oameni, când de un convoi lung de care încărcate cu lemne sau cu fin, trase de bivoli slabi; un dorobăț croiește drum prin mulțime unei trăsurii boierești trase de cai admirabili, cu hamuri de aur și argint, în care se lăfăie un boier blazat sau una din frumoasele Bucureștilor în strălucirea ultimei mode din Paris [...].

Prin ferestrele mari, arcuite [ale clădirilor], lumina pătrunde în încăperile care, la dorință, pot fi învăluite într-un întuneric misterios, cu ajutorul perdelelor grele de damasc. Dușumelele sînt acoperite, după obiceiul oriental, cu covorașe, iar de-a lungul pereților te invită divanele capitate cu mătase, unde te așezi și primești șerbetul sau cafeaua ce ți se servește de către un servitor, după care urmează inevitabilul tutun. Camerele sînt foarte înalte, iar în loc de tapete, care aici nu se întrebuințează, plafoanele și pereții sînt zugrăviți cu mare gust. Cele mai fine oglinzi și mobile pariziene împodobesc pereții îmbibați cu miros de ambră.

De-a lungul unei părți a curții se întind grajdul cailor și șopronul pentru trăsură, la a căror strălucire boierul ține foarte mult, ca și la un mare număr de servitori îmbrăcați în haine strălucitoare.

În centrul orașului, casele sînt clădite una lângă alta; cele dinspre periferie stau libere în curți, care, la cei mai sărmani, sînt împrejmuite cu garduri mari de pari [...]. Clădirile importante ale Bucureștilor sînt: Teatrul [Teatrul național, inaugurat la 31 decembrie 1852 — n.r.], construit cu o cheltuială de trei milioane de franci; ca mărime îl întrece cu mult Teatrul „Karł” din Viena, care este considerat ca cel mai mare din Germania. Se zice că exteriorului îi corespunde interiorul, dar încă nu l-am putut vedea deoarece acum sînt vacanțe; urmează palatele principilor Ghica [Ghica-Tei, construit în 1822 — n.r.] și Știrbei [construit în 1835 — n.r.], în apropierea orașului, Măgurele — proprietatea unui boier, Șoseaua...¹ — o alee lungă de o oră pentru trăsuri și călăreți, cu pădurici pentru plimbat pe ambele părți, în genul pădurii Boulogne din Paris. Aici se pot vedea adeseori pînă la 800 de echipaje, unul mai splendid decît altul [...]. Cismigiu, o grădină în genul celei din St. Cloud [...] este înconjurat de Dimbovița, care formează lăculețe draguțe, pe care se leagănă

lebedele în umbra sălciilor pletoase de pe țărm. Aici cîntă seara cîte 2-3 fanfare militare, fiecare compusă cam din 50 persoane și, ce e drept, cîntă bine. Această estelocul de plimbare pentru pietoni și se populează de cele mai multe ori abia odată cu căderea nopții, cînd Șoseaua [Kiseleff] este părăsită.

Deoarece Bucureștii n-au nici port, nici căi ferate [...], comerțul se limitează la trebuințele proprii și la cele ale împrejurimilor, dar cu toate acestea nu este neînsemnat [...] Domniitorul este din mijlocul boierilor [de fapt, în timpul vizitei țara era cîrmuită de caimacamul Alexandru D. Ghica — n.r.], și prin urmare, el este o jucărie fără putere în mîinile lor; energia sa s-ar sfărîma de intrigile lor meschine, iar aceste împrejurări nu se vor schimba cîtă vreme principatele dunărene nu vor avea un domnitor străin cu armată proprie; ultima conferință de la Paris [din 10/22 mai-7/19 august 1858 — n.r.] n-a făcut nimic pentru îmbunătățirea situației acestei țări.

În ce privește împrejurimile Bucureștilor, unele părți sînt plantate cu porumb, care crește fără îngrășămintă, de o frumusețe rară și care, acum, este de mult copt; [am mai văzut] pepeni verzi, cu un miez mare și fin, cum nu-l găsești nici [în] Franța de miazăzi [și care] cresc în masă, sălbatici și servesc vara pentru potolirea setei, în loc de apă.

Via dă o băutură asemănătoare vinului de Rin, dar mai tare, și se bea mai ales amestecat cu apă. Dacă românul de aici (valah nu vrea să fie numit, el considerîndu-se descendent al romanilor) are o virtute, aceasta este cumpătarea în consumarea băuturilor alcoolice [...].

Românul iubește cu pasiune dansul și muzica; orchestra este alcătuită din vioară, nai și un fel de clarinet; ariile sînt unisone, triste și tot așa sînt și cîntecele sale și ore întregi cîntă românul într-un tact totdeauna egal și trăgănat melodiile sale melancolice, care pătrund prin tufișuri și grădini ca niște tonuri plîngătoare ale unor spirite nevăzute.

Dacă mergi duminică după-amiază în suburbii, vezi pe numeroasele pașii grupuri de românce jucînd hora cu o grație și o simplitate naivă, fără nici o rigiditate sau efort. Într-un cerc mare stau fetele cu părul pieptănat cu mult gust și împletit cu flori de rodie. În jurul gttului brun poartă podoaba obișnuită a româncelor: o salbă de monede de aur de cîte patru ducați (în mărimea unei monede bavareze de doi guldeni), o cămașă brună-cenușie brodată cu argint (podoaba lor de duminică și care adeseori este de atlas, pe care argintul se prezintă excepțional de bine); șorțuri pe ambele părți pînă la glezne, picioarele goale. Astfel dîndu-și mîinile, dansează în cerc, în sunetul tînguitor al naiului.

Mîșcările naturale și simple ale picioarelor lor mlădioase și mîșcările brațelor, făcute adeseori cu o frumusețe cu adevărat estetică, fac dansurile moderne de ocară sau chiar dezgustătoare din cauza rigidității lor forțate (aș dori să exceptez de aici baletul).

¹ Spațiu liber în manuscris, autorul necunoscîndu-l numele. Probabil este vorba de Șoseaua Kiseleff — n.r.

PARTIZANII BULGARI ÎN LUPTĂ

General-colonel

ATANAS SEMERGIEV

În vara anului 1941, Partidul Comunist Bulgar — pe atunci Partidul Muncitoresc Bulgar — a hotărât să declanșeze lupta armată împotriva trupelor hitleriste aflate în țară, pentru răsturnarea guvernului fascist și înlocuirea acestuia cu un guvern democrat. În acest scop au fost organizate numeroase detașamente de partizani formate din grupe de luptă și de sabotaj. În primăvara lui 1943 s-au pus bazele Armatei populare insurecționale de eliberare (A. P. I. E.), în fruntea căreia se afla un comandament principal. Teritoriul țării a fost divizat în 12 zone operativ-insurecționale, fiecare condusă de către un comandament subordonat comandamentului principal. Speriat de amploarea acțiunilor de partizani, guvernul Ivan Bagrianov¹, a inițiat, în vara anului 1944, o mare acțiune de strângere și nimicire a mișcării de rezistență antifascistă. 100 000 soldați, polițiști și jandarmi, sprijiniți de artilerie și aviație, au participat la ofensivă — fixată pentru 23 iulie — care, potrivit proiectelor strategice ale guvernului, trebuia să lichideze rezistența până la sfârșitul lunii august². Represiunea a avut un caracter sistematic: multe localități au fost supuse unui regim militar, au fost blocate căi de comunicații, s-a procedat la arestarea multora dintre cei bănuiți a fi simpatizanți ai luptătorilor în rezistență, numeroși patrioți au fost executați. În crâncenele lupte care s-au dat, cu toată superioritatea ca număr și tehnică, trupele guvernamentale n-au izbutit să distrugă forțele principale ale partizanilor. În ajunul insurecției armate din septembrie care a răsturnat dictatura monarho-fascistă și a instaurat puterea populară — reprezentând începutul și momentul hotărâtor al revoluției socialiste în Bulgaria — în țară activau 43 detașamente, un detașament pe teritoriul iugoslav și unul pe cel al Greciei.

Atanas Semergiev, născut la 21 mai 1924 în orașul Velingrad, a făcut parte dintr-un asemenea detașament. În volumul său de amintiri și mulți nu s-au mai întors (Sofia, 1971), a cărui traducere în limba română se află în pregătire la Editura Militară, el relatează faptele de arme ale camarazilor săi de

luptă, „adolescenți și tineri care nu cunoscuseră încă fiorul dragostei, bărbați care-și lăseseră acasă nevestele și copiii în leagăn, toți porniți să se sacrifice pentru un ideal”, cum îi caracterizează autorul. Cartea ne relevă momente dramatice din confruntările cu dușmanul fascist, exemple de eroism dus până la jertfirea de sine.

În paginile care urmează, publicăm un fragment condensat din această lucrare. Titlul și subtilurile aparțin redacției noastre.

Florentina DOLGHIN

¹ Guvern care a funcționat în iunie-septembrie 1944 și a reprezentat interesele marilor burghezi legați de Germania. A fost înlocuit cu un guvern de orientare anglo-filă, condus de K. Muraviev.

² Despre aceste momente vezi și Magazin Istorie, nr. 9/1974.

La jumătatea lunii august 1944, comandamentul zonal de partizani a adunat la Mileva-Skala trei detașamente pentru declanșarea unei acțiuni importante: un atac simultan asupra Gării Varvara și a satelor Varvara, Simeonoveț și Semicinovo. Noi, partizanii din Cepino, am ajuns acolo — odată cu cei din detașamentul „Anghel Kîncev” — cu două-trei zile înainte de începerea operației. Într-o poiană mare i-am găsit pe luptătorii din detașamentul „Panaiot Volov”. A fost o întâlnire de neuitat. Deasupra piscurilor crenelate ale masivului Rila, apusul sîngeriu prevestea furtună. Undeva, departe, se auzeau tunete, dar la noi cerul era senin. Careul celor o sută de partizani, salutul energetic: „Moarte fascismului — libertate poporului!” și înălțimea muntelui, tronind cu stîncile sale gigantice asupra Cîmpiei Pazargicului, ne înfiorau. Apoi alinierea s-a rupt și poiana s-a umplut de o larmă veselă. Cîineva striga de la izvor, unii s-au așezat în grup pe iarbă, alții se hîrjoneau.

„Simțeam victoria care se apropia”

Noi, partizanii din Cepino, l-am văzut atunci pentru prima oară pe Metodi Șatorov, comandantul zonei. A discutat cu noi, ca și cum ne cunoșteam mai de mult; vorbea cu un accent aparte, probabil o rămășiță a șederii în Uniunea Sovietică. Nu căuta cuvinte să ne impresioneze și îi lipsea maniera didactică a celor mai vîrstnici.

Lupta împotriva Gării Varvara și a celor trei sate am dat-o în amurgul zilei de 18 august 1944. În timpul atacului a pierit partizanul Hristo Ovcearov din Dorkovo. A căzut străpuns de gloanțele dușmanului în fața primăriei, apărută de cîțiva jandarmi.

În satul Varvara, Grozdina Boneva, împreună cu copiii, își aștepta soțul, pe nenea Asen, dar, din întinericul curții vecine, a răsarit ucigașul Ciompa... Partizanii care i-au sărit femeii în ajutor au găsit-o sfîrtecă de gloanțele „dum-dum”, în odaia cu vatră, cu fundată într-o beznă de nepătruns. Copiii, ieșiți din minți de durere, se înghemuiseră lângă ea.

După lupta de la gară și din satul Semicinovo, coloanele noastre s-au scurs către Mileva-Skala. Pădurea s-a umplut de zgomote înăbușite: pașii a sute de picioare și furnăitul calilor, care purtau copiii lui nenea Asen. Lîngă ei, cu o raniță grea pe umeri, mergea Metodi Șatorov. I-am propus să-i care altcineva povara, dar a refuzat categoric.

A doua zi ne-am adunat la Mileva-Skala și am făcut verificarea efectivelor. Erau vreo zece răniți, dintre care cei mai mulți nu se puteau mișca. Aveam nevoie de ajutor medical. Observatorii ne-au comunicat că împotriva noastră se îndreptau armata și poliția. Ne-am desfășurat în lanț. Coloana de soldați n-a ajuns pînă la noi. S-a oprit la poalele piscului, dar, ca să ne sperie, soldații făceau gălăgie, vorbeau tare, rupeau crengi. Ofițerii,

fie că nu îndrăzneau, fie că așteptau să vadă ce se va întîmpla, nu i-au aruncat în luptă.

Cei din detașamentul „Panaiot Volov” au plecat la Sredna-Gora, iar peste cîteva zile, comisarul zonal Stoiian Popov — moș Vasil — a venit de acolo la noi. Mergea printre partizani purtînd o glugă neagră, lăsată pe spate și discuta vesel. Mustățile bălane îi dădeau o înfățișare semeață.

La 2 septembrie a căzut guvernul Bagrianov. Radioul a difuzat știrea că unități de avangardă ale armatei sovietice se apropiu de Dunăre. Tabăra de partizani de la Mileva-Skala a primit vestea cu mare bucurie. Partizanii au început să cînte și să se învințească în horă. Simțeam cu toții victoria care se apropia și ne era de ajuns.

În ziua de 3 septembrie, la Mileva-Skala au sosit și cetele brigăzii noastre, aflate în masivul Cepino. Dumbrava a devenit mai însuflețită. La 4 septembrie, programul taberei a început printr-o adunare de partid a comunistilor din detașamentul „Anghel Kîncev”. Comandantul zonei a încercat să rezolve cît mai operativ problemele lor, pentru că, la ora zece, era fixată o altă adunare similară. Dimineața, cînd în tabără toată lumea s-a pus în mișcare, iar roua se topea într-un abur alb, undeva, spre apus, au răsunat împușcături. Metodi Șatorov a ordonat imediat ca doi cercetași să pornească în direcția aceea, iar cetele să se adune, gata de luptă. După o jumătate de oră, cercetașii s-au întors. Pe culmea de la vest înainta mai mult de un batalion de soldați, dotat cu aruncătoare de mine. Membrii comandamentului zonal s-au săfuit în grabă.

Partizanii din brigada „Cepineț” au ocupat o poziție la apus, iar cei din detașamentul „Anghel Kîncev”, la capătul de răsărit al dumbrăvii. Gălăgia a încetat. Ne-am ascuns care după bolovani, care după copaci, care în tufișuri. În pădure s-a lăsat o liniște de moarte. Soldații au înaintat mai întîi pe creasta dinspre Garvanova-Skala, împotriva cetei formate din partizani din Kamenîța și Dorkovo. Tulburăți la vederea marelui număr de dușmani, tinerii luptători au deschis un foc pripit, neregulat. Cei experimentați, care mîncaseră mai multă pline de partizan, au așteptat și au lovit de aproape. După care mitralierele au tăcut și lanțul inamicilor s-a retras. Ecoul luptei s-a stins, topindu-se în cotoanele muntelui.

A urmat acalmia. Eram nedumeriți. Soldații hotărîseră, poate, să nu lupte împotriva noastră? A trecut o jumătate de oră de așteptare. După aceea, mitralierele au ocupat poziții pe pînșirurile masivului Garvanova-Skala și au început din nou să ne toace.

Observatorii ne-au raportat că, dinspre Gara Dolene, veneau escadroane de cavalerie. Detașamentul „Anghel Kîncev” fusese atacat de un batalion al Regimentului 27 infanterie, care sosise de la Varvara. Eram încercuți. Gloanțele sfîchiau trunchiurile copacilor și stîncile. Ofițerii se răsteau neîntre-rup la soldați. Unii dintre aceștia se apro-

plau în fugă, printre pomi. La flancul drept a reîncept o luptă crâncenă.

— Nul! Ne vom bate..., mi-a retezat-o scurt Metodi Șatorov, când i-am propus să ne retragem. Vom rezista pînă diseară.

Pe la prînz, soldații înaintaseră din toate direcțiile. Am menținut totuși cu îndrăjire pozițiile noastre timp de patru ore. Gloanțele erau pe sfîrșite. Pădurea mirosea a praf de pușcă și a ars.

Inamicul a ocupat fișa dintre detașamentul „Anghel Kîncev” și „Cepino” și a reușit să iasă în poiană. Partizanii din primul detașament au fost nevoiți să se retragă, menținînd pe poziții doar o grupă-două. Din nord-est a apărut o nouă coloană inamică, lovind-ne din spate. În poiană suierau gloanțele. Comandamentul zonal a fost prins sub foc direct; orice intrînzare în retragere putea duce la un dezastru.

S-a dat ordinul de părăsire a pozițiilor. Metodi Șatorov m-a trimis în față cu ceața din Kamenîța. Ne-am strecurat pe lîngă izvor și ne-am retras, aproape fără luptă, în făgetul înalt de sub culme. În urma noastră au venit celelalte cete ale brigăzii și membrii comandamentului de zonă. Pe pisc a rămas numai un grup de acoperire, să asigure retragerea tuturor, după care s-a strecurat și el. Acolo a pierit Simeon Fisinski. Pușca lui se umplea pe la gura țevii. Ridicîndu-se s-o încarce, s-a prăbușit lovit în piept de un glonț inamic.

Cîte orele două-trei după-amiază mărșăluiam într-o coloană comună, la cîțiva kilometri spre apus de Mileva-Skala. Pe creastă, deasupra noastră, inamicul se regrupa pentru a ne tăia calea. Depart, pe drumul de la Belovo la Mlekovița, se auzeau chemîndu-se între ei alți soldați. Veneau, probabil, în tărierile. Noi eram istoviți. Toată ziua nu puseseam nimic în gură și ne chinua setea. Cel mai rău o duceau răniții. Cît privește muniția, jumătate din puști și revolve rămăseseră fără gloanțe.

Sub Mlekovița, am urcat pe coastă să pătrundem în masivul Belovo. Strigătele soldaților încetaseră. Pădurea tăcea, numai zgomotul trădător al pașilor noștri răsună într-însa. Frunzișul uscat de arșiță începea să trosnească cum îl atingeai. Am cotit-o pe deasupra rîpei și, prin pădurea rară, am luat-o spre creastă. De sus a început să țacăne o mitralieră. La apus, dușmanul ne blocase drumul. Ocupase poziții favorabile pe înălțime, în timp ce noi ne aflam în vale, la loc deschis. Ne-am furișat printr-o viroagă, continuîndu-ne drumul.

Sub foc încrucîșat

În localitatea Mlekovița am nimerit sub focul încrucîșat al vrăjmașului care se instalase, în lanț de luptători, pe crestele înconjurătoare. Gloanțele sfîchiau stîncile. Coloana noastră s-a repezit la vale, prin viroagă, dar, cu cît coboram, situația devenea mai grea. Am încercat de cîteva ori să ieșim din această fundătură a morții, dar inamicul ne-a tăiat de fiecare dată calea. Ne-am cățărât pe un picior stîncos, dar, cînd vreo zece partizani au încercat să urce în vîrf și să ocupe poziția, în fața lor a răpăit o mitralieră. Co-

loana noastră s-a scindat în două: un grup și-a croit drum prin luptă spre răsărit, dar celălalt, mai numeros, nu ne-a urmat; s-a ascuns din nou în viroagă. Peste puțin timp, lupta s-a concentrat acolo. În această operație au pierit doisprezece partizani din brigada „Cepinet”. A căzut și Metodi Șatorov, membru al Comitetului Central al partidului. Revoluționar de profesie, el fusese arestat și torturat în închisorile fasciste. Cunoscuîndu-i calitățile de revoluționar cu mare experiență, Comitetul Central îl trimisese, în toamna anului 1943, comandant al Zonei III militare operative. Încercat de un grup de jandarmi, în viroaga de sub piscul

9 septembrie 1944: în satul Belovo intră detașamentul de partizani „Anghel Kîncev”

Mileva-Skala, Șatorov a făcut apel la rațiunea și patriotismul lor, să nu se verse fără rost sînge bulgăresc. Jandarmii au rămas însă surzi la cuvintele sale. După victoria populară, cadavrul lui a fost găsit ciuruit de gloanțe și jefuit de ucigași.

La două zile după lupta de la piscul Mileva-Skala, brigada noastră s-a stabilit într-una din vechile tabere din masivul Kamenîța și a început pregătirile pentru noi acțiuni. Populația din Velingrad, aflînd despre crîncena bătlălie care avusese loc, ne-a venit în ajutor cu alimente, medicamente și îmbrăcăminte.

La Pazargic, iar de acolo pe front

Ziua victoriei, 9 septembrie, ne-a găsit în Rîpa haiducilor. Pădurea, în care adia un vînt ușor, cînta parcă cu noi de bucurie. Undeva ciocănea o ghionoaie. Mirosea a fragi. Brigada s-a pregătit în grabă de drum și a pornit spre Kamenîța. În poiană, la Skrienîța, ne-am oprit să ne odihnim. Ne-am bărbierit, ne-am curățat veșmintele și am continuat drumul spre sat. Am început să cîntăm din toată inima, fără să ne uităm în jur, fără să ne temem că vom fi auziți.

De la Goleamata-Ciuka am coborît în Kamenîța. Pe drum ne-a ieșit înainte o mulțime de oameni. Tineri și bătrîni veniseră cu camioane, căruțe și pe jos să ne întîmpine, încă de la poalele muntelui. Ne-au îmbrățișat, iar strigătele lor de bucurie se amestecau cu plîsetele. Din sat pînă la noi, populația se scurgea în coloană. Cei mai tineri se cățărau pe poteci și strigau de departe:

— Vin, vi-i-in!

Am aliniat din nou cetele și, însoțiți de vreo 1 000 oameni, am intrat în localitate. Ne-am oprit puțin în piață. Populația ne-a copleșit; sătenii au intrat printre noi, ne-au împodobit cu flori, ne-au îmbrățișat din nou. O bătrînă girbovită o căuta pe sora Velei Peeva și repeta cu glas tremurător:

— Dragii mei... Dragii mei!... Unde este Gherka?

În localitatea Lajene mulțimea ne-a întîmpinat în piață. Locul gemea de lume. Alături de noi erau și cei din Kamenîța. În centru, cu spatele la gimnaziu, era aliniat Batalionul de vînători. Speriați de ridicarea spontană a poporului și de venirea partizanilor, ofițerii capitulasera, dar mulți dintre localnici îi priveau încă cu frică, mișcîndu-se în așa fel, încît să fie cit mai departe de ei. În curtea școlii, copii și tineri ațînau ca niște ciorchini pe garduri. Deasupra pieții fluturau steaguri roșii.

— Ura-a!... Ura-a!, strigau soldați și săteni, înainte de a ne face apariția pe strada Unirii. Trăiască partizanii!

Am grăbit pasul și am ajuns în piață. Uralele populației triumfătoare acopereau cîntecul nostru. Inimile ne zvicneau și pășeam ca amețiți. Unii locuitori se dădeau de-o parte să ne facă loc, iar alții, mame, tați, surori și prieteni, se repezeau să ne îmbrățișeze. Deși piața clocotea, cetele și-au păstrat alinierea și au continuat să cînte.

Comandantul Batalionului de vînători s-a pus la dispoziția noastră. Deasupra micului buzunar al tunicii avea o panglică roșie, iar mîneca îi era înfășurată deasupra cotului cu o banderolă.

Manol Velev s-a urcat pe o masă, în mijlocul pieții, a salutat cu pumnul strîns și s-a întors către țărani. Fața îi ardea împurpurată. Șuvițele cîrlionțate îi căzuseră pe frunte.

— Frați și surori! Puterea fascistă, criminală, a căzut!...

Mii de brațe, cu pumnii strînsi, s-au înălțat peste piață. Mamele celor uciși își ștergeau lacrimile. Plîngeau și se bucurau în același timp.

Cei din Cepino ne-au întîmpinat și mai entuziasmat. Pe ulița principală și în piață ne așteptau întregul sat. Tați și mame, rude și prieteni s-au amestecat printre noi și nu ne-au mai părăsit. Pe inserate, brigada s-a întors la Lajene și s-a stabilit în localul gimnaziului. Începuse să se întunece. Mirosea a pere și a mere, iar prin curțile mahalalei de sus forfoteau vacile și caprele; văcarii le aduseseră de mult, dar nimeni nu se gîndea să le bage în ogrăzi. De bucurie, oamenii nu se puteau despărți de noi. Tîrziu, după miezul nopții, am intrat în curtea casei părințești. Nimeni nu dormea; mă așteptau. Surioara mea bolnavă a început să plîngă. Ne-am așezat sub bătrînul pîn.

— Mîine plecăm la Pazargic, i-am spus mamei. Am venit să vă dau de știre.

Bătrîna n-a zis nimic. A coborît în pivniță și a adus o ulcică cu lapte de capră. L-am băut, apoi m-am ridicat în picioare. Mi-era greu, ceva mă strîngea de gît.

Am dat mîna cu mama. Îi simțeam suflarea caldă și inegală.

— Trebuie să mă duc, mamă, i-am spus, cu un glas străin. Plecăm la Pazargic, iar de acolo — pe front.

— Trebuie, dar pe mine nu mă întrebi ce-mi trebuie?

Am suris cu greutate. Mă înțelesese și, cu un gest, pentru că nu mai avea putere să-mi vorbească, m-a lăsat să plec.

Și m-am dus.

În românește de
Mihai MAGIARI

dicționar Istoric

Pe teritoriul de astăzi al României s-au succedat, de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării, istorice, arhitecturii sociale cunoscute pe plan universal, acumulându-se o bogată civilizație materială și spirituală. O importanță deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista și al lui Decebal.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaltare a României spre comunism.

NEAMURI ȘI TRIBURI TRACICE

agriani
albocensi
aletoi
ansamensi
appiariensi
apuli
apsinthioi
arsietai
artaci
asti
ausdecensi
(usdecensi)

bebrici
beni
berecynti
bessi
bettegeri
biefi
bisalti
bistoni
bitini
bottiai
brianti (prianții?)
brigi
brisi

buri (buridavensi)
caeni
carpi
carpodaci
caucoensi
celagisi
celegerri
cliconi
collaetae
coralli
corpili
costoboci
cotensi
crestoni
crobizi
crusaei
daci (v. geto-daci)
dantheleti
darsi (darsai)
derroni
digerri
dimensi
diobessi
dioi
dolonsi (dolongi)
drosi
drugeri
edoni

geti (getae),
v. geto-daci)
harpi
hypsalti
lai
maedobithyni
moesi (mysi)
mygdoni
napei
nipsaloi
(traniipsioi)
obulensi
odomanti
odrisi
oinensi
oitensi
olizoni
orresci
paiopli
paiti
panaioi
piarensi
piefigi
piengeti
pieri
pirogeri
pliaști
potulatensi
pradavensi

ratacensi
(racatensi)
rondaloi
saboci
saci
sapei
sargeti
satri
serdi
silensi
sigini
sindi
singi
sithoni
sucii
tagri
terizi
thunati
tilati
tini
trausi
treri
tribali
tynteni
tyrageti
uti
zaili
zbaleoni
zerani

Sithonii

Ramură a importantului trib trac al edonilor¹. Strabon ne informează că locuiau în Sithonia, care se afla în partea centrală a Peninsulei Calcidice². După o tradiție păstrată în Istoria naturală a lui Pliniu cel Bătrîn, din sithoni se trage prințul trac Orfeu, considerat în poemele homerice ca fiind primul poet. Cîntăreț

irezistibil, după alți autori participant la expedițiile argonauților, Orfeu — fiul lui Otagros, regele tracilor, și al muzei Caliope — s-a întors în Tracia, unde s-a îndrăgostit de nimfa Euridice, pe care a încercat s-o salveze din infern. Poetul ar fi fost ucis de femeile trace. În *Seriașoridin Pont*, poetul latin Ovidiu ne informează că garnizoana de la Aegyssus (Tulcea de azi) se afla sub oblăduirea unui rege sithon, care, după părerea unor istorici, nu era altul decît Rhoemetales I., regele odrisilor.³ De la el cetatea trecuse în mîna unui „dusman sălbatic”, care a fost învins de Vitellius, unchiul viitorului împărat roman Vitellius Aulus (aprilie — decembrie 69 e.n.) ce adusese trupele pe Dunăre.

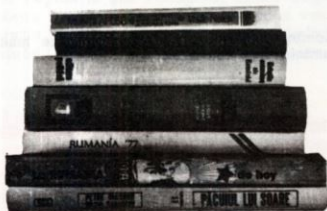
Gh. POENARU BORDEA

(Continuare în p. 26)

¹ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 10/1976.
² Peninsula muntoasă din nordul Greciei, între Golful Orfani la est și Golful Salonic la vest.

³ Vezi *Magazin Istoric*, nr. 7/1976.

cărți sosite la redacție

Două noi lucrări monografice consacrate țării noastre, apărute în acest an în limba spaniolă.

● RUMANIA '77.

Editura Științifică și Enciclopedică, București, 296 pagini de studii sintetice consacrate geografiei, istoriei, economiei, culturii, politicii externe românești. Prefața lucrării este semnată de Mihnea Gheorghiu.

● LA RUMANIA DE HOY („România de astăzi”), se intitulează volumul de 238 pp., publicat de Editorial Alhambra S.A., din Madrid, în colaborare cu Editura Științifică și Enciclopedică din București. Cele 14 capitole ale cărții prezintă cititorului spaniol imaginea complexă a României contemporane, coordonatele dezvoltării sale multilaterale, profunde transformări pe care socialismul l-a adus în viața poporului român, închinarea glorioasă a luptelor pentru „apărarea ființei și entității sale istorice, pentru asigurarea continuității pe teritoriul în care s-a născut și s-a dezvoltat”.

● Ion Mamina, Vasile Niculae — INDEPENDENȚA PATRIEII — IDEAL ȘI ACȚIUNE ALE MUNCITORIMII ROMÂNE, 1877-1918 (sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.).

Editura Politică, București, 1977, 68 pp., 2,50 lei: mișcarea muncitorească și socialistă din patria noastră, purtătoare a idealurilor patriotice ale întregului popor, a susținut activ lupta pentru cucerirea neînfrânată a țării și pentru desăvârșirea statului național unitar.

● DOCUMENTA ROMANIAE HISTORICA. D. RELĂȚII ÎNTRE ȚĂRILE ROMÂNE (acad. Ștefan Pascu, Constantin Cihodaru, Konrad G. Gündsch, Damaschin Mioc, Viorica Pervain).

Editura Academiei, București, 1977, 532 pp., 39 lei: 341 documente din anii 1222-1456, reflectând neîntrerupte legături dintre provinciile istorice locuite de poporul român, Transilvania, Moldova și Țara Românească, legături izvorite din fondul etnic comun, unitatea de limbă și cultură, comunitatea de interese economice și politice.

● RELĂȚIILE CONSULARE ALE ROMÂNIEI. CULEGERE DE TEXTE LEGISLATIVE. (Cuvânt introductiv de Nicolae Ecobescu).

Editura Politică, București, 1977, 448 pp., 18 lei: o trăsătură esențială a legislației noastre consulare,

concordanța desăvârșită cu obiectivele fundamentale și cu principiile călăuzitoare ale politicii externe a României.

● Carol Göblner — GHEORGHE RÁKOCZI II. Editura Militară, București, 1977, 132 pp., 4,25 lei: un principe al Transilvaniei (1648-1660) și un luptător pentru libertate și independență împotriva dominației otomane.

● Vasile Netea — MUNȚII APUSENI. MUZEUL ISTORIC ȘI PANTHEON AL POPORULUI ROMÂN.

Editura Sport-Turism, București, 1977, 216 pp., 13 lei: străvechi meleguri, evocatoare ale tradițiilor luptei românilor pentru libertate socială și națională.

● Eugen Marinescu — CÎNTĂREȚUL LUPTELOR ȘI AL BIRUINTELOR. CĂPITANUL POET NICOLAE VULOVICI.

Editura Militară, București, 1977, 144 pp., 5 lei: biografia unui erou din primul război mondial, căzut în luptele de la 7 septembrie 1916 de lângă Miercurea Ciuc.

NEAMURI ȘI TRIBURI TRACICE

(Urmare din p. 25)

Celegerrii

Sînt pomeniți de Pliniu cel Bătrîn în *Istoria naturală*, printre populațiile care locuiau în Moesia, alături de dardani, tribali¹ timahi, moesi² și traci. Istoricul W. Tomaschek consideră că numele lor ar trebui identificați cu acela de locuitori ai peșterilor sau ai bordelelor.

Corallii

Tot după geograful antic Strabon, corallii sînt de origine tracă și locuiau, alături de bessi³, maldi și dandetheli⁴, în regiunea ce se întinde de la poalele Munților Haemus pînă la Pont. În *Serisori din Pont*, ale lui Ovidiu, îi întâlnim pomeniți printre locuitorii dintre Dunăre și Marea Neagră, fiind localizați în părțile de sud ale Dobrogei. El sînt descriși de poetul latin exilat la Tomis ca niște oameni blonzi, îmbrăcați cu piei. La istoricul antic Apian (c. 100-162), corallii sînt trecuți printre neamurile de origine sarmată din preajma Istrului, care au acordat sprijin lui Mitridate, regele Pontului (120-63 î.e.n.), în lupta sa împotriva expansiunii romane în Orient. Bizuindu-se pe aceste sumare informații, unii istorici moderni sînt înclinați să-i considere pe corallii un neam sarmat, în timp ce alții, pornind de la Strabon și Ovidiu, le atribuie o origine getică.

Crestonii

Potrivit informațiilor transmise de Herodot, crestonii fac parte din marele neam al tracilor, obicelelor lor deosebindu-se de cele ale vecinilor dinspre nord. După cercetările lui Hr. Danov⁵, crestonii au locuit în regiunea dintre cursul inferior al râului Strymon și Axios (Vardar). Teritoriul ocupat de ei se întindea de la izvoarele râului Echederos (Galico) pînă la Lacul Boiba (Volvi), învecinându-se la nord-est cu bisaltii⁶, de care erau despărțiți prin regiunea muntoasă Bertisikon.

Despre darsii nu se cunosc decît unele mențiuni succinte și nu suficiente de clare. Istoricul antic Apian îi menționează alături de unele seminții din Illyria, fiind considerați a avea o descendență comună cu dardanii, moesii, partenii și alții. Este posibil ca darsii să fie unii și aceiași neam dacii al darsilor, o ramificație a odonnaților sau poate a edonilor, care locuiau pe malul stîng al cursului inferior al râului Strymon.

Constantin PREDA

¹⁻⁴ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 6/1976; 3/1976; 6/1977.

⁵ Autor bulgar prezent și în paginile revistei noastre. Vezi *Magazin Istorie*, nr. 9, 11/1976, 1, 2/1977.

⁶ Vezi *Magazin Istorie*, nr. 11/1976.

MAGHERII

PAUL CERNOVODEANU

Transilvăneni de baștină, din ținutul Hăl-magiului de pe valea Crișului Alb, Magherii au coborât Carpații, în veacul XVII, strămutin-du-se în Oltenia, unde s-au așezat pe plaiurile Gorjului.

Oșteni viteji în slujba țării

Cel mai vechi document păstrat în familie vorbește despre un Vlad Magheriu care, la 14 octombrie 1665, cumpăra o moșie în satul Cilnic, de la un Ion Toboșariu, plătind suma de 39 taleri. Un hrisov de la Constantin Brîncoveanu (1688-1714) pomenește și despre fiul acestui Vlad, anume Constantin, din care se trag Magherii olteni. Din rîndul acestora, protopopul Ion Măgheriu sau Măgher¹ s-a ridicat la o treaptă mai înaltă de avuție. Între anii 1760 și 1770, el a achiziționat funii de moșii în hotarele Cilnicului și Birzeienilor și vii în dealul Negoieștilor. În

1769, arzîndu-i casele din Birzeiu de Gilort (com. Albeni) — poate în timpul prădăciunilor comise de cete din trupele otomane neregulate, care organizau dese incursiuni în Oltenia — protopopul a căpătat scutire de dajdii din partea episcopului Partenie al Rîmniceului. Fratele său, polcovnicul Șerban Măgheriu, s-a ilustrat în această vreme ca „volintir” în armata rusă, în timpul războiului ruso-turc din 1769-1774, fiind cînstit cu rangul de porojnic (locotenent) în armata lui Rumianțev; a căzut eroic în lupta de lîngă satul Preajba (Gorj) în anul 1770.

Fii devotați ai poporului român, Magherii olteni nu și-au uitat niciodată obîrșia transilvăneană și solidaritatea de sînge și neam cu frații lor de peste Carpați. Cu prilejul puternicei răscoale din 1784-1785², unii dintre ei au trecut munții și și-au dat viața luptînd în oastea „crășorului” Horea. O poruncă a domnitorului Țării Românești, Nicolae Mavrogheni (1786-1790), vorbind despre avereș-fraților Magheri, arată că „li s-au fost luat

¹ Documentele menționează mai multe forme de ortografiere a numelor reprezentanților acestei familii; la începutul veacului XIX ei s-au stabilit la forma Magheru.

² Vezi Magazin Istoric, nr. 4/1976.

de unii alții pentru că au mers în Transilvania în anii trecuți de au luat parte în răzcoala de atunci cu Horea¹ și acolo „și-au luat pe-deapsa cu moarte”.

Stirpea mai înstărită a familiei a continuat cu fiul protopopului Ioan și ai soției sale Stanca, cu Șerban, căpitan de Amaradia (jud. Gorj), pătruns în rândurile micii boierimii și cu Ioan, hirotonisit preot la 7 martie 1787. Cel dintâi a călcat pe urmele unchiului său omonim, remarcându-se prin fapte de armă; pentru comportarea sa a fost răsplătit de domnitorul Nicolae Mavrogheni. În calitate de „întîi comandir,” Șerban a obținut victorii importante împotriva trupelor austriace ale feldmareșalului Coburg². La 20 aprilie 1799, Șerban Măgheru a fost numit căpitan la Amaradia de către voievodul Alexandru Moruzi, funcție în care a fost reconfirmat la 10 mai 1800 și 18 decembrie 1804. Sub Constantin Ipsilanti (1802-1806), el s-a distins în „slujbele ostășești”, izonind bandele de cirjalii — dezertori din ăstirea rebelului pașă de Vidin, Pazvantoglu — care intraseră în Oltenia după pradă. La 15 august 1806, în apropierea satelor Obrșia și Piscioiu peste Amaradia, i-a înfrînt pe invadatorii și i-a pus pe fugă. În timpul luptei, i-a ucis pe Bekir aga, nepotul lui Regeb pașă de la Adakalé. Pentru această vrednică faptă de armă a fost primit în rîndul boierimii, căpătînd rangul de **vtori** (al doilea) armaș. Portretul său, împreună cu cel al soției sale Ioana (scoboritoare din neamul moșnenilor Zorilești) figura pe pereții ctitoriei înălțată de el în 1800 pe vatra strămoșească de la Birzeu de Gilort. Căpitanul Șerban, ajuns la 1814, **vtori**-vistier a murit la 16 februarie 1820, fără urmași, trupul său odihnindu-se sub lespedea de mormînt aflată în incinta amintitului lăcaș.

Fratele său, preotul Ioan Măgheru, a murit de tînră. A fost căsătorit cu o Bălașa și a avut opt copii, printre care doi băieți — Ion și Gheorghe, viitorul general — și șase fete, căsătorite cu boiernași și moșneni olteni din familiile Gârbea, Negreanu, Rioșanu, Aluneanu și Zorilescu. Cei doi frați Magheru, fiind nevîrstnici la moartea părinților lor, au fost crescuți de unchiul lor, Șerban. Așa se explică, probabil, faptul că amîndoi au îmbrățișat cariera militară. Ion (1795-1835), căpitan de panduri la 1821 și zapciu în plasa Gilortului, a participat la revoluția condusă de Tudor Vladimirescu, acționînd în zona Gorjului, în subordinea comandirului Ioan Hristofii; lui i se adresa, la 10 iulie 1821, printro scrisoare, moșneanul Lăudat Gîlcescu, relatîndu-i abuzurile comise în regiune de către trupele otomane intervenționiste, după ce revoluția fusese înăbușită. În anii următori, Ion Magheru, devenit polcovnic, a apărut în fruntea cetei de panduri, alături și de fratele său mai tînr Gheorghe, ținuturile oltene împotriva bandelor de tîlhari și prădători, care deseori acționau în alianță cu ada-

liii (de la Adakalé). În 1824-1825, ajuns la oarecare stare, polcovnicul Ion Magheru a ctitorit în satul de obrșie, Birzeu de Gilort, o biserică în care se află zugrăviți toți membrii familiei sale.

A fost căsătorit cu Ecaterina, fiica postelnicului Pantazi. Din cei trei copii ai lor, s-a evidențiat Ioniță sau Niță Magheru, participant la revoluția din 1848.

„Locul ce nația v-a incredințat”

Cel mai de seamă reprezentant al acestui neam de vechi moșneni, oameni setoși de libertate și dreptate, a fost Gheorghe Magheru. Născut la 1804, în casele din „curtea bisericii din deal,” ridicată de căpitanul Șerban în localitatea Birzeu de Gilort, Gheorghe Magheru a fost destinat și el carierei ostășești. Și-a făcut ucenicia în cetele de panduri, alături de fratele său mai mare. În 1821, deși avea numai 17 ani, se afla în polcul lui Iordache Hristofii.

Cîțiva ani mai tîrziu, comandant de putere, s-a distins, în ciocnirile cu tîlharii prădalcnici. În 1823, domnitorul Grigore Ghica IV (1822-1829) luase măsuri pentru întărirea cetei de panduri și transformarea acestora într-un fel de miliție națională. Gheorghe Magheru s-a aflat în fruntea acestei acțiuni, destoinicia și priceperea sa aducîndu-i aprecieri unanime; curînd a devenit comandant al mai multor căpităanii de panduri și apoi șef al pandurilor din întreaga Oltenie.

În timpul războiului ruso-turc din 1828-1829 s-a angajat ca „volintir” în armata rusă, împreună cu alți comandanți de cete, printre care Ion Solomon și Christian Tell. În fruntea celor 300 panduri ai săi, Gheorghe Magheru s-a distins în mai multe bătălii, între acestea numărîndu-se și cea din 30 august 1828, cînd i-a înfrînt pe dușmani și a salvat orașul Tirgu Jiu de jefuirea acestora. În toamna aceluiași an, cu efective mult inferioare, Magheru a obținut o strălucită biruință la Șişești (jud. Mehedinți). O altă victorie a cîștigat la Băilești, cînd, după ce i-au înfrînt pe otomani, pandurii comandați de Magheru au trecut Dunărea și au fugărit pe inamic pînă în regiunea Plevne, acolo unde, peste cinci decenii, românii aveau să se acopere din nou de glorie. Pentru faptele sale de armă, Magheru a fost decorat de către țarul Nicolae I cu Ordinul „Sf. Ana” în grad de cavalier și a primit în dar o sabie de onoare.

După încheierea Păcii de la Adrianopol (1829) și crearea primei oștiri (miliții) pămîntene, bravul ofițer părea sortit unei strălucite cariere ostășești. Dar, nemulțumit din cauza intrigilor protipendadei care îi hărăzise doar un rol subaltern în armată, preferîndu-l pe Ion Solomon, cel ce avea să se ridice, în 1848, împotriva puterii revoluționare, Gheorghe Magheru s-a retras pentru o vreme din cadrele oștirii, dedicîndu-se activității administrative în consiliul orașenesc al orașului Tirgu Jiu. Din 1842 a funcționat ca președinte

¹ În 1787 a izbucnit un nou război ruso-turc; Austria, aliată Rusiei, și-a trimis trupele în țările române. Oastea Țării Românești a purtat mai multe bătălii victorioase cu austriacii, în iulie mai și august 1788.

al Tribunalului județului Romanai, cu reședința la Caracal, iar după 1846 a fost numit prefect al aceuiași județ, funcție pe care a ocupat-o pînă la revoluția din 1848. Succesiv a ocupat și rangurile de vistier (1829), serdar, (1837) și paharnic (1844).

În această epocă de adînci prefaceri și de lupte sustinute ale maselor populare și ale păturilor progresiste ale micii boierimi și burgheziei românești pentru lichidarea rînduielilor feudale și împlinirea aspirațiilor naționale, Gheorghe Magheru s-a afirmat ca o personalitate politică marcantă a vremii sale. S-a aflat în strînsă legătură cu Ion Maiorescu și Ion Cîmpineanu și a urmărit cu atenție activitatea patriotică desfășurată de Ion Heliade-Rădulescu în domeniul culturii. Numele său îl întîlnim, în 1833, printre fondatorii Societății filarmice, organizație ce se declara culturală, dar care avea un profund caracter politic-revoluționar. În 1836, cînd s-a creat Societatea de agricultură a României, Magheru figura ca membru de onoare al acesteia.

Era un mare iubitor al istoriei; admira, dintre marile personalități ale trecutului nostru, îndeosebi pe Mihai Viteazul. În 1847, în preajma revoluției, el difuza **Magazin istoric pentru Dacia** în rîndul cititorilor din județul Romanai, al cărui cîrmuitor era. Prietenul său, profesorul craiovean Ion Maiorescu, ne-a lăsat un sugestiv portret fizic al lui Gheorghe Magheru din acea vreme: „E negricios la față, ochii negri, părul negru, mustați are, barbă și favorite n-are. Un trup mușchiulos, ager și indemnatic, iute, mersura [mersul — n.r.] lui măreață, falnică”.

Fruntașii revoluționari puneau mare preț pe colaborarea lui Magheru. Astfel, Nicolae Bălcescu era de părere că prin atragerea destoinicului militar, s-ar da revoluției trăinicie și siguranță, căci acesta se bucura de mare prestigiu în Oltenia. În acest scop, în aprilie 1848, Bălcescu l-a căutat la Caracal și Islaz pentru a discuta unele detalii privind declanșarea acțiunii revoluționare. În aceeași lună, Christian Tell a avut convorbiri cu Magheru și căpitanul Nicolae Pleșoianu (comandant al regimentului din Craiova) pentru a se asigura participarea acestora la revoluție. Magheru însuși declara că avusese discuții cu Heliade, Tell și Pleșoianu și în urma acestora „ne-am decis cu viața noastră pentru sprijinirea a 21 articole din Constituția poporului român [programul revoluției — n.r.]”.

În calitate de dregător domnesc, Magheru nu-și putea manifesta față de ideile sale revoluționare. Se pare că înșiși fruntașii pașoptiști îi sugeraseră să-și păstreze aparențele unui slujbaş credincios domniei, tocmai pentru a se masca mai bine pregătirile care se făceau în Oltenia. El a sprijinit pe membrii Comitetului revoluționar veniți de la București să organizeze adunarea de la Islaz, din 9 iunie 1848, moment care a marcat începutul revoluției în Țara Românească¹. În 10 iunie,

Magheru a discutat cu membrii Guvernului provizoriu format la Islaz (Heliade, Christian Tell, Șt. Golescu, N. Pleșoianu și preotul Radu Șapcă) modalitatea desfășurării revoluției în Oltenia. A doua zi, 11 iunie, în fruntea populației din Caracal, a întîmpinat guvernul la intrarea acestuia în oraș.

În aceeași zi, revoluția a izbucnit și la București. În noul guvern format cu acest prilej, lui Gheorghe Magheru i-a fost încredințat Departamentul Finanțelor. Nefiind în Capitală, pînă la sosirea sa, ministerul urma să fie condus de I. C. Brătianu, unul dintre cei patru secretari ai guvernului. Încrederea ce-i fusese acordată simboliza, după cum îi scria în acele zile un prieten, „locul ce nația v-a încredințat [...] asigurîndu-vă un post spre a dezvolta patrioticele sentimente ca român adevărat”. După abdicarea domnitorului Gh. Bibescu (14 iunie), s-a format un nou cabinet și, considerîndu-se că Magheru putea fi mult mai util revoluției prin însărcinări potrivite cu pregătirea sa militară, a fost eliberat din funcția de ministru de Finanțe, rămînînd membru al guvernului fără portofoliu. Peste patru zile, prin decret guvernamental, a fost numit căpitan general al trupelor neregulate de dorobanți și panduri din Țara Românească și inspector al tuturor gărzilor naționale.

Din acest moment a început o muncă neobosită pentru crearea forței militare populare capabilă să apere revoluția. Prin acțiunile sale energice, prin prestanța și spiritul său organizatoric, Magheru a adus importante servicii guvernului. Numit „consilier general plenipotențiar peste toată Valahia Mică”, în iulie 1848 a fost trimis în Oltenia, unde se strînseseră numeroase forțe conservatoare contrarevoluționare. El nu s-a mulțumit cu lichidarea focarelor dușmănoase revoluției, ci a inițiat și supravegheat înfăptuirea unor importante schimbări în cadrul aparatului funcționaresc, înlăturînd elementele periculoase sau șovăielnice. Totodată, a reorganizat gărzile naționale — principalul nucleu al forței militare populare a revoluției. Prin acțiunile întreprinse de el în domeniul asigurării ordinii, se urmărea înlăturarea oricărei pretext pentru intervenția trupelor străine și eliminarea tuturor posibilităților reacțiunii interne de a lovi în revoluție.

La mijlocul verii, situația internațională s-a agravat, atît Poarta otomană cît și Rusia țaristă concentrînd trupe la granițele țărilor române. La 19 iulie, Ministerul de Externe țarist a dezavuat revoluția românilor; la scurt timp a urmat intervenția armată. Concomitent, trupe otomane au trecut Dunărea, cu scopul de a restabili „ordinea legală”. În 25 iulie, guvernul revoluționar a demisionat; trei zile mai tîrziu s-a format o locotenență domnească compusă din N. Golescu, I. Heliade-Rădulescu și Chr. Tell, toți liberali-moderați.

¹ Vezi *Magazin istoric*, nr. 5/1968.

Reacția celor două imperii absolutiste nu era o surpriză, ea fusese prevăzută încă din primele momente ale declanșării revoluției. Bălcescu, Magheru și alți frunțași revoluționari radicali preconizaseră rezistența armată împotriva oricărei încălcări a teritoriului național. În această privință părerile au fost însă împărțite și cele câteva mii de „volintiri” și panduri strinși în tabără la Rîureni¹, lângă Rîmnicu Vilcea, și puși sub comanda lui Gh. Magheru n-au intrat în acțiune. Comandantul lor a făcut repetate încercări de a impune locotenenței domnești o atitudine fermă față de trupele intervenționiste și a imprima revoluției un spirit de rezistență. La 14 septembrie 1848, Magheru a lansat o proclamație către șefii gărzilor naționale și comandanții de panduri, cerându-le să acționeze cu hotărâre împotriva tuturor dușmanilor revoluției. Înțelegând că numai prin ridicarea întregului popor putea fi salvată revoluția, o săptămână mai târziu (21 septembrie), prin circulare răspândite în reședințele de județ, Magheru făcea apel la țărănime să se ridice la luptă, promițând soluționarea acelor puncte din programul revoluției care nu fuseseră duse la îndeplinire până atunci, îndeosebi cele referitoare la situația țărănimii.

Dar evenimentele au continuat să se agraveze; trupele intervenționiste au restabilit regimul Regulamentului organic și au început arestarea frunțașilor revoluției. Pe de altă parte, consulii Angliei și Franței la București, dorind să evite complicarea relațiilor dintre marile puteri în problema orientală, au făcut presiuni asupra lui Magheru, cerându-i să-și desființeze tabăra. Ca urmare, la 28 septembrie, Magheru a dizolvat tabăra de la Rîureni și a trecut munții în Transilvania. După o scurtă ședere la Sibiu — sediul Comitetului național român din Transilvania — bănuind de autoritățile habsburgice că ar intenționa să intre în legături cu generalul Bem, comandantul oștirii revoluționare maghiare, Magheru a fost expulzat. A plecat la Frankfurt pe Main, sediul Dietei germane², spre a se întâlni cu fostul comisar al Guvernului provizoriu din Țara Românească, bunul și vechiul său prieten Ion Maiorescu, și a stabili împreună modul în care trebuiau să acționeze exilații politici din principate. În februarie 1849, Magheru s-a stabilit la Viena, după ce făcuse un scurt popas și în Triest.

În anii 1849-1852 a depus eforturi pentru stabilirea de contacte între exilații politici români din diferite centre ale Turciei și Occidentului și organizarea unei acțiuni comune. În 1853, a plecat la Constantinopol. Aici a încercat, fără succes, să formeze o legiune română cu care să contribuie la eliberarea țărilor române, ocupate de trupele țariste după izbucnirea războiului Crimeei. Planurile

revoluționarilor români vizau întărirea autonomiei principatelor sub garanția marilor puteri occidentale care se aliașă cu Turcia. Înțelegerea austro-turcă privind ocuparea în comun a țărilor române a spulberat însă pentru un timp această speranță.

Activitatea neobosită a emigrației, dar mai ales starea de permanentă încordare revoluționară din țările române au determinat Congresul de pace de la Paris din 1856³ să ia în discuție și problema viitoarei organizări a Principatelor române. Congresul a hotărât retragerea trupelor străine din aceste țări, desființarea protectoratului țarist și așezarea lor sub protecția colectivă a celor șapte puteri; totodată, s-a dispus convocarea unor adunări (divanuri) ad-hoc, care să se pronunțe asupra viitoarei organizări a celor două principate.

Exilații de la 1848 au primit permisiunea să se întoarcă în patrie. Revenit la Tirgu Jiu, la 20 august 1857, Magheru a participat activ la lupta pentru unirea principatelor, fiind ales deputat al districtului Gorj în Divanul ad-hoc al Țării Românești. La 24 ianuarie 1859, trimitea o telegramă lui V. Alecsandri, exprimându-și satisfacția pentru dubla alegere a lui Cuza. Mai târziu, ca deputat în Adunarea legislativă, a sprijinit legea agrară din 1864, fiind unul dintre puținii posessori de pământ care, pentru una din moșiile sale, a renunțat la despăgubirile acordate prin lege.

În amurgul vieții a avut fericirea să-și vadă realizat unul din marile vise: cucerirea independenței patriei. În 1876, Titus Dunca⁴, vechi căpitan garibaldian, se oferea, la nevoie, să-i pună la dispoziție pe foștii ostași ai legiunii române care, în 1866, luptaseră în Italia. Vîrsta înaintată l-a împiedicat însă pe Magheru să participe direct la războiul din 1877-1878. Și-a adus contribuția la efortul general al țării prin colecte de bani și provizii pentru ostașii plecați pe front.

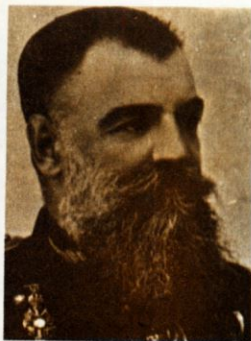
Gheorghe Magheru a închis ochii la 23 martie 1880; i s-au organizat funeralii naționale. Pentru întregul popor, viața și faptele generalului revoluției de la 1848 au constituit — cum se sublinia în necrologul publicat de ziarul *Românul* — „o pildă vie de sacrificiu pentru țară și de nepieritor patriotism”.

Fiii și nepoții pe aceeași baricadă

Evenimentele revoluționare din 1848 au reliefat contribuția remarcabilă și a altor membri ai familiei Magheru. Este vorba, în primul rând, de copiii generalului. Fiul său, Gheorghe Gh. Magheru (1828-1875), născut din prima căsătorie a generalului cu Anuța Pleșoianu (moartă în 1837), intrase în oștire

¹⁻² Vezi *Magazin istoric*, nr. 11/1973.

³⁻⁵ Vezi *Magazin istoric*, nr. 4, 5, 7/1975 și 7, 8, 9, 10/1968.

Colonelul Romulus Magheru

Fizicianul Ion Magheru

Medicul și poetul George Magheru
(fotografii oferite de dr. Alice Magheru)

În p. 27: sigiliul generalului Gheorghe Magheru

în 1846. În februarie 1848 el scria din București tatălui său despre activitatea fraților Golești, a lui Tell, Heliade și I. C. Brătianu, privind „cauza noastră”. Ca ofițer, a luat parte activă la evenimentele din iunie 1848, slujind în oștirea revoluției, fapt pentru care a trebuit, la rîndul său, să se expatrieze. După o călătorie aventuroasă, la sfîrșitul anului 1848, a ajuns la Paris, de unde a întreținut o bogată corespondență cu rudele sale risipite în străinătăți din pricina represunilor contra-revoluționare.

În 1856, s-a întors în patrie și a intrat în magistratură, consilier la Curtea de Apel din Craiova; a ajuns apoi prefect de județ și deputat, pînă la decesul său prematur, în 1875.

Sora sa Alexandrina (1825-1877) s-a distins prin activitate culturală și revoluționară. În 1844, la 19 ani, a tradus în românește lucrarea *Bélisaire* a scriitorului francez Marmontel. În prefața pe care o semna, Alexandrina își exprima speranța ca, în epoca ei, „dreptatea să fie o datorie, onoarea un merit, știința o recomandare și capacitatea, însoțită de paza legilor, un drept recunoscut”. În 1848, ea a întîmpinat la Caracal pe fruntașii revoluționari veniți de la Islaz cu drapel național și eșarfe tricolore. A stat alături de ceilalți Magheri în timpul evenimentelor revoluționare; a fost silită să pîrbească în Transilvania și apoi la Viena. Aici a avut strînse legături cu Dionisie Pop-Marțian, Al. Papiu-Ilarian și alți români transilvăneni. „Iubirea și dorul țării erau așa de mari în inima ei — se sublinia într-o broșură semnată de dr. I. C. Drăgescu — că în tot timpul exilului a purtat dolul”. „Era republicană sinceră și devotată”, nota același autor. „Românismul — declara ea — nu va triumfa decît prin

virtute și prin știință [...]. Cred în marele viitor al românilor. Nu voi trăi să văd acea zi frumoasă, dar o presimt”.

În 1858 s-a măritat cu viitorul general Dimitrie Haralamb. Doisprezece ani mai tîrziu o întîlnim în mijlocul evenimentelor prilejuite de serbarea de la Putna în amintirea lui Ștefan cel Mare¹. Cu acest prilej a dăruit un frumos și bogat drapel pentru a servi ca acoperămint cripei marelui voievod. În 1876 a contribuit cu bani la ridicarea statuii lui Ștefan din Iași.

A murit de timpuriu, în 1877.

Un alt fiu al generalului, Romulus Magheru (1847-1897) născut din a doua căsătorie cu Maria Caramalău, fiica clucerului Iordache Cărcotă, a luat parte, în calitate de căpitan de artilerie, la războiul pentru independență, fiind avansat la gradul de maior, la 1 iulie 1877. Pentru comportarea sa a fost distins cu Ordinul „Coroana României” în gradul de cavalier clasa V; în 1884 a ajuns locotenent-colonel, iar la 8 iulie 1891 colonel și comandant al Regimentului 1 de artilerie. Pentru merite ostășești a fost decorat și cu Ordinul „Steaua României” cu spade, în grad de ofițer cl. IV. A fost căsătorit cu Ana, fiica lui Ion Ghica.

Un nepot al lui Gh. Magheru, iuncărul Ioniță sau Niță Magheru (1823-1866), fiul polcovnicului Ion, s-a distins prin atitudine sa patriotică în timpul revoluției din 1848. El s-a aflat în mijlocul bucureștenilor în ziua de 11 iunie, citind populației adunate pe strada Lipscani textul *Proclamației de la Islaz*. După înăbușirea revoluției, a luat drumul exilului, fiind surghiunit la Bursa (Brussa) în Asia Mică și apoi la Constantino-

¹ Vezi *Magazin istoric*, nr. 8/1976.

pol, de unde a purtat o intensă corespondență politică cu unchiul și verii săi. În 1854, în timpul războiului Crimei, pentru scurtă vreme a efectuat incursiuni în Oltenia, în fruntea unei cete de panduri, spre a sprijini alungarea trupelor străine din țară. S-a întors în patrie, în 1857; a fost căsătorit cu Paulina, fiica generalului Christian Tell.

Urmind pilda înaintașilor

Neamul Magherilor s-a ilustrat și în timpul altor evenimente memorabile din istoria poporului român. În războiul pentru desăvîrșirea statului național-unitar român din 1916-1918 Magherii s-au aflat din nou la datorie.

Anton (1870-1916), fiul lui Gh. Gh. Magheru, a luat parte la campania din toamna anului 1916, fiind căpitan în rezervă în Regimentul 1 roșiori. În timpul retragerii în Moldova, s-a îmbolnăvit de tifos și a decedat la Spitalul militar din Galați, în iarna aceluiași an. Un alt frate al său, Alexandru Magheru (1864-1947), urcînd ulterior treptele ierarhiei militare pînă la gradul de general adjutant, s-a distins și el pe front, în timp ce un al treilea frate, Titu Magheru (1874-1948), magistrat, rămas în București, a înfruntat cu multă dîrzenie și demnitate pe ocupanții germani. Datorită atitudinii sale patriotice, autoritățile de ocupație l-au destituit din magistratură.

Doi dintre copiii magistratului Titu Magheru, Anca și Mihai Magheru — vechi membri ai Partidului Comunist Român — au participat la mișcarea antifascistă din România deceniului patru. Alături de alți intelectuali patrioți, ei au desfășurat o complexă activitate în cadrul Uniunii Patrioților, organizație antifascistă de mase condusă de P.C.R. Din însărcinarea conducerii partidului comunist, în cursul anului 1943 Mihai Magheru a purtat discuții¹ cu șefii Partidului Național-Tăranesc pentru realizarea unei largi coaliții a forțelor democratice și patriotice în vederea înlăturării regimului antonescian, ieșirea din războiul antisovietic și alăturarea țării la coaliția antihitleristă.

După 1945, Mihai Magheru a activat ca secretar general al A.R.L.U.S.-ului, iar apoi,

¹ Vezi Magazin Istorie, nr. 7 și 8/1976.

pînă la pensionare, în domeniul diplomației, ca și sora sa Anca Magheru.

Aceeași cinste au adus neamului Magheru și doi dintre fiii colonelului Romulus Magheru. Cel dintîi, Ion Magheru sau Maghieru, cum îi plăcea să-și ortografieze numele (1888-1938), s-a solidarizat cu țăranii răsculați în 1907, publicînd, la 30 septembrie, un articol în **Neamul românesc** al lui Iorga; el condamna brutalitățile comise de autorități împotriva țăranilor din județul Gorj, care fuseseră împușcați deoarece „nu știuseră să placă arendașilor și proprietarilor din partea locului”. În 1916-1918, Ion Magheru a slujit ca locotenent în Regimentul de artilerie antiaeriană, fiind decorat cu „Crucea de război 1916-1918”. Mai tîrziu, s-a dedicat cercetărilor în domeniul științelor fizico-matematice, susținîndu-și un strălucit doctorat la Roma în 1923; în 1924 a obținut catedra de fizică generală la Școala Politehnică din Timișoara, ca profesor titular provizoriu, iar în 1927 definitiv. El a adunat și publicat în săptămînalul cultural **Gorjanul** din Tirgu Jiu, cele mai valoroase documente despre trecutul înaintașilor săi, mărturii deosebite de prețioase pentru cunoașterea rolului acestei mari familii în istoria țării noastre.

Fratele său, George Magheru (1892-1952), a slujit și el, în timpul războiului din 1916-1918, ca medic locotenent de rezervă și a primit, pentru devotamentul său mai multe decorații. S-a remarcat apoi ca medic și poet. A redactat numeroase studii de specialitate în domeniul microbiologiei, unele împreună cu soția și colaboratoarea sa dr. Alice Magheru, născută Focșeneanu. Ca om de literă, a publicat mai multe volume de poezii (**Capricii** — 1929, **Poezii antipoeitice** — 1933, **Poeme balcanice** — 1936) și ciclul dramatic **Latinii la Dunăre**.

O familie² care a participat la multe din momentele de seamă ale istoriei României din ultimele trei veacuri; o familie pe care o găsim prezentă la marile evenimente din această perioadă: 1784, 1821, 1848, 1859, 1877, 1916-1918, 1944.

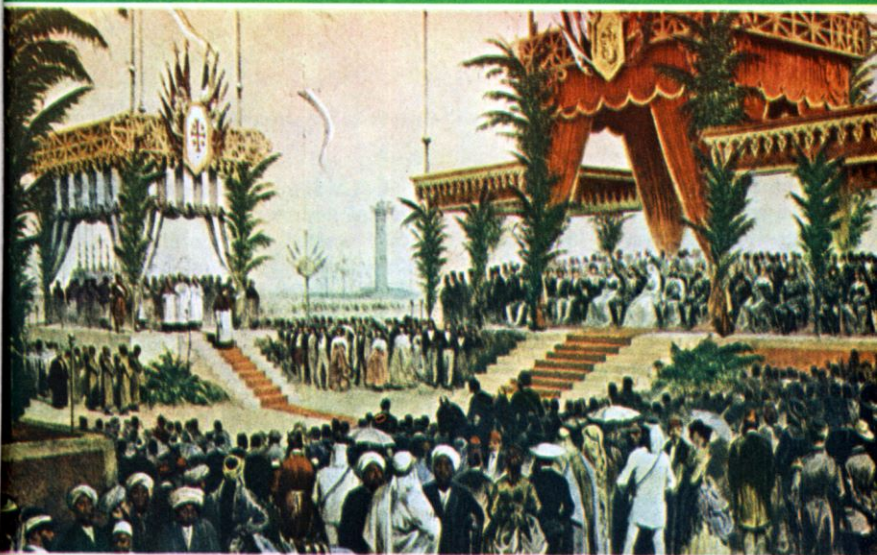
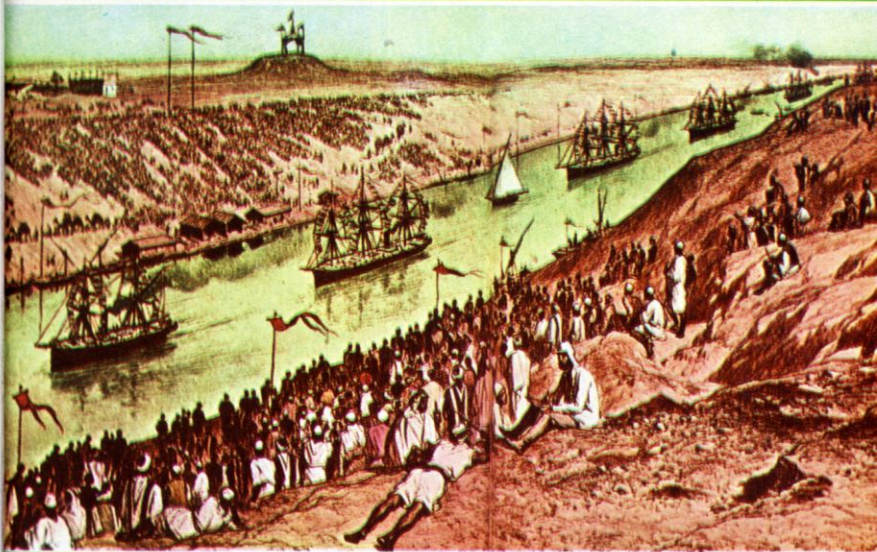
² Autorul mulțumeste călduros dr. Alice Magheru, fraților Sanda Bălăcescu, Ion, Anca și Mihai Magheru, precum și ing. Ernest Oprișan pentru datele pe care au binevoit a i le comunica.

PLANȘELE NOASTRE

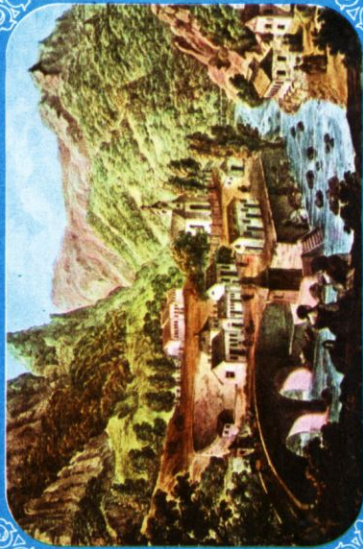
① 16 noiembrie 1869: Canalul de Suez era deschis (**Ferdinand de Lesseps — un diplomat constructor**, p. 35)

② ③ a) „În munți, la o depărtare de cîteva ore [de Orșova] se află stațiunea balneară Mehadia, renunțată prin frumusețea sa naturală...” b) „... am trecut Poarta de Fier; aici Dunărea este străpunsă de prelungirea Carpaților...” c) „... la Turnu Severin se mai află ruinele unui pod construit de Traian...” d) „... în Giurgiu trebuia să debarc, pentru a începe călătoria pe uscat...” e) București: „o mare de case, a cărei margine în zădar o caută ochiul; în soarele de seară, cupolele nenumeratelor biserici strălucesc feeric...” f) În oraș se înalță „biserici și mănăstiri zugrăvite în culori vii”. În imagine: biserica Stavropoleos. Litografii de la mijlocul secolului XIX aflate la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România (**Călătorie spre Țara Românească**, p. 18)

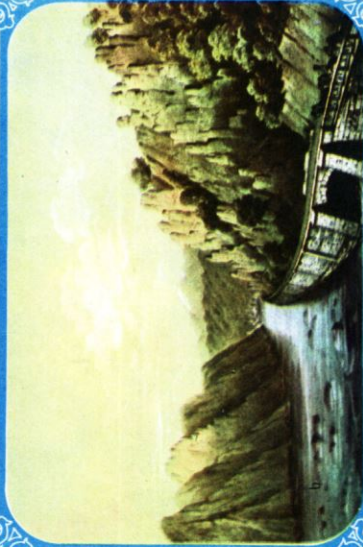
④ **Dreapta**: monede geto-dacice de aur și de argint, care au circulat în secolele II-I î.e.n. (**Civilizația dacă sub domnia marelui rege Burebista**, p. 2). **Stînga**: un obiect de preț care își păstrează încă enigma (**Cui a aparținut „cupa lui Corvin” de la Wiener Neustadt?**, p. 33)

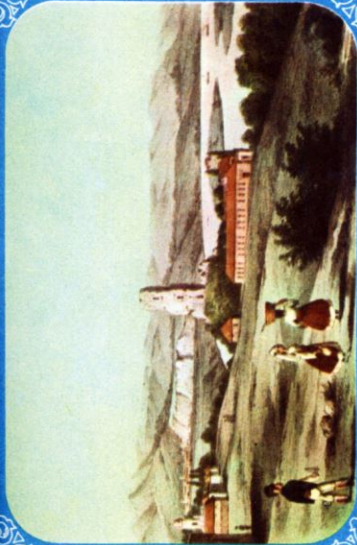
ALBUM ISTORIC ROMÂNESC

Mehădia

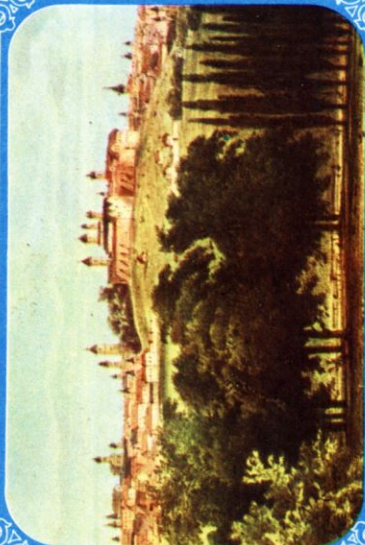
Porțile de Fier

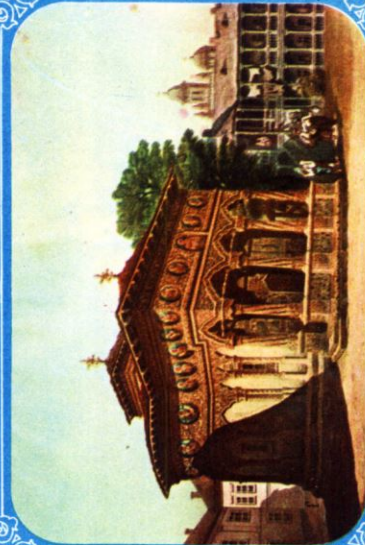
Turnu Severin

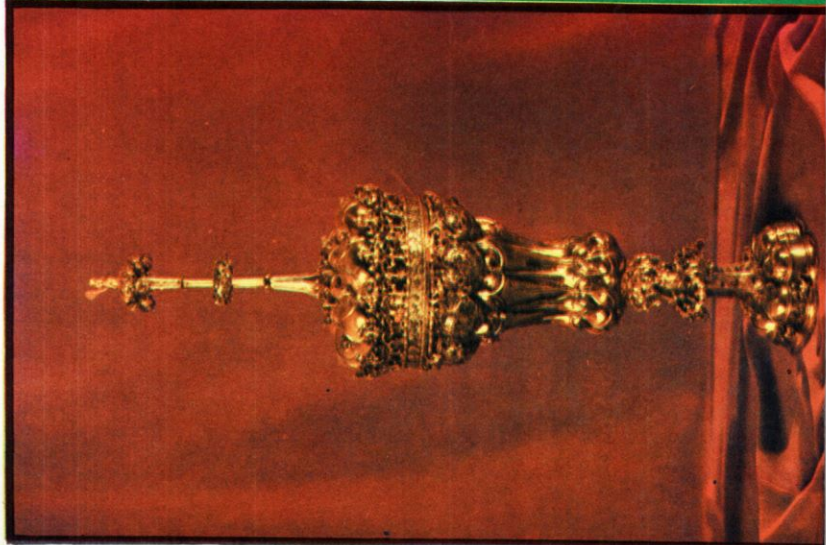
Giurgiu

București

Biserica Stavropoleos

CUI A APARTINUT „CUPA LUI CORVIN” DE LA WIENER NEUSTADT ?

Dr. GERTRUD GERHARTL

De aproape 500 ani, orașul austriac Wiener Neustadt, situat la sud de Viena, se află în posesia unuia dintre cele mai frumoase pocale de podoabă din evul mediu: renumita „cupă a lui Corvin”. După cum o spune și numele, legenda leagă acest pocal de argint, înalt de 81 cm, aurit și bogat împodobit cu email metalizat, de numele regelui Ungariei, Matei Corvin¹.

Potrivit unor izvoare datînd de pe la începutul secolului XVIII, regele Matei, după ce reușise — în urma unui asediu îndelungat — să cucerască Viena, ar fi dăruit pocalul orașului în anul 1487, pentru a cinsti astfel curajul dovedit de cetățenii lui în luptele de apărare². Ipoteza este plauzibilă, întrucît se știe că regele Ungariei — pasionat colecționar de obiecte de preț — era și posesorul unei colecții de aproximativ 380 pocale de podoabă, din aur și argint, pe care le dăruia cu plăcere diferitelor personalități în semn de recunoștință. Din această colecție mai există astăzi trei pocale: așa-numitul „pocal de la Nürnberg” — opera unui giuvaergiu din Nürnberg — care acum se află la Budapesta în colecția

Esterhâzy, ca și alte două vase din trezoreria Catedralei din Rieti (Italia). În anul 1475, cînd nunțiul papal Domenico di Matteo Lucati a oficiat căsătoria regelui Matei Corvin cu prințesa Beatrice de Neapole, regele i-a dăruit, în semn de considerație, trei pocale de preț. După un timp, cînd nunțiul a devenit episcop de Rieti, acestea au ajuns în trezoreria Catedralei din Rieti, unde vizitatorii le pot admira și astăzi. Ele seamănă izbitor cu „cupa lui Corvin” de la Wiener Neustadt.

O sursă datînd din epoca Biedermeier (1815-1860) informează că, în anul 1462, după încheierea Păcii de la Ödenburg, pocalul ar fi fost dăruit de regele Matei Corvin împăratului Frederic III (1440-1493). Cum pacea s-a dovedit subredă și, după decenii, împăratul Frederic III a fost nevoit să fugă din nou din fața trupelor regelui Ungariei spre Linz, pocalul ar fi rămas în cetatea Neustadt și, după cucerirea orașului, ar fi ajuns în minile lui Matei Corvin. Acesta ar fi hotărît însă să dăruiască cupa orașului. În sprijinul acestei ipoteze se invocă scutul pe care-l ține în mînă cavalerul Ingenuncheat din încoronarea zugrăvită pe capac. El are pe o parte

monograma și blazonul lui Matei Corvin, și anume corbul cu un inel în cioc, ca și blazonul împăratului Frederic III și însemnele de proprietate AEIOU; pe cealaltă parte este înscris anul 1462. Din ținuta cavalerului se poate totuși deduce că, inițial, el ținuse în mînă un alt scut, care însă pare să se fi pierdut, fiind înlocuit, în sec. XIX, cu un altul, nou; nu se știe dacă pe atunci era cunoscută inscripția scutului originar.

Istoricul orașului Wiener Neustadt, dr. Josef Mayer, respinge, în general, orice legătură a acestei cupe cu regele Ungariei. El explică asemănarea dintre pocalul nostru și alte pocale provenind din colecția lui Corvin, prin aceea că a fost realizat de elevul unui bijutier transilvănean. Creatorul „cupei lui Corvin” — susține dr. J. Mayer — este Wolfgang Zulinger, un bijutier din Neustadt, dovedit a fi trăit aici între anii 1451 și 1490. Ca elev al unchiului său, Siegmund Langenauer (denumit „valahul”), de fel din Sibiu, acesta cunoștea bine meșteșugul realizării emailului metalizat, folosit la turnarea pocalului din Neustadt. Poansonul „Z”, vizibil pe piciorul pocalului, îl indică, pare-se pe meșterul Zulinger. În acest caz, coman-

¹ Fiul al voievodului Transilvaniei și guvernator al Ungariei, Iancu de Hunedoara (despre care vezi și *Marșul istoric*, nr. 4/1967 și 4/1977). Matei Corvin a fost rege al Ungariei între anii 1458 și 1490. El a urmărit întărirea puterii centrale, bizuindu-se pe nobilimea mică și mijlocie și pe orașe, cărora le-a acordat importante privilegii. Matei Corvin a dus o politică antiotomană și de bună vecinătate cu Tara Românească și Moldova și s-a aflat în conflict cu regele Poloniei, Cazimir IV, pentru tronul Boemiei. În timpul domniei lui, în Ungaria și Transilvania au început să pătrundă cultura și arta Renasterii; curtea sa a devenit un centru de cultură umanistă.

² Între anii 1481 și 1485 s-au desfașurat războaiele lui Matei Corvin cu împăratul german Frederic III, în timpul cărora ungurii au ocupat Viena (1485).

da pocalului ar fi făcut-o împăratul Frederic III, care își avea reședința la Wiener Neustadt. Părerile sînt împărțite: a vrut împăratul să păstreze pocalul sau să-l dăruiască?

În anul 1479, Frederic III a adus din provincia sudică Carintia Ordinul cavaleresc „Sf. Gheorghe” (pe care-l înființase în 1469 și care devenise deosebit de puternic), la Wiener Neustadt, instalîndu-l în biserica cetății. Medalionul cu portretul unui cavaler sfînt (probabil Sf. Gheorghe), de pe partea interioară a capacului „cupei lui Corvin” ca și numeroșii balauri mici, auriți (Sf. Gheorghe simbolizează ucigătorul de balauri), de pe peretele exterior al pocalului, conduc la concluzia că împăratul a comandat acest potir meșterului Zulinger pentru Ordinul cavaleresc „Sf. Gheorghe”. Marele maestru de pe atunci al ordinului era Johannes Siebenhirter (1469-1508), care fusese în slujba împăratului ca șef bucătar și își cucerise deosebita protecție a acestuia. După moartea protectorului său imperial, în anul 1493, Ordinul „Sf. Gheorghe” a avut adesea mari dificultăți financiare. Este deci posibil ca succesorul său, marele maestru Johannes Geumann (1508-1512), să fi fost nevoit să vîndă pocalul orașului Wiener Neustadt.

La fel de acceptată poate fi și varianta ca împăratul să fi reținut pocalul pentru sine și cînd s-a aflat el însuși — cum era cazul deseori — într-o jenă financiară, să-l fi amănetaț orașului. Aceasta s-ar fi putut petrece, de pildă, în deceniul nouă al sec. XV, cînd Frederic III a avut urgent nevoie de bani pentru a aduna o armată împotriva ungarilor. Pe atunci, mai multe obiecte de preț din trezoreria imperială au trecut în posesia orașului, fapt dovedit de o scriere, din anul 1506, a împăratului german Maxi-

milian I, originar din Wiener Neustadt. Prin această scriere, care s-a mai păstrat, Maximilian I cerea trezoreriului său, Erasmus Pamkircher să răscumpere obiectele de preț amănetaț pe vremuri de tatăl său împăratul Frederic III, orașului Neustadt. Dacă „pocalul lui Corvin” s-a aflat printre aceste obiecte de preț s-ar putea ca banii să nu fi ajuns pentru răscumpărarea lui, prețioasa cupă rămînînd în posesia orașului.

Lipsa unor dovezi riguroase face ca nici una dintre cele patru ipoteze citate, cu privire la apariția cupei lui Corvin, să nu poată fi preferată. Din păcate, cea mai veche mențiune scrisă despre acest obiect datează abia din sec. XVIII. Un protocol al Consiliului orașului din anul 1741 informează că, cu prilejul nașterii arhiducelui și viitorului împărat Iosif II (1741) s-ar fi băt în cîntec noul născutului dintr-un „mare și prețios pocal din agint aurit dăruit orașului Neustadt de către regele ungar Mathia Corvino”. Acest obicei s-a păstrat și mai tîrziu; unii cetățeni de onoare ai orașului și unii membri ai Consiliului orașului se puteau mîndri că au băt din „pocalul unguresc”. Mult folosit, pocalul a avut, desigur, de suferit: el a fost serios restaurat în jurul anului 1790 și apoi, încă o dată, în cea de-a doua jumătate a sec. XIX.

Au urmat apoi numeroase peregrinări: la o expoziție din Budapesta, în anul 1896, apoi — în timpul celui de-al doilea război mondial, pentru a fi ferit de bombardamente — în Palatul Steyersberg din Neuenkirchen (Germania Occidentală), apoi într-o salină, la Alt-Aussel, și, în sfîrșit, la Muzeul de Istorie a Artei din Viena, pentru ca, după 20 ani de absență, „cupa lui Corvin” să revină, la 4 martie 1961, în orașul Wiener Neustadt.

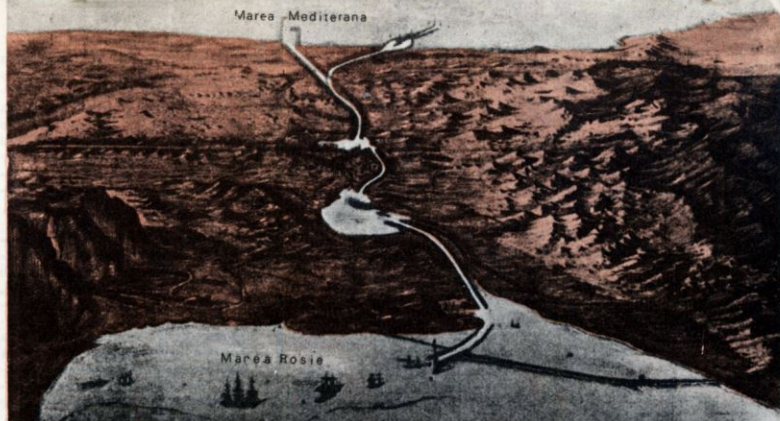
O VIAȚĂ, O LUME, O EPOCĂ

(Urmare din p. 17)

torica polemică dintre Gherea și Maiorescu, cu implicații pe terenul socio-politic, devenise dispută dintre linia **Contemporanului**, a esteticii materialiste, și linia **Convorbirilor**, a esteticii idealiste, dintre „arta cu tendință” și „arta pentru artă”. Polemica a pasionat intelectualitatea și îndeosebi pe tinerii intelectuali. Numele corifeilor din acea vreme ai literaturii erau adeseori invocate cu rost sau fără rost pentru a da autoritate afirmațiilor sau argumentelor. Nume ca Marx, Engels, Lassalle, Zola, Taine, Cernîșevski erau de circulație curentă în rândurile tineretului din școli și universități. Operele lor au dezvoltat interesul pentru curentele moderne din literatură și politică. Volumele de critică literară ale lui Dobrogeanu-Gherea erau citite cu nesat, alimentau discuții aprinse, uneori pătîmase, ale tineretului.

Trebuie să mărturisesc că socialismul meu, care era aidoma cu socialismul multor tineri de la sfîrșitul secolului trecut, era întîreșit din raționament și sentiment, acesta din urmă dînd putere și avînt primului. Poate că **Împărat și proletar** a contribuit la aderarea și menținerea mea în mișcarea socialistă tot atît de mult ca și teoria plusvalorii. Recitam cu patos pe dinafară versurile sonore ale lui Eminescu și mă îmbătam de suflul lor eroic și răzvrătit.

...Cu ce am rămas eu din experiența vechii mișcări socialiste? Cred că nu greșesc dacă afirm că această experiență a contribuit la modelarea ființei mele sufletești, deschisă spre tot ce este progres, spre tot ce contribuie la ridicarea maselor spre o viață mai bună, spre o democrație reală, împotriva nedreptăților și împilărilor. „Spiritul «Sotirului»”, în înfeșul lui bun, mi-a condus pașii toată viața, și acum, cînd aștern pe hîrtie amintirile pornirilor entuziaste, generoase, de atunci, nu-mi pot stăpîni emoția și mîndria.

FERDINAND DE LESSEPS un diplomat constructor

BERNARD SIMIOT

Glorie și decadență! Această formulare, frecvent întâlnită în titlurile romanelor-foileton și ale melodramelor secolului trecut, se aplică de minune lui Ferdinand de Lesseps, diplomat (și fiu de diplomat), om politic, om de afaceri și — mai cu seamă — constructor al Canalului de Suez.

Numit consul al Franței la Alexandria, în 1832, când încă nu împlinise nici 27 ani, Lesseps a știut să câștige foarte repede încrederea și stima viceregului Egiptului, generalul de obârșie albaneză Mehmet Ali, ca și a fiului său, Mohammed Said. Cele două prietenii au supraviețuit despărțirii survenite în 1836 — când tânărul diplomat a primit un nou post consular, în marele port olandez Rotterdam — precum și lungii perioade în care Lesseps și-a continuat cariera diplomatică, încununată de numirea sa ca ministru al Franței la Madrid, în 1848.

Carieră frumoasă, întreruptă însă brusc de fermitatea convingerilor sale politice. Guvernul provizoriu francez, adus la putere de talazurile revoluționare ale anului 1848, a luat decizia, cu totul contrarevoluționară, de a întreprinde o campanie militară în Italia, pentru a reda Vaticanului posesiunile sale pămîntești, confiscate de aceeași uriașă răzvrățire populară care făcuse să se cutremure Europa. În complet dezacord cu hotărîrea Parisului, Ferdinand de Lesseps a demisionat din înaltul său post diplomatic și și-a consacrat următoarea perioadă pregătirii celei mai de seamă înfăptuiri din viața sa: construirea Canalului de Suez.

Perioada construirii Canalului de Suez coincide cu o vizibilă intensificare a relațiilor româno-egiptene. Documentele și studiile academicianului Constantin C. Giurescu fixează în această perioadă și începutul contactelor diplomatice dintre cele două țări. Corespondența dintre domnitorul Alexandru Ioan Cuza și Mohammed Ali¹ iar apoi cu Ismail, kediivul Egiptului, relevă și ea importanța ce se atribuia construcției Canalului de Suez.

Putem să mai amintim că în aceeași perioadă în Egipt locuiau mai mulți români care se îndeletniceau cu un comerț considerabil în vreme ce vase sub pavilion românesc navigau pe ruta Constanța-Alexandria. În sfîrșit, la lucrările de construire a Canalului de Suez au fost folosite imense cantități de lemn provenind din pădurile României.

Iată, așadar, cum regăsim filoane de preț ale colaborării românilor cu popoare din regiuni învecinate, într-o asemenea întreprindere ca aceea lansată de Lesseps.

De mai bine de 21 ani poporul egiptean a redevenit stăpînul construcției începute în urmă cu aproape 100 ani, hotărîre pe care guvernul și poporul român au salutat-o ca pe un act pe deplin legal și un drept legitim al Egiptului ca stat suveran și independent. Istoria Canalului de Suez se confundă de atunci cu istoria poporului care l-a creat...

¹ Numele kediivilor Mehmet Ali și Mohammed Said apar, în unele lucrări, sub forma Mohammed (sau Mehmet) Ali și, respectiv, Mehmet (Mehemet) Said.

Răsfoind ziarele din 15 septembrie 1854, Lesseps află că Mohammed Said, fostul său elev și prieten, cel mai mic fiu al lui Mehmet Ali, a fost proclamat vicerege al Egiptului¹. Îi trimite imediat o scrisoare de felicitare și primește drept răspuns o cordială invitație de a veni la Cairo. Lesseps nu scapă prilejul; debarcă la Alexandria și-i expune lui Mohammed Said concluziile la care a ajuns, după ce a studiat diversele proiecte în legătură cu canalul. Ele se întemeiază pe câteva idei simple: unirea Mediteranei cu Marea Roșie printr-un canal navigabil este o chestiune care a trezit atenția tuturor oamenilor de seamă ce au domnit asupra Egiptului; acest canal trebuie realizat printr-o străpungere directă a istmului; conexiunea lucrărilor va fi solicitată viceregelui Egiptului, construcția, împreună cu exploatarea canalului, urmînd a fi încredințate unei companii internaționale, administrată de reprezentanții națiunilor, care vor fi acordat ajutor financiar acțiunii.

Diplomat care cunoaște istoria, Lesseps nu ignoră că numeroase demersuri, dacă nu identice, cel puțin similare, au mai fost întreprinse în ultimele două secole. Astăzi, situația nu mai este aceeași. Pe plan local, Egiptul beneficiază de o autonomie de fapt, față de Poartă, garantată de puterile europene, iar viceregele este prietenul personal al solicitantului. Cîteva zile mai tîrziu, Mohammed Said convoacă pe consuli străini și le anunță solemn hotărîrea de a deschide lucrările pe care le încredințează unei companii internaționale, ce urma să fie constituită de Lesseps. Se aplaudă cu entuziasm. Numai consulul englez adoptă mina afectată a diplomatului ce nu a primit instrucțiunile necesare, care să-i îngăduie să-și manifeste reprobarea sau bucuria. În săptămîna următoare, la 30 noiembrie

1854, Mohammed Said semnează un firman în acest sens. Beneficiile vor fi împărțite între guvernul egiptean (15%), fondatori (10%) și acționari (75%). Durata concesiunii este fixată la 99 ani începînd de la deschiderea canalului; la expirarea termenului, după achitarea unei indemnizații pentru materialul existent, canalul urma să intre în stăpînire guvernului egiptean. Lucrările însă nu vor putea fi începute decît după ratificarea concesiunii de către Imperiul otoman, suzeranul, cel puțin teoretic, al Egiptului.

Pentru a putea desăvîrși lucrările, Lesseps va cunoaște 15 ani de muncă îndrîjită, de satisfacții și decepții, de călătorii, convorbiri politice, consultații juridice, conferințe, campanii de presă. Nu va fi crușat nici de dificultăți tehnice, nici de crize financiare — ce aveau să împingă societatea pînă în pragul falimentului — nici de intrigi diplomatice, ocări și calomnii.

La Londra, între „da“ și „nu“

Cu concesiunea în buzunar, Lesseps se pune imediat pe treabă, după ce are grijă să-și ia colaboratori pe Linant de Bellefonds și pe adjunctul acestuia, Mougela, inginer de poduri și șosele, în lucrările căruia a avut întotdeauna încredere. La Constantinopol, se întreține îndelung cu marele vizir, pentru a obține de la guvernul turc ratificarea preținsă de vicerege, dar se ciocnește de ambasadorul Angliei care, prevenit de consulul general al acestei țări la Cairo, s-a grăbit să facă presiuni asupra sultanului, ca să nu se semneze nimic înainte de a consulta Londra. Lesseps pornește în grabă spre Anglia, trecînd prin Alexandria, unde-l înțîlnește pe Mohammed Said — imposibil la manevrele de intimidare — și prin Paris. Împăratul îi promite sprijinul... pentru mai tîrziu, sfătindu-l să fie foarte prudent. Cum sosește la Londra, Lesseps ia contact cu Parlamentul, cu City², cu

societățile de navigație, cu marii industriași, cu Compania Indiilor. Organizează întruniri asemănătoare cu ceea ce numim astăzi conferințe de presă, prezintă grafice și hărți, acordă interviuri. Este văzut la Manchester, Birmingham, Belfast, Hull, Dublin, Edinburg, Newcastle, Liverpool, unde membrii Camerelor de comerț îl întîmpină cu entuziasm. Îl întîlnim la bănci, în redacții, în saloane, la dineuri, la cluburi. Este primit de regina Victoria³, de lordul Palmerston⁴ și de Gladstone⁵. Forța lui de convingere, claritatea cuvîntărilor, farmecul personal îi asigură o mare popularitate. Se pare că este pe punctul să convingă Anglia, întrucît comisia internațională de tehnicieni, pe care a avut grijă s-o întruască, a tras concluzii favorabile proiectului său.

Dar Palmerston răspunde acestei campanii triumfale printr-o contraofensivă de denigrare sistematică, ce pune în joc însăși cîntea lui Lesseps. Pentru ireconciliabilul adversar al francezilor, Canalul de Suez nu este decît o capcană întinsă credulității capitaliștilor gură-cască. „Este una dintre cele mai remarcabile tentative de înșelătorie ce au fost puse în practică în timpurile moderne“, sustine bătrînul lord. El adaugă că proiectul prezentat este irealizabil și că, în orice caz, Anglia trebuie să se opună încercărilor de știrbire a integrității Imperiului otoman. Vorbe care nu înșală pe mulți, dar sfîrșesc prin a se infiltra în opinia publică. Nimeni nu ignoră faptul că prim-ministrul se sinchisește prea puțin de apărarea intereselor viitorilor acționari sau chiar de cele ale Porții otomane; oricine știe însă că drumul pe la Capul Bunei Speranțe — chiar dacă e foarte lung — e sigur, fiind

¹ Regină a Marii Britanii și a Irlandei (1837-1901) și împărăteasă a Indiilor (1876-1901).

² Henry John Temple Palmerston (1784-1865), prim-ministru (1855-1858; 1859-1865), ostil Franței.

³ William Ewart Gladstone (1809-1898), șef al Partidului Liberal, de patru ori prim-ministru.

¹ Lui Mehmet Ali (1805-1848) i-a succedat Abbas I (1848-1854), în timpul căruia s-a intensificat penetrația engleză în economia țării. Sub cîrmuirea lui Mohammed Said (1854-1863), s-au introdus reforme ce au contribuit la dezvoltarea relațiilor capitaliste.

² Principiul cartier de afaceri al Londrei.

controlat de redutabila flotă britanică. La cabinetul din Saint James, în Parlament și în City, se mai știe că, dacă drumul Indiilor urmează să treacă mîine prin Suez, Egiptul, cheie a acestei noi căi maritime, riscă să încapă pe mîinile aceleiași Franțe care, cu 50 ani în urmă, a fost gata-gata să taie acest drum oriental, cu prilejul expediției generalului Bonaparte. Londra acționează asupra Constantinopolului cu toată puterea, cu tot aurul său, spre a împiedica ratificarea concesiunii. Dar Lesseps își înmulțește călătoriile prin Europa, reușind să obțină adeziunea Austriei, Olandei, Italiei, Germaniei, Rusiei și chiar a Vaticanului.

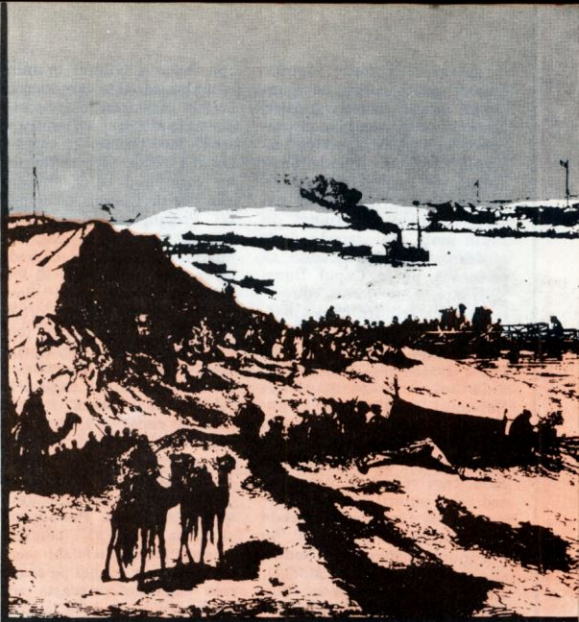
În Franța, opinia publică devine, de asemenea, favorabilă proiectului. Dar ambasadorul Franței la Londra, Persigny¹, unul dintre promotorii loviturii de stat din 1851², care mai are încă influență asupra lui Napoleon III, devine șeful adversarilor construcției canalului și îi îndreptățează pe englezi că străpungerea istmului egiptean va avea pentru Anglia consecințe tot atît de dezastruoase, pe cît a avut odinioară periplul lui Vasco da Gama³ pentru Venetia.

Ferdinand de Lesseps își continuă totuși propaganda. Merge din Capitală în Capitală pentru a răspunde multelor întrebări de ordin tehnic, financiar și diplomatic, puse de cei mai înflăcărați partizani ai săi. Sătul de a mai aștepta un răspuns pozitiv de la Sublima Poartă și din ce în ce mai iritat de lectura ziarului *Times*, îl convinge pe Mohammed Said să nu mai aștepte acest răspuns și să treacă la constituirea Companiei internaționale a Suezului. Londra și Constantinopolul se trezesc în fața faptului împlinit.

¹ Victor Fialin, duce de Persigny (1808-1872), ministru de Interne francez, apoi ambasador la Londra sub al doilea imperiu.

² Este vorba despre lovitura de stat de la 2 decembrie 1851, înfăptuită de Ludovic Napoleon Bonaparte (nepotul lui Napoleon I).

³ Descoperirea, de către Vasco da Gama, a rutei maritime a Indiei a privat Venetia de monopolul importului în Occident al produselor Orientului (vezi *Magazin Istorie*, nr. 1/1969).

Zona canalului în timpul construcției

Capitalul companiei este fixat la 200 milioane franci, împărțiți în 400 000 acțiuni a câte 500 franci. Subscripția se deschide la 5 noiembrie 1858 și se închide la sfîrșitul aceleiași luni. Lipsindu-se de serviciile baronului de Rothschild, dispus să-i pună la dispoziție ghișeele băncii sale în schimbul unui comision de 5%, Lesseps închiriază un local în Piața Vendôme⁴ unde 21 000 depunători francezi, de condiție în general modestă, subscriu 207 000 acțiuni, adică mai mult de jumătate din capital. Ceea ce va determina ziarul *Times* să scrie: „Cei care au subscris sînt, în principal, chelneri de cafeenea sau băieți de prăvălie, amăgiți de zierele lor... Întreaga afacere este un furt vădit în detrimentul oamenilor simpli, care s-au lăsat înșelați, căci niciodată nu vor încasa vreun bănuț din taxa

de trecere pe un canal imposibil de realizat”. Într-adevăr, bancherii și agenții de schimb parizieni n-au cumpărat decît 369 acțiuni, urmărind doar să gireze pe depunătorii mai îndrăzneți. În afară de Turcia, care cumpără 46 517 acțiuni, alte state nu subscriu la finanțarea lucrărilor. Nici un englez, austriac, rus sau american nu participă la subscripție, defecțiune care afectează caracterul internațional al operației; lui Lesseps îi rămîn 85 000 acțiuni, rezervate celor care au tras chiulul în ultima clipă. Fidel prietenului său, Mohammed Said le trece în contul său personal.

Fără autorizația Turciei, la 25 aprilie 1859, se dă prima lovitură de tirnăcop. Ea răsună la Londra ca un fel de sfidare provocînd seđințe furtoase în Parlament, în cursul cărora lordul Ellenborough⁵ în special, culege mul-

⁴ Piață a Parisului - datînd din 1708 - în mijlocul căreia se înalță coloana Marii Armate, de 44 m, al cărui bronz provine din 1 200 tunuri capturate de la inamic.

⁵ Administrator colonial britanic (1790-1871).

te aplauze. El emite ipoteza transformării miilor de muncitori de pe marele șantier, într-o armată capabilă să provoace tulburări împotriva Imperiului otoman; Ellenborough afirmă că utilizarea canalului va permite unei forțe navale franceze să ajungă în India mult mai repede decât escadrelle engleze, nevoite să ocolească pe la Capul Bunei Speranțe. Îngrijorat, guvernul englez trimite câteva bastimente de război să patruleze în fața Alexandriei, pentru a susține acțiunea ambasadorului britanic pe lângă Sublima Poartă; curînd, guvernul turc, dă ordin să se sisteze lucrările.

Susținut de Mohammed Said, care refuză să dea curs ordinelor puterii suzerane, Lesseps le continuă. Înconjurat de cîțiva tehnicieni, conduși de doi buni ingineri de poduri și șosele, Laroche și Mougel, Lesseps se instalează în zona de lucru, rezolvînd, cu ajutorul fanteziei, energiei și tenacității, nenumăratele probleme puse de concretizarea studiilor, recrutarea mîinii de lucru, amplasarea șantierei, aprovizionarea muncitorilor, asigurarea transporturilor, achiziționarea de materiale. Supraveghează totul, bruscîndu-și sau lăudîndu-și oamenii, neomițînd publicitatea necesară pentru continuarea operei sale și redactînd o voluminoasă corespondență.

„Vreau ca acest canal să aparțină Egiptului, iar nu Egiptul canalului“

Lipsa unei experiențe în asemenea domenii, căreia nu pot să i se substituie întotdeauna fantezia și voința promotorului, începe să se simtă. Pentru construirea unui canal, mic, de 36 km, care să ducă

apa dulce a Nilului în inima istmului, canal la care lucrează 20 000 muncitori, sînt necesari doi ani; alți trei — pentru ca Apela Mediteranei să intre în Lacul Timsah. Aceste termene nu corespund celor anunțate anterior de Lesseps și inginerii săi. Prolungirea duratei lucrărilor amenință să înghită toate fondurile companiei. Londra nu se mai mulțumește să-l insulte pe Lesseps și să „dovedească“ imposibilitatea proiectului său, deoarece, cu toate întîrzierile, unii observatori au început să creadă în realizarea canalului. Realisti, englezii înțeleg că o „etichetă“ franceză pusă pe canal este un lucru mult mai grav decât construirea acestui boulevard acvatic — de care, pînă la urmă, vor profita și ei. De aceea, schimbă metodele. Brus, Parlamentul și presa încep să-i compătimească pe bieții felahi recrutați pentru a munci pe șantierele canalului. Această violentă campanie duce la desființarea muncii obligatorii, măsură care reduce cu două treimi efectivul lucrătorilor. Anglia repurtază victoria, care amenință să-l paralizeze pe Lesseps, pentru că, între timp, murise Mohammed Said.

Noul vicerege, nepotul său, Ismail Pașa, se grăbește să declare: „Nimeni nu e mai înfocat adept al canalului decât mine, dar vreau ca el să aparțină Egiptului, iar nu Egiptul canalului“; cuvintele unui suveran, în care apar, poate, primele indicii ale redeschetării naționale egiptene. Londra profită de această împrejurare pentru a-și intensifica presiunile la Constantinopol, Cairo și chiar la Paris, unde se pare că Morny¹ joacă un rol destul de dubios. Noul vicerege, preocupat să vadă canalul terminat, fără a intra în conflict cu englezii, turcii sau francezii, face apel la arbitrajul lui Na-

poleon III. Acesta își dădea seama de importanța alianței cu Anglia, mai ales după ce armatele franceze învinseseră pe cele austriece, la Magenta și Solferino². Ce-l sfătuește el pe Lesseps? „Ar fi mai bine să nu ne încăpăținăm asupra acestei chestiuni, care nu ne avantajează (este vorba de munca obligatorie — n.r.). De aceea ingeniozitatea franceză va trebui să substituie omului, mașina; experiența dobîndită în acest domeniu în Egipt va fi profitabilă pentru Franța, unde lucrări gigantice așteaptă să fie întreprinse. La început va costa scump, dar ulterior se va merge mai repede. Vor fi suficiente fondurile companiei pentru aceste investiții noi și neprevăzute? Foarte probabil nu. Vom face însă un nou apel la fondurile publice și vom rezolva problema. Important este să combatem vechea neîncredere engleză în noi“.

Bătălia este cîștigată

Napoleon III are dreptate: desființarea muncii obligatorii îi va impune lui Lesseps metode moderne de planificare, precum și folosirea dragelor, excavatoarelor, mașinilor de nivelat și a altor unelte mecanice; după cum îl va obliga să recurgă la cei mai mari antreprenori de lucrări publice din Europa.

În luna aprilie 1865, peste 100 armatori, industriași, financieri, din diferite țări sînt invitați să viziteze șantierele dintre Port Said și Suez, unde 50 drage, care lucrează zi și noapte, extrag lunar două milioane metri cubi de nisip și de nămol, unde circulă trenuri și șalande, unde se înalță localități noi. Toți invitații sînt entuziasmați, atît de rezultate-

¹ Charles Morny (1811-1865), fiul reginei Hortensia și al contelui de Flahaut și frate de mamă cu Napoleon III, a participat la lovitura de stat din dec. 1851 și a fost președinte al Corpului legislativ (1854-1865).

² Este vorba despre bătăliile din iunie 1859, purtate de Piemont și Franța cu Austria.

le obținute, cît și de ospitalitatea constructorilor.

De atunci, vizitarea șantierelor egiptene devine „voiajul la modă”; totuși, abia în martie 1868, sultanul — la intervenția fermă a lui Napoleon III — semnează firmanul care acordă creării Canalului de Suez sancțiunea oficială a guvernului suzeran; între timp, Palmerston murise. Prințul de Wales, viitorul Eduard VII vine să asiste la trecerea apelor Mării Roșii în Lacurile Amare, iar ziarile engleze urează ca „acest canal, ce se cheamă Suez, să ia pe veci numele gloriosului său creator, Canalul de Lesseps”. Gravele probleme politice și tehnice, întinținate atîta ani, au luat sfîrșit. Canalul este inaugurat, în mod solemn, la 17 noiembrie 1869, de împărăteasa Eugenia² în prezența împăratului Austriei [Franz Joseph I — n.r.], a prințului de Wales, a prințului regal de Prusia, a prințului Țărilor-de-Jos, a reprezentanților a 40 state și a unei imense mulțimi de invitați în carese amestecă savanți, artiști, oameni de litere. Telegramul anunță lumii întregi că s-a deschis un nou drum al Indilor.

„Perioada Lesseps”, care separă anul 1854, cînd a fost acordată concesiunea, și anul 1869, în care 50 nave, arborînd marele pavoaz, străbat canale navigabilă construită în istmul de Suez, se încheie.

Ferdinand de Lesseps, acum în vîrstă de 65 ani, ajuns erou internațional, omul cel mai iubit, cel mai decorat, cel mai aclamat din lume, se căsătorește cu o tînră de 21 ani. La Londra, *Times* scrie cu gravitate: „Acest canal dă de gîndit...”

In românește de Iulia GROVEANU

¹ Fiul al reginei Victoria, născut în 1841, rege al Marii Britanii între 1901 și 1910.

² Maria de Montijo de Guzman (1826-1920), soția lui Napoleon III.

«1947 PREMIANȚI»

Așa cum am anunțat în nr. 8/1977, în semn de apreciere a eforturilor depuse pentru întocmirea răspunsurilor exacte la cele 100 întrebări, redacția a hotărît să acorde un premiu moral celor 1 947 participanți, publicîndu-le numele în coloanele revistei.

Listele celor care au răspuns exact vor fi întocmite respectînd ordinea sosirii scrisorilor în redacție. Numele celor care au trimis mai multe serii de răspunsuri va fi publicat o singură dată. Pentru economie de spațiu, orașele a căror denumire este identică cu a județului respectiv, ca și județele — menționate numai acolo unde va fi strict necesar — vor fi prescurtate conform indicivelor din Codul poștal al localităților din R.S.R.

Reamintim, totodată, cîștigătorilor concursului **Memoria Independenței**, că premiile vor fi ridicate personal de la redacție (București, Intrarea Ministerului, nr. 2), de la data de 15 septembrie pînă la 15 octombrie 1977, între orele 10.00-13.00. Cîștigătorilor din restul Țării, care nu vor putea face deplasarea, li se vor expedia premiile la adresele indicate. Abonamentele vor fi efectuate de redacție, pe numele concurenților respectivi, cu începere de la 1 ianuarie 1978. Nu uitați că, pentru a putea intra în posesia premiilor, sînteți rugați a ne comunica, în timp util, orice eventuală modificare survenită în datele dv. personale (nume, adresă).

Iată acum lista primilor participanți, care au trimis răspunsuri corecte la ediția 1977, a concursului:

Lăzărescu Dan — AR; Rusu Dumitru — BV; Onose Camelia — GL; Niculescu Sorin — BV; Novac Ilarion — IS; Brehar Teresia — Călmăraș, CJ; Diaconescu Nicolae — B; Buraclu Adrian — B; Sălcăușu Gheorghe — B; Vasiliu Liliana-Letitia — Focșani; Bolovedea Delia — Reșița; Mădin Ioan — AR; Floris Emilia — B; Radu Viorel-Serban — Ploiești; Radu Ieremia — Ploiești; Tolea Adrian — B; Novac Elena — IS; Popa Constantin — IS; Dumitru Elena-Mădălina — Ploiești; Grigore Marian-Florin — Tg. Mureș; Manta Ana-Maria — B; Mărculeșu Cristian — B; Manta Ion — B; Floris Petre — B; Dinescu Aurel — Pucheni Mari, PH; Anastase Petru — BV; Anastase Cristina — BV; Crăciun I. Cezarina — GL; Lăzăroiu Petru — AR; Bălan Theodor — B; Coman Gh. Mihail — B; Melinte Radu — Nicorești, GL; Șerban Ana — Gherla, CJ; Nedelea Gh. Mihaela — Ploiești; Virgil Mircea — Tohan, BV; Oprea Terezia — BV; Bularca Cristina — BV; Bularca Gheorghe — BV; Vuculescu Dumitru — B; Arlton Casian — B; Costilă Nicolae — Curtea de Argeș; Anoaica C. Barbu — B; Fetcu Lucian — B; Zamfirescu Stela — Hunedoara; Jilac Nicolae — Oțelu Roșu, CS; Ilac Hermin — Oțelu Roșu, CS; Savastru Vasile — BV; Balaban Galina — B; Boltres Werner — Hîrman, BV; Căpraru Doruțel — B; Mircea Dumitru — B; Oanea Constantin — B; Gemiș Viorica TL; Vasile Lucian — Ploiești; Mircea Doișă-Rodica — Tohan, BV; Sargan Vasile — B; Inoveanu Brindusa — B; Bilțu Luminița — Baia Mare; Perianu Ion — BR; Strat Carmen — SV; Caramba Alexandru — Aiud; Mirciotu I. Gheorghe — Climpina, PH; Nicorăș Lucia — Timișoara; Bolovedea Martin — Reșița; Militaru Paul — CT; Bistreanu Tamara — BZ; Gratiu Bucureanu — Oradea; Dumitru Ruxandra — Curtea de Argeș; Henț Ofelia-Camela — Deva; Novac Aurel — B; Novac Grulia — B; Lungulescu Florin — Viile, GL; Ghetu Constantin — B; Cehan Ion — Stejaru, NT; Danilulescu Ecaterina — B; Poștoni Tirsoveanu — Sighișoara; Saulea Si-

mona-Mihaela — Craiova; Selegan Moise — AR; Cornea D. Alexandru — Tg. Mureș; Popescu Al. Ion — Olănești-Bd; Vitan Anna — SM; Tămășescu Luminița — Gheorghe Gheorghe-Dej, BC; Pop. Silviu — Rm. Vilcea; Avasilică Elena — IS; Costescu Ștefan — Gheorghe Gheorghe-Dej, BC; Tănase Sevastian — Mogoșoaia, B; Ionașcu Costică — Baloteni, GL; Deac Vasile — Turda; Podariu Lucia — Baia Mare; Podariu Antoniu — Baia Mare; Andricu Silvia — Siret, SV; Molnar Francisco — Reghin; Paschia A. Gheorghe — B; Vesa Ion — Oradea; Podariu Petrica — Baia Mare; Pupița Ștefan — Drobeta-Tr. Severin; Pădăraș Marin — Cluj-Napoca; Scripa Cristina — Cîsnădie; Pop Valer — Tg. Mureș; Galățeanu Jean — B; Gugulanu Alex — CT; Farc Georgeta — Baia Mare; Tămășescu Virgil — Gheorghe Gheorghe-Dej, BC; Oproiu Ion — Boboc, BZ; Bălan Necula — Urziceni, IF; Șerban D. Octavian — B; Dragomir Olimpia — BZ; Radu Vasile — B; Bălășu Narcisa — B; Bălășu Mariana Lavinia — B; Pavelescu Dumitru — B; Ionescu Dan — BZ; Bălan Necula — Urziceni, IF; Nemes Sabin — Baia Mare; Păunoiu Luminița-Elena — Ploiești; Terina Sergiu — Baia Mare; Podariu Sorin — Baia Mare; Mitulescu Necula — Birlad; Moga Cornel — Hârjogani, HD; Dumitru Vasile — Paltin, VN; Cornea Valeria — SV; Strat Elfride — SV; Anuța Mihail — Băile Herculane; Stoeneșcu Emil — Corabia, OT; Băncănu Eugen-Zaharia — Ploiești; Păunoiu Leonte — Ploiești; Galan Iordana — Timișoara; Grecu Dan-Zam — HD; Tocăci Leonid — Giurgiu; Cărmăciu Cristian — Gheorghe Gheorghe-Dej, BC; Colțea Emil Lucian — Bistrița, BN; Goța Petre — Piatra Neamț; Rus Victoria — Deva; Bălășu Mircea Gabriel — B; Bălășu Stelian — B; Bălășu C. Constantin — Valea Isvoilor, AG; Județ Alexandru — Curtea de Argeș; Duroaică N. — Ion — Goranu, VL; Bădorescu Gheorghe — Urziceni, IF; Teodorescu Victor BT; Stroe Otilia — Alexandria;

(Continuare în p. 61)

AXA SE DEZINTEGREAZĂ

GORDON WRIGHT

Gordon Wright, autorul volumului *Proba de foc a războiului total, 1939-1945*, este profesor de istorie la Universitatea Stanford din S.U.A. Specialist cu precădere în istoria modernă a Franței — este semnat, între altele, al lucrărilor *Franța în era modernă*, *Revoluția rurală în Franța*, *Remodelarea democrației franceze* — Wright este o autoritate și în tratarea evenimentelor din cel de-al doilea război mondial.

Proba de foc a războiului total, 1939-1945 se însușește unei serii de lucrări de sinteză istorică, inițiată de Universitatea americană Harvard, destinată să reconstituie în liniile sale principale, urmărind fâgașul marilor procese transformatoare, istoria Europei. Prin cele 20 lucrări ale acestei serii, se acoperă perioada de istorie europeană dintre 1250 și 1945.

Analiza făcută de Wright epocii 1939-1945 desprinde destul de obiectiv liniile de forță care au definit această perioadă de istorie europeană. O primă modalitate de abordare a subiectului — care distinge întreprinderea lui Wright de altele asemănătoare — este tratarea unitară, reușita conturării în intervalul cronologic dat, a istoriei întregii civilizații europene. Autorul a încercat să depășească clișeul tratării exclusiv militare, supunând materialul faptic unui proces de esențializare, căutând să redea imaginea înscrisiei în „marile curente” ale istoriei, a perioadelor abordate.

Cum au răspuns statele europene exigențelor unui război dus la începutul „erei”

tehnologice, cum s-au acomodat ele cerințelor războiului total, care au fost efectele conflagrației asupra vieții politice, sociale, culturale etc. din Europa? Iată câteva din întrebările cărora Wright încearcă să le răspundă pe baza unui material bibliografic enorm. În acest scop analizează cele trei dimensiuni — fundamentale după el — și anume: economică, științifică și psihologică, care au lărgit în istoria conflictelor militare — din perspectiva celei de-a doua conflagrații mondiale — concepția despre războaie. Optica lui Wright asupra modului în care beligeranții au utilizat aceste „tehnic” cvasi-noui în război, deschide largi posibilități de înțelegere a cursului evenimentelor petrecute pe continentul nostru în anii 1939-1945.

Wright n-a abandonat maniera de abordare cronologică. La el, recompunerea evenimentelor este subordonată în întregime obiectivului relevării proceselor majore care au definit intervalul cronologic 1939-1945.

Redăm în traducere, după versiunea franceză a cărții lui Wright¹, un fragment care relatează sfârșitul colaborării germano-italiene. Ieșirea Italiei din război a corespuns, în timp, preluării inițiativei strategice de coaliția antihitleristă și alunecării Reich-ului pe toboganul la capătul căruia se găsea „capitularea necondiționată”.

Capitan Mihail E. IONESCU

¹ Gordon Wright, *L'Europe en guerre, 1939-1945*, Paris, 1971.

Aliatul de „rangul doi” capitulează

Încă înainte de capitularea trupelor Axei în Tunisia¹, Italia fascistă dădea semne de demoralizare. Zadarnic predica Mussolini cruciada; 30 luni de eforturi și sacrificii minaseră voința de luptă a unei țări care intrase în conflict fără entuziasm. În plus, războiul vădise în mod izbitor ineficacitatea și corupția regimului fascist. Pierderile de efective în Africa de Nord și în Ucraina fuseseră grele: „nucleul armatei italiene — scria atașatul militar german [la Roma] — a fost distrus”. Materialele de război, carburanții și alimentele deveneau tot mai rare, iar italienii erau porniți contra germanilor, considerând că aceștia refuză în mod deliberat să contribuie la satisfacerea nevoilor militare ale țării. Ei mai reproșau disprețul, prea puțin camuflat, cu care îi tratau germanii, ca și tendința vizibilă a comandamentului nazist de a-i considera pe soldații italieni ca auxiliari de rangul doi, buni de sacrificat pentru salvarea trupelor de elită hitleriste. Mitul „războiului paralel al Italiei” se spulberase de mult; chiar și pe teatrul mediteranean decizia aparținea neîndoielios Berlinului; încă din 1943, în cercurile naziste sus-puse circula zvonul că mareșalul Goering ar putea să se proclame *Reichsprotektor* al Italiei, înălțurând astfel orice simulacru al unor relații de cooperare. Pe deasupra, nici un succes nu compensa aceste frecușuri. Nu fusese atins nici unul din obiectivele de război proclamate de Mussolini; dimpotrivă, imperiul italian era în întregime pierdut și, departe de a deveni *mare nostrum*, Mediterana era pe cale de a se transforma într-un lac anglo-american.

Totuși, Mussolini, în ciuda citorva accese de nervi provocate de atitudinea arogantă și de hotărârile arbitrare luate de Hitler, se agăța ca un disperat de alianța cu Führerul. Decizia de a intra în război în 1940 și imprudentele decla-

rații publice făcute după aceea, îl înglodaseră într-o politică pe care începea, cu siguranță, să o regrete. Acum însă era imposibil să dea înapoi; de aceea a încercat să reducă la viață regimul muribund printr-o remaniere radicală de guvern. În februarie 1943, a demis pe unii dintre colaboratorii cei mai defetști, printre care pe propriul ginere, contele Galeazzo Ciano și pe Dino Grandi, și și-a exprimat intenția de a încorpora în armată încă un milion de oameni. Totodată, îl îndemna pe Hitler să renunțe la campania din Rusia, negociind o pace separată cu Stalin; sau, în cel mai rău caz, să se retragă la adăpostul unui „zid oriental”, pe un front mai scurt și deci mai sigur. Majoritatea personalităților fasciste, ca și mulți frunțași nazisti, erau de acord cu încheierea aventurii rusești. După părerea lor, soluția ar fi permis Axei să-și pună în balanță întreaga forță în Mediterana și Europa Occidentală, unde, ajungându-se la o „egalitate strategică” [cu anglo-americanii] s-ar fi putut evita înfrângerea. Dar Hitler era de neînduplecat; el refuza să renunțe la „cruciada sa antisovietică” și afirma cu încăpăținare că o ultimă mare lovitură ar îngenuchea Rusia.

Între timp, aliații occidentali începuseră să-și elaboreze strategia pentru 1943. Bătălia din Tunisia, mult mai lungă și mai costisitoare decât fusese prevăzută, spulberase ultima speranță de a se mai întreprinde, înainte de 1944, marea expediție a traversării Mării Mincii [debarcarea în Europa]. Dacă strategii americani, care prevăduseră cu precizie această consecință a acțiunii în Africa, puteau să se felicite pentru clarviziunea lor, ei nu deplin-gau mai puțin întirzierea intervenită. În timpul unei conferințe strategice anglo-americane, care a avut loc în 1943, americanii, continuând să pledeze în favoarea unei debarcări pe coastele Mincii, au subscris în cele din urmă la propunerea engleză de atacare imediată a unei Italii care abia se mai ținea pe picioare. Pentru englezi, o traversare a Mediteranei, pe lângă că ar fi fost de natură să scoată Italia din război, ar fi degajat întregul

bazin mediteranean pentru navigația aliată și ar fi oferit baze aeriene în Italia de Sud, pentru bombardarea zonei petrolifere românești și a obiectivelor din sudul Germaniei. Căderea Italiei, adăugau ei, ar fi atras, poate, Spania și Turcia în tabăra aliată sau, în orice caz, le-ar fi făcut mai vulnerabile la presiunile occidentale. Până la urmă, Sicilia a devenit punctul de debarcare impus de această logică².

Pe insulă se aflau o puternică garnizoană de trupe italiene, precum și două divizii germane; debarcarea a reușit totuși aproape fără să întimpline cea mai mică rezistență. La câteva zile după ce primele trupe puseseră piciorul pe uscat, la 9 și 10 iulie, corpul expediționar aliat se implantase trairnic și înainta într-un ritm susținut spre interiorul insulei. Germanii nu au luat în seamă cererile desperate de întâriri (în special) aeriene pe care li le adresau italienii. Hitler prefera să se resemneze în privința Siciliei, pentru a se întâri pe poziții mai bune în peninsula. Decizie care marca începutul sfârșitului pentru Mussolini. Pentru că, de câteva luni, regele Victor-Emmanuel și unii fești fasciști decepționați se străduiau, pe ascuns, să-l înlăture pe duce și să desprindă Italia de Germania. Călea le-o deschisese Mussolini, cînd consimțise să convoace Marele consiliu fascist pentru 24 iulie³. Frunțași fasciști rămași credincioși ducelui ceruseră această întrunire în speranța că, reactivînd Marele consiliu care se atrofia, acesta ar fi putut consolida regimul, gata să se prăbusească, și intensifica efortul de război. Ședința însă a dezvăluit descompunerea „elitei” fasciste. După 10 ore de dezbateri a fost votată o rezoluție care cerea regelui să-și asume toate puterile constituționale, inclusiv comanda forțelor armate. A doua zi, Victor-Emmanuel și-a învins îndelungată ezitare; l-a destituit fără menajamente pe Mussolini și l-a înlocuit cu mareșalul Pietro Badoglio, cap de afiș al războiului din Etiopia. Ducele a fost arestat pe loc și întemnițat de poliția militară.

¹— Vezi *Magazin Istorie*, nr. 2/1974; 1/1988 și 4/1974; 6/1967.

Cu toate că și-a proclamat fidelitatea față de Axă, Badoglio își propunea să iasă de sub dominația lui Hitler, eventual printr-o răsturnare de alianțe. Decizia aliată a „capitulării fără condiții” enunțată de Roosevelt, la Conferința de la Casablanca, din ianuarie 1943, i-a complicat însă serios sarcina. Declarația lui Roosevelt, sprijinită de Churchill cam fără tragere de inimă, ținea, pe de o parte, să dea conducerii sovietice o nouă dovadă de lealitate, iar pe de altă, să-i potolească pe cei care, în vest, criticaseră „cîrdășia” făcută cu Darlan¹. Aceștia din urmă, ca de altfel și Stalin, socoteau că puterile occidentale întresc pe ascuns intenția de a ajunge la un compromis cu fasciștii și naziștii dizidenți, dornici să-și salveze regimurile. Poate că Roosevelt fusese mințit și de amintirea anului 1918, cînd germanilor li se acordaseră condiții de armistițiu care le permisese ulterior să susțină sub și tare că au fost trași pe sfoară². La

apelul personal al lui Badoglio, prin care solicita condiții de armistițiu de natură să-i salveze prestigiul, Washingtonul a opus un refuz intransigent și a pretins capitularea necondiționată; a fluturat însă în fața interlocutorilor italieni un ajutor aliat, care să prevină ocuparea de către germani a Romei. La începutul lui septembrie, cînd pe generozitatea aliaților, Badoglio și regele au semnat capitularea impusă. Speranțele lor erau bine întemeiate: la 30 septembrie, cu acordul Moscovei, britanicii și americanii „au luat act” de atitudinea de cooperare a noului guvern italian și au promovat Italia la rangul de cobeligerant activ în războiul împotriva Germaniei. Așadar, două luni după căderea fascismului, Italia își schimba rolul de partener secund pe care îl avusese în Axă, cu acela de partener secund în coaliția antihitleristă. Conceptul de capitulare fără condiții se dovedea deci, cel puțin în cazul dat, apt să aibă o aplicare flexibilă.

Marionetele de pe malul Lacului Garda

Valoarea simbolică a înfrîngerii Axei a fost fără doar și poate deosebit de importantă. Nu numai că aliații puseseră piciorul în „fortăreața Europa”, dar fusese, totodată, spulberat mitul invincibilității

fascismului. Căderea lui Mussolini a fost cu atât mai răsunătoare, cu cît el inițiasse această ideologie. Cu toate acestea, convertirea Italiei în aliată nu însemna, încă, sfîrșitul dominației germane în peninsula. Dimpotrivă. Imediat după căderea lui Mussolini, Hitler a început să trimită trupe de întărire în Italia și să pregătească o ripostă promptă la o eventuală „trădare” a lui Badoglio. În momentul în care, la 8 septembrie, a fost anunțată semnarea armistițiului cu aliații, germanii au dezarmat imediat aproape toate trupele italiene, au pus stăpînire pe Roma și au instituit controlul asupra întregii peninsule, cu excepția extremității sudice. Regele și Badoglio, scăpați ca prin urechile acului, au izbutit să ajungă la Brindisi. În noiembrie, 25 divizii germane înfruntau cele 11 divizii aliate din Italia.

Încă înainte de a se fi semnat armistițul, primele trupe

În p. 40: unități americane pătrund în Messina (august 1943)

Patrioții luptă pentru eliberarea orașului Milano (aprilie 1945)

¹ La debarcarea în Africa de Nord (8 noiembrie 1942), pentru a-și alia forțele franceze din zonă, anglo-americanii au încercat să-l atragă de partea lor pe generalul H. Giraud, evadat din sudul Franței, unde avusese domiciliu forțat. La scurt timp, Eisenhower s-a convins că Giraud n-avea nici o influență asupra forțelor franceze din nordul Africii. Prinț-o întimplare, în acel moment, la Alger se afla amiralul F. Darlan, comandant al forțelor armate franceze și colaborator al lui Pétain. Pertractările americanilor cu Darlan au stîrnit un val de ostilitate în rândurile opiniei publice din Marea Britanie și Statele Unite. La 24 decembrie, Darlan a fost ucis de un ofițer francez și scandalul iscat de tratativele la care participa s-a potolit — n.r.

² După primul război mondial, cercurile reacționare militariste germane au răspîndit versiunea că inițiativa cererii germane de încheiere a armistițiului aparținuse „guvernului de civili lași și trădători, care au înțipit un cuțit în spatele neînvinși și invincibilei armate imperiale ger-

mane”. Mai tîrziu, hitleristii au exploatat din plin această minciună, punând a așla spiritul revansard și a exalta mitul „invincibilității” forțelor militare germane. Adevărul este că, presiunile pentru o cît mai grabnică încheiere a armistițiului, au venit din partea înaltului comandament german. Vezi și *Magazin istoric*, nr. 11/1975 — n.r.

aliate trecuseră din Sicilia în virful cîmsei italice. La 9 septembrie, acestor contingente li s-a adăugat o forță americană amfibie importantă, care a debarcat în Golful Salerno¹. După ce au înfrînt înverșunată rezistență inițială a germanilor, americanii au înaintat de-a lungul coastei vestice, în timp ce britanicii avansau rapid pe cea estică. După ce, la 1 octombrie, Neapole a fost cucerit, înaintarea a continuat pe direcția Roma. În decembrie însă generalii Montgomery și Eisenhower au fost chemați în Anglia²; totodată, unele trupe au fost retrase, în vederea executării ultimei preparative pentru traversarea Minecii. Forțele rămase în Italia, aflate sub comanda generalilor Alexander și Clark, au trebuit să înfrunte rezistența unităților marelui Kesselring, puternic întărite de-a lungul cursurilor de apă Garigliano și Rapido, pe poziții dominate de vechea mănăstire benedictină de la Monte Cassino³.

La sfîrșitul lui ianuarie 1944, în speranța de a-i înconjura pe la nord pe germani, o forță aliată a fost transportată pe mare pînă la Anzio, la 50 km sud de Roma (în spatele liniilor hitleriste). Călea spre Capitală era deschisă în fața atacatorilor. Întîrziind însă pentru a-și consolida baza, în loc să înainteze rapid spre interior, aliații au pierdut avantajul surprinderii. Kesselring a avut deci timp să-și întărească pozițiile defensive iar apoi să lanseze contralovitura care a fost cît pe-acî să-i arunce pe anglo-americanii debarcați (la Anzio), în mare. Față de această operație, Churchill și-a exprimat decepția, mai tirziu, în stilul său metaforic caracteristic: „scontasem să auzvîlim o pisică sălbatică pe țarm, și cînd colo n-am avut parte decît de o balenă eșuată”. În timp ce aliații se agătau cu înverșunare de sol la Anzio, germanii rezistau cu tot atîta îndrîjire pe Garigliano. În februarie, după o lună întreagă de lupte grele, aliații au renunțat să cruțe Mănăstirea Monte Cassino, despre care credeau că reprezintă un punct de observație pentru comanda-

mental inamic. Distrugerea ei, n-a adus însă nici un folos. Germanii n-au cedat nici o palmă de pămînt. La jumătatea lui februarie, asaltul a trebuit să fie întrerupt; ploile bogate transformaseră cursurile de apă în torente, iar cîmpul de bătălie într-un peisaj cioprit de gaurile de obuze, pline cu apă, pe unde tancurile nu puteau înainta. Ofensiva n-a fost reluată decît în mai; Monte Cassino a fost, în sfîrșit, încercuit și a căzut în minile aliaților. În același timp, la Anzio, trupele aliate au izbutit să sfărîme capcana în care fuseseră închise, și cele două grupări de trupe aliate reunite au intrat în Roma, la 4 iunie 1944.

Lunga și sîngeroasa campanie italiană, în cursul căreia căderea Romei n-a fost decît prima etapă, a suscitât polemici, atunci, ca și mai tirziu. Un fapt e sigur: strategii aliați nu consideraseră niciodată peninsula drept marea poartă a „fortăreței Europa”. Obiectivele lor aici fuseseră de a scoate Italia din luptă, de a pune stăpînire pe aerodromuri și de a fixa în peninsula cît mai multe divizii germane, care să nu fie disponibile în momentul traversării Minecii. Britanicii mai sperau să folosească Italia ca platformă de operații de diversiune în Balcani și Mediterana Orientală — operații de care Statul major german se temea. Dar americanii nu voiau să audă de asemenea proiecte care, după ei, ar fi sustras forțe indispensabile pregătirii debarcării (în Franța).

Întregul an 1943, armatele aliate din Italia au dus lupte crîncene cu un dușman puternic fortificat și superior ca număr. În acest timp a existat o mare tentație de a se efectua debarcări amfibii în nord, care ar fi putut tăia peninsula la înălțimea văii Padului și izola forțele lui Kesselring; temerara încercare devenise însă imposibilă datorită lipsei de ambarcațiuni specializate, solicitate pentru viitorul teatru de operații din Marea Minecii și pentru cel din Pacific. Roma n-a căzut decît două zile înaintea operației din Normandia; frontul apărut de Kesselring, denumit „Linia gotică” (imediat la sud de valea Padului) n-a fost rupt decît în aprilie 1945. Așadar,

între debarcarea din Sicilia și eliberarea Italiei de Nord, au trecut aproape doi ani. Campania a costat multe vieți omenești și importante pierderi materiale; din pricina felului în care a fost purtată, armonia dintre aliați a avut într-o anumită măsură de suferit; înctineala înaintării spre nord a determinat U.R.S.S. să presupună că anglo-americanii utilizează operația drept paravan pentru a ascunde întîrzierea deschiderii unui adevărat al doilea front.

E adevărat, poate, că rezultatul episodului italian n-a fost pe măsura efortului făcut. Trebuie însă să ținem seama că această campanie a fixat 25 divizii germane în Italia, plus un număr aproape egal în Balcani; acestea din urmă, de teama unui eventual atac aliat peste Adriatică.

În timpul acestor luni de lupte aspre, Hitler a creat un regim neofascist marionetă, condus teoretic de Mussolini. După ce fusese arestat în iulie 1943, ducele a fost țînt captiv timp de 6 săptămîni; după aceea, un grup de parașutiști hitleriști l-au răpit în mod spectaculos din locul de detenție situat în Apenini. Ducele a fost numit imediat conducător al așa-zisei Republici Sociale Italiene, al cărei guvern își avea sediul la Salò, pe malul Lacului Garda. Unii dintre acoiții lui Mussolini s-au raliat acestei acțiuni, căpătînd posturi înalte în regimul astfel înghetbat, declarînd că sînt adepții unui fascism mai pur și mai viguros, devotat intereselor poporului. În realitate, regimul de la Salò nu a fost decît un șubred decor de teatru; în spatele marionetelor fasciste, forțele germane au ținut sub ocupație Italia de Nord și au continuat lupta împotriva unei mișcări de rezistență din ce în ce mai active. Republica Socială Italiană n-a fost decît o mașinărie de propagandă, montată de Hitler, în încercarea de a ascunde dezintegrarea „fortăreței” sale europene. Odată prăbușit, regimul improvisat în nordul Italiei n-a lăsat în urmă decît un mit al „fascismului popular” întretînut nostalgic de demnitarii de la Salò, care au reușit să-i supraviețuiască.

În românește de
Elena STOICA

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 4/1974; 5/1974; 3/1975.

ISTANBUL

în epoca lui Soliman Magnificul

MIHAI MAXIM

La 9 iunie 1576, la terminarea misiunii sale, începută în 1573, Antonio Tiepolo, trimisul Republicii Venețiene la Istanbul, relata în Senatul orașului de pe lagună — potrivit unei vechi tradiții — impresiile sale din Imperiul otoman și prima sa audiență la Curte. Să-l urmărim:

„Voi trece peste descrierea modului cum este slujit în interior Seraiul, peste numărul pajilor, al eunucilor și al altor slujitori, pe care-i ține pentru sine sultanul; voi lăsa la o parte pompa și bogăția, pe care le etalează soția sa și, de asemenea pașalele, pentru că toate acestea sînt povestite în cărțile ce se tipăresc. De aceea mă simt obligat să tac spre a nu vă plictisi prea mult. Voi spune că, fiind Gran-Signore (sultanul) să dea audiență ambasadorilor, lucru care nu se întîmplă decît la venirea și plecarea acestora și numai în prezența tuturor pașalelor și a beilerbeului Greciei (Rumeliei), am intrat în palat într-o încăpere desupra care voi spune îndată mai multe: locul unde șade sultanul, care este mai sus cu o palmă și jumătate de pămînt (șezînd el nu turcește, ci creștinește, cu picioarele întinse), este acoperit în întregime cu catifele bogat brodate, cu perne foarte moi, împodobite cu nestermate și perle foarte mari și foarte prețioase. Restul încăperii este și el ornat cu obiecte foarte bogate, deși

poate nu chiar așa ca cele din jurul lui Gran-Signore. În locul acesta intră ambasadorul și-și scoate pălăria — obicei care se zice că a fost introdus de un ambasador al Franței. El este urmat apoi de alte persoane și condus de doi aprozi (camerieri), unul ținîndu-l de-o mîină, altul de cealaltă, de parcă ar fi dus legat, încît să nu poată ajunge pînă la Signore, unde trebuie să accepte să fie umilit și forțat de cei doi să îngenuncheze și să sărute poala veșmîntului, care-i este întinsă de către cei doi aprozi. Apoi, ridicat în picioare, el este însoțit în același fel îndărăt — fără să întoarcă spatele — către acea parte a încăperii, de unde Gran-Signore se vede nu din față, ci din profil. Aici, lăsat liber de cei doi, ambasadorul spune, cu voce tare, ceea ce are de transmis. Dragomanul traduce cele spuse pentru Gran-Signore în limba turcă, fie întocmai, fie cit mai fidel cu puțință, după care nu se așteaptă și nu se aude nici un cuvînt din partea lui Gran-Signore, încît nu-i rămîne (ambasadorului) decît să iasă și să se întoarcă acasă¹. Obişnuința de a conduce pe miniștrii principilor creștini ținîndu-i strîns de mîină vine de la moartea unui sultan, care a fost ucis de un pumnal de un baron ungur, care nu și-a cruțat viața pentru a face aceasta².

Viața la curte

În epoca lui Soliman Magnificul (1520-1566), care cuprinde, de fapt, nu numai domnia marelui sultan, ci întreg secolul XVI, iar în domeniul artei chiar o bună parte din sec. XVII, Istanbulul era împărțit în patru orașe, fiecare cu Kadiul (primarul) său: Istanbulul propriu-zis, situat pe limba de pămînt înconjurată din trei părți de mare, pe care se aflase (în linia mari) Constantinopolul bizantin; Eyüb, dincolo de vechile ziduri ale Bizanțului, în continuarea acestei limbi de pămînt, pe uscat; Galata, de

cealaltă parte a Cornului de Aur, dar tot în Europa, și Üsküdar (Scutari), pe țărmul asiatic al Bosforului. Punte de legătură între Europa și Asia și beneficiind de o excepțională poziție strategică și economică, acest oraș „pare a fi fost creat anume de natură, spre a fi capitala lumii”, scria din Istanbul, în anul 1555, diplomatul și cărturarul flamand Busbecq, solul lui Ferdinand de Habsburg. „Nici nu se poate închipui un oraș cu o poziție mai frumoasă și mai bună ca aceasta”, adăuga el. Un alt călător, Le Bruyn, izbit de frumusețea peisajului de pe țărmurile Bosforului, împodobit cu vii, măslini și

chiparoși, nota: „Ar fi cu puțință să vezi sau să-ți imaginezi ceva mai încîntător decît aceste împrejurimi ale Constantinopolului”. În sfîrșit, genovezul Franco Sivori, secretarul și intimul lui Petru Cercele, scria despre metropola otomană pe care o văzuse în 1581: „Așezarea Constantinopolului e așa de frumoasă, încît nu se poate descrie”.

¹ Alți diplomați ne informează că, în cursul ceremoniei, sultanul spunea doar un „bine”, „da”, „da”, răspunsul la problemele ridicate de ambasador comunicîndu-se acestuia mai tîrziu, prin marele vizir.

² E vorba, de fapt, despre uciderea lui Murad I de către srbul Miloš Obilić, după bătălia de la Kossovo-polje (15 iunie 1389).

Moștenind de la împărății bizantini o capitală de o mărime intrată în legendă, sultanii otomani, la rândul lor, au acordat o atenție excepțională noii lor reședințe din care voiau să facă simbolul biruinței Islamului asupra Creștinătății. Astfel, de la mai puțin de 100 000 oameni cît număra Constantinopolul în 1453, orașul ajunge la circa 400 000 locuitori între 1520 și 1535 și la peste 500 000 la mijlocul veacului XVI (fără suburbii). Între anii 1571 și 1580, populația capitalei otomane, împreună cu împrejurimile, pare a se fi apropiat de 700 000 oameni. Compoziția populației este foarte eterogenă: puțin mai mult de jumătate o formează musulmanii, restul îl alcătuiesc „necredincioșii”: greci, armeni, evrei, țigani, arabi, albanezi, sârbi, iranieni etc. Fără a exista o prea mare simpatie între aceste neamuri și musulmani, totuși, în veacul XVI, nu se înregistrează conflicte grave. Cu atât mai puțin pogromuri.

Sub Soliman Magnificul, personalitate puternică, viața de la curtea Palatului Topkapı — în jurul căruia gravitează întreaga împărăție — se desfășoară sub semnul unei febrile activități politice și militare, dar și al sobrietății moravurilor. Sultanul e mereu pe cal, în Serbia, Iran, Ungaria etc. Cînd stă la Istanbul primește soli, urmărește de după o fereastră dezbaterile Divanului, se interesează personal de chestiunile militare, administrative și edilitare. Marea moschee care-i poartă numele, ca și alte numeroase monumente mărețe ridicate în acești ani, stau mărturie interesului pentru viața publică. El deține o putere reală enormă: în anul 1528, stăpînește direct 87% din pămînturile întinsului imperiu. Toți supușii imperiului depind de bunul plac al atotputernicului stăpîn.

Copiii de casă, recrutați — din Balcani sau Georgia — dintre prizonierii de război sau dintre robii din bazar mai arătoși, îl servesc pe sultan la masă, în bucătărie sau în dormitor, acceptînd fără să crîncească orice capriciu al său, în speranța că vor urca

treptele puterii. Printre ei sînt viitorii mari viziri. În secțiunea interioară a palatului imperial¹, ei primesc noțiuni de calligrafie, istorie, drept, religie, dar mai ales sînt deprinși cu aspra școală a urcușului, pe treptele puterii, cu orice preț. Dacă privirile, de obicei severe și disprețuitoare, ale sultanului se opresc o clipă asupra unui rob de aici, el poate deveni spătar, ciohodar (răspunzător de încălțările sultanului) sau vistiernic la trezoreria interioară etc. În marea curte din a doua secțiune a palatului, se adună marii demnitari ai statului spre a participa la adunările Divanului; tot aici mișună ienicerii de pază, au loc marile ceremonii (Marile Divan numit și „Divanul în picioare”, intronările etc.) și tot aici zboară, uneori fără veste, capetele dregătorilor de vază, care l-au miniat în audiențe pe sultan.

Marii demnitari își au și ei propriul harem ca și sultanul, împrospătat mereu cu noi frumuseți, aduse de obicei din nordul Mării Negre sau din Transcaucasia. În grădinele palatelor lor din Istanbul dau recepții luxoase și, în ciuda interdicției oficiale, nu se sfîesc să consume vinuri bune de Chios, de Creta sau de Cipru. Vara se retrag în chioșcuri umbrase pe Bosfor sau în proprietățile lor de la țară. La moarte sa, Rüstem pașa, mare vizir și ginere al sultanului, lasă în urmă 1 700 robi, o splendidă moschee și numeroase alte bunuri.

O viață asemănătoare duc ulemalele (virfurile clerului musulman, scutite de impozite, și care nu pot fi condamnate la moarte), marii negustori ai Seraiului, care realizează averi fabuloase, cît și oștenii cu soldă permanentă din armata centrală: ienicerii și spahii (călăreții) de Poartă. Ienicerii din cele 101 ortale (companii) au bucătăria, prăvălii și abatoare proprii, bine aprovizionate. După instrucția obișnuită și slujba de pază, ei pot colinda orașul sau lua parte la întrecerile cu arcul, iar spahii se întrec în **gîrlă**,

un fel de turnir turcesc. Numai acești oșteni au dreptul să cumpere și să poarte arme de foc. Ienicerii au, de asemenea, imunitate juridică în fața autorităților civile.

Cele mai mari venituri din Europa

Dar palatul, cu cei peste 40 000 dregători și oșteni ai săi (în anul 1568), reprezintă o excepție în această imensă aglomerare urbană de citeva sute de mii de oameni. Cei mulți duc o altfel de viață, o viață de trudă și de lipsuri. Prăvăliașii mărunți vînd simit (covrigi), dulciuri, fructe sau mărunțișuri de tot felul. Meseriașii de rînd realizează cu mîgală, în ateliere mizerabile, minunate stoffe țesute în fir de aur și argint, covoare sau vase de argint, admirate și căutate în întreaga Europă. Ei nu se odihnesc decît de sărbătorile religioase. Aprovizionarea cu carne, orez, făină, struguri, pește etc. se face în miile de prăvăliore răspîndite ca ciupercile în tot orașul sau în marile piețe specializate: Piața fânii, Piața de pește, Piața de flori, Piața cailor, Piața păsărilor. Există, de asemenea, Piața robilor, unde oamenii sînt vinduți ca animalele. Din aceste piețe se aprovizionează și dregătorii statului, oștenii și marile moschei; prețurile sînt convenabile, pentru a nu da naștere la nemulțumiri. Statul, prin intermediul Kadiului și inspectorului piețelor, stabilește un „mercurial” cu limita maximă a profitului admisibil pentru vinzători. Inspectorul controlează zilnic piața, veghind asupra respectării prețurilor fixate, a unităților de măsură și greutate, precum și asupra calității mărfurilor desfăcute. Oamenii săi colindă piețele în haine obișnuite, spre a surprinde pe cei care încalcă dispozițiile legale. În sfîrșit, marile vizir însuși, însoțit de o numeroasă suită, inspectează săptămînal marile piețe.

Călătorii europeni sînt izbiți de belșugul de provizii ca și de ieftinătatea produselor. Cele mai importante resurse alimentare ale vastului impe-

¹ Aceasta începea după „Poarta fericii”, și cuprindea apartamentele personale ale sultanului, vistișeria și haremul, neîngăduite privirilor demnitarilor.

riu — orezul Egiptului, griul Balcanilor, citricele insulelor egeene, zahărul Ciprului, opium anatólian sau cele ale teritoriilor vasale — oile, orzul și mierea țărilor române — sînt rezervate, în sistemul comerțului dirijat, controlat de stat, aprovizionării metropolei de pe Bosfor. În 1574, într-o scrisoare către hanul Crimeii, Selim II, referindu-se la Moldova, afirmă că „majoritatea zaherelor¹ Istanbulului meu bine păzit vine de acolo” (de pildă, potrivit unui document din 1584, 300 000 oi anual prin sistemul gelepilor² otomani). Cît privește Egiptul, care furniza înainte de toate orezul — hrana de bază a musulmanilor — călătorul german Johann Wild, care a trăit în Imperiul otoman între 1606-1610, notează: „Constantinopolul nu poate trăi nici măcar un an fără Cairo. Cînd e scumpte la Cairo, cu atît mai mult este la Constantinopol. Aceasta se întîmplă cînd creștinii capturează corăbiile [egiptene] pe mare. Căci, în fiecare an, peste 100 corăbii mari, încărcate, pleacă de la Alexandria spre Constantinopol”. Spre capitala imperiului se îndreaptă și sume mari de bani. Astfel, tributul Moldovei și Țării Românești, dintre anii 1538-1600, se ridică la cifra record de 5,6 milioane galbeni, sumă cu care s-ar fi putut ridica în epocă șase construcții monumentale de mărimea moscheii lui Soliman Magnificul, înălțată în acești ani (recent s-au publicat integral registrele de plată privind acest grandios edificiu). În epoca sa de maximă prosperitate, statul otoman încasează într-un singur an, venituri de 10,5-15 milioane galbeni, cele mai mari din Europa. În aceste condiții, nu sînt de mirare belșugul de produse la Istanbul și luxul etalat de clasa dominantă.

¹ Zaherea — denumire generală pentru prozoviri (făină, unt, miere etc.).

² Negustori (în evul mediu) armeni, greci și turci, care se ocupau cu negoțul de oi pentru aprovizionarea Constantinopolului.

Cafea, post și rugăciuni

În veacul XVI, cea mai mare parte a străzilor capitalei otomane sînt nepavate, strîmte și murdare. În anul 1581, Iacopo Soranzo, trimisul extraordinar al Venetiei la fastuoasele serbări prilejuite de circumciziunea lui Mehmed, fiul sultanului — serbări care durează o lună încheiată — vorbește despre „insalubritatea” marelui oraș, în ciuda „prea frumoasei sale așezări.” Semnificativ în această privință este și un firman din anul 1585, care prescrie să se facă curățenie în Hipodrom, principala piață de festivități a Capitalei, o dată pe... an, iar în moscheea lui Baiazid II de două ori pe lună.

Începînd din 1555, la Istanbul se introduce cafeaua, adusă din Yemen, care se răspîndește repede în locuri speciale, unde, în zile de sărbătoare, omul de rînd își petrece cîteva ceasuri de tihnă. Din aceste cafele, plasate în mici încăperi de lemn, izbucnesc dese incendii (unul dintre ele va distruge, în 1574, o mare parte a Istanbulului); sultanii încearcă în mai multe rînduri — fără succes — să le închidă. Portul costumelor strălucitoare, fine, și mersul călare nu sînt îngăduite decît musulmanilor. Creștinii și evreii — citim, de pildă, într-un document din 1577 — nu au voie să poarte veșminte de mătase, papuci și turbane de culoarea și calitatea celor ale musulmanilor. Se subliniază și în acest mod superioritatea membrilor comunității musulmane asupra „necredincioșilor”.

În casele musulmane — modeste, din lemn — mesele se servesc pe sofale, în farfurii sau tipsii. Masa de lemn cu patru picioare pătrunde mai tîrziu și numai în lumea celor bogați. Îndatoririle religioase trebuie respectate cu sfîșietate: de cinci ori pe zi rugăciunea, iar vinerea participarea la slujba de ramazan, timp de o lună de zile, nimeni n-are voie să mîncească sau să bea ceva, nici măcar o gură de apă, de la răsăritul pînă la asfințitul

soarelui, decît dacă este bolnav, infirm sau copil (se mîncăcă însă zdravăn noaptea). Urmează, în schimb două sărbători: „a zahărului”, care marchează sfîrșitul ramazanului și „a sacrificiului”, din ultima lună a calendarului musulman. Atunci se taie oaia pregătită din timp după ce i s-a orientat capul spre Mecca, se primesc oaspeți, se împart daruri.

Nașterea, circumciziunea (de la 7-8 ani), căsătoria și moartea sînt înconjurate de aceeași omenească atenție ca pretutindeni, dar adaptate prescripțiilor mahomedane. Nunta celor doi tineri, cînd fata abia a împlinit — de obicei — 12 ani, are loc după o înțelegere prealabilă între pețitori și un acord clar între părinți, privind zestrea, fără ca tinerii să se fi văzut vreodată. De notat că mirele e obligat să prevadă o dotă, pe care i-ar oferi-o soției în caz de divorț. Petrecerea, prilejuită de nuntă poate dura o zi, o săptămîină sau (în cazul familiei imperiale) o lună de zile, în funcție de posibilitățile părinților.

Moartea e însoțită de multă discreție: cel mort e introdus în sicriu, cu capul spre Mecca, avînd trupul acoperit cu o simplă pînză de în sau de bumbac. Mormintelor li se acordă puțină atenție: o piatră obișnuită, eventual una de marmură, sau un cavou pentru cei bogați, dar fără fastul creștinilor. Musulmanii au credința că aceste încălcături ar putea îngreuna desprinderea de pămînt a sufletului celui ce a luat „fericita cale” a lui Allah. Cît privește jelierea celui dispărut, ea nu trebuie să fie prea mare: oare n-ar trebui, dimpotrivă, să ne bucurăm, că „drept credinciosul” a plecat spre grădinile raiului, părăsind această lume mizeră? — gîndesc musulmanii.

În secolul de aur al Imperiului otoman, viața marelui oraș de pe Bosfor, rîvnind la titlul de „noua Romă” se definea, după cum am văzut, prin contraste și schimbări, dar și prin acele permanențe care i-au asigurat fama istorică.

ISTORIA MARELUI OCTOMBRIE (IV)

Acad. I. I. MINȚ

În zorii zilei de 24 octombrie 1917 a început confruntarea deschisă între Guvernul provizoriu și forțele insurecționale. La această dată, raportul de forțe era net favorabil revoluționarilor. Măsurile pe care Kerenski încercase să le mai ia se dovediseră ineficiente, în majoritatea cazurilor rămânând doar la nivelul unor intenții. Se risipise și ultima speranță — aducerea de trupe fidele de pe front — unitățile respective nereușind să ajungă la Petrograd. În ciuda acestui fapt, șeful Guvernului provizoriu a încercat să ia inițiativa. Dorind să demonstreze că păstrează controlul în Capitală și că este apărătorul ordinii „democratice” existente, atît împotriva stîngii revoluționare, cît și împotriva dreptei fățiș contrarevoluționare, guvernul a interzis apariția a două ziare bolșevice și a gazetelor reacționare Novaia Rusi („Noua Rusie”) și Jivoe slovo („Cuvîntul viu”). Comitetul militar-revoluționar a trimis un detașament de soldați cu misiunea de a izgoni paza lăsată de autorități la tipografia bolșevică și de a asigura apariția ziarelor.

Guvernul Kerenski nu se putea întru totul sprijini nici măcar pe forțele fățiș contrarevoluționare. Acestea nu-i puteau lerta participarea la înfringerea complotului lui Kornilov. În ceea ce privește partidele conciliatoriste din rîndul

sovietelor, ele aveau o atitudine oscilantă, fiind categoric împotriva insurecției preconizate de bolșevici, dar nu se puteau solidariza întru totul cu Kerenski, căruia îi reproșau nerezolvarea unor cerințe vitale ale maselor. În această situație, președintele guvernului a făcut o ultimă încercare de a obține sprijin, apelînd la așa-numitul Consiliu Provizoriu al Republicii, denumit și Preparlament, creat încă în septembrie 1917, ca un fel de organ reprezentativ pînă la convocarea Adunării Constituante. Preparlamentul nu era însă rezultat din alegeri și nu se bucura de prerogativele unui organ legislativ veritabil. În ziua de 24 octombrie, primul ministru a luat cuvîntul în fața Preparlamentului, plîngîndu-se că, la Petrograd avea loc deja o insurecție. În continuare, el a cerut votul de încredere al adunării pentru ca Guvernul provizoriu să acționeze în vederea înăbușirii revoluției. Aplauzele reprezentanților dreptei și centrului au fost interpretate de Kerenski drept o aprobare generală. Imediat după plecarea sa însă, în discuțiile care au urmat, reprezentanții ai socialiștilor-revoluționari de stînga au cerut demisia guvernului, considerînd că numai astfel putea fi evitat un război civil. La rîndul lor, menșevicii au încercat ceea ce acad. I. I. Minț numește „o ultimă mane-

vră". Ei au declarat că doresc să lupte împotriva bolșevismului, dar nu să „fie un instrument în mâinile contrarevoluției care, prin reprimarea acestei insurecții, vrea să-și facă propriul ei joc". În concluzie, menșevicii au propus să fie satisfăcute revendicările de bază ale maselor, ceea ce, după ei, trebuia să ia „terenul de sub picioarele bolșevismului". Adoptată în cele din urmă, rezoluția, departe de a exprima încrederea în guvern, a stîrnit nemulțumirea lui Kerenski.

În timp ce reprezentanții ai eserilor și menșevicilor, căutînd o formulă de compromis, duceau tratative atît cu Kerenski cît și cu bolșevicii, guvernul a continuat să ia măsuri pentru reprimarea maselor. Izolarea lui devenea tot mai vădită și marșul victorios al revoluției nu mai putea fi stăvilit. Dar, să dăm în continuare cuvîntul acad. I. I. Minț, din a cărui lucrare Istoria Marelui Octombrie¹ continuăm să publicăm fragmente într-o formă prescurtată.

24 octombrie: declanșarea insurecției

În noaptea spre 24 octombrie, nici unul dintre conducătorii Comitetului militar-revoluționar (C.M.R.) și ai Centrului de partid pentru pregătirea insurecției nu s-a mai culcat. Se apropiau de sfîrșit ultimele pregătiri în vederea insurecției. Se afla sub tipar numărul din 24 octombrie al ziarului **Rabocii Puti**, care a apărut cu următorul text, cules cu litere mari, pe pagina întîi: „De ce au nevoie muncitorii, țărani și soldații, precum și toată sărăcimea orașelor și satelor? Avem nevoie să punem capăt războiului tîlhăresc, propunînd o pace democratică! Avem nevoie de desființarea drepturilor moșierilor asupra pămîntului și de trecerea întregului pămînt, fără răscumpărare, în minile comitetelor țărănești! Avem nevoie să lichidăm foamea și ruina și să instaurăm controlul muncitoresc asupra producției și a repartiției! Avem nevoie ca toate popoarele Rusiei să primească dreptul de a-și hotărî în mod liber soarta. Dar pentru a realiza toate acestea este nevoie în primul rînd ca puterea să fie smulsă din minile kornilovștilor și trecută în minile Sovietelor de deputați ai muncitorilor, soldaților și țărănilor. De aceea, prima noastră cerință este: toată puterea Sovietelor!”

Era o directivă clară: smulgerea „puterii din minile kornilovștilor”, adică doborîrea guvernului trădării și foamei, ceea ce însemna insurecție imediată. Directiva indica toate acele forțe pe care bolșevicii reușiseră să le contopească

într-un singur șuvoi revoluționar, în măsură să asigure victoria revoluției: mișcarea proletariatului pentru socialism, lupta cu caracter general-democratic pentru pace, lupta țărănilor muncitori pentru pămînt și mișcarea de eliberare națională.

Comitetul militar-revoluționar încheia ultimele pregătiri, cînd a sosit vestea despre prima acțiune a contrarevoluției. La ora 5.30 minute, din dimineața zilei de 24 octombrie, la tipografia ziarului **Rabocii Puti** s-a prezentat comisarul de miliție al raionului 3 „Rojdestvenski” însoțit de un detașament de iunkeri din școala de sublocotenenți din Oranienbaum, cantonată acum la Palatul de iarnă. După ce a încercuit clădirea, comisarul de miliție a remis ordinul lui Polkovnikov² cu privire la încetarea imediată a tipăririi și închiderea sediilor ziarelor **Rabocii Puti** și **Soldat**. Responsabilul de număr a refuzat să primească ordinul lui Polkovnikov, declarînd că nu recunoaște nici un fel de ordine care nu sînt avizate de Comitetul militar-revoluționar. Amenințînd cu armele, atacatorii i-au dat la o parte pe muncitori și au început să distrugă stereotipele³. În jurul tipografiei au început să se adune muncitori, printre ei fiind și membri ai gărzilor roșii. Spierții, iunkerii au spart stereotipele turnate, au sigilat în grabă ușile tipografiei și au plecat, luînd cu dîșii o parte din exemplarele tipărite.

Ca urmare a unei hotărîri a Comitetului Central al bolșevicilor, întrunit în ședință

de urgență, Comitetul militar-revoluționar a adoptat următoarea decizie: „1) Să fie redeschise tipografiile ziarelor revoluționare. 2) Redacțiile și zefarii să continue scoaterea ziarelor. 3) Datoria de onoare de a păzi ziarele revoluționare de atentatele contrarevoluționare este încredințată vitejilor soldați ai Regimentului „Lituanian” și ai Batalionului 6 rezervă de genști”.

Pe la ora 8 dimineața o jumătate de companie de soldați ai Regimentului „Lituanian”, în înțută de campanie, ausosit la tipografia ziarului **Rabocii Puti**, i-au gonit pe poliști și au rupt sigiliile, declarînd că dispoziția guvernului nu are valabilitate fără aprobarea Comitetului militar-revoluționar. Era un act de nesupunere directă față de autorități, o înlocuire a lor, cu alte cuvinte — un act insurrecțional. Ziarele bolșevice au apărut cu o anumită întârziere, dar, în cursul zilei erau deja distribuite cititorilor.

În dimineața zilei de 24 octombrie a avut loc o ședință extraordinară a Comitetului Central. S-a hotărît ca nici un membru al C.C. să nu mai plece de la Smolnî. După ce a ascultat o informare a Comitetului militar-revoluționar cu privire la ultimele evenimente, Comitetul Central a hotărît să repartizeze între membrii săi obligațiile legate de conducerea diferitelor sectoare ale insurecției. I. M. Sverdlov a primit sarcina de a supraveghea toate acțiunile Guvernului provizoriu. A. S. Bubnov — de a urmări situația de la căile ferate. Lui

¹ Vezi *Magazin istoric*, nr. 6, 7, 8/1977.

² Comandantul-șef al Regiunii militare Petrograd. Vezi și *Magazin istoric*, nr. 8/1977.

³ Matrițe metalice servind la tipărirea cărților și ziarelor.

F. E. Dzerjinski i-s-a încredințat responsabilitatea acțiunilor pentru ocuparea poștei și a telegrafului, V. P. Miliutin urma să se ocupe de aprovizionare. S-a hotărât începerea de tratative cu socialistii-revoluționari de stînga în privința acțiunii comune.

Avînd în vedere eventualitatea unui atac al Forțelor contrarevoluționare asupra sediului de la Smolnî, s-a decis crearea unui comandament de rezervă la Fortăreața Petru și Pavel. Toți membrii C.C. urmau să primească permise permanente de liberă trecere în fortăreață.

„Dispoziția nr. 1“

Insurecția s-a declanșat. La ora 9 dimineața a început trimiterea către toți comisarii și comitetele de regiment a „Dispoziției nr. 1“ a C.M.R., în care se spunea: „Sovietul din Petrograd este direct amenințat. În cursul nopții, complotiștii contrarevoluționari au încercat să aducă la Petrograd din împrejurimi iunkerii și «batalioane de soc». Ziarele **Rabocil Puti și Soldat** au fost închise. Dispunem să treceti regimentul în stare de pregătire de luptă. Așteptați în continuare dispoziții.

Orice întîrziere sau confuzie vor fi tratate drept trădare a revoluției. Trimiteți doi reprezentanți la Smolnî pentru o adunare a delegaților“.

Prin telefon și curierii care făceau de serviciu la Smolnî „Dispoziția nr. 1“ a fost adusă, în dimineața zilei de 24 octombrie, la cunoștința tuturor unităților garnizoanei și a echipajelor navelor din Flota Baltică. Iată un exemplu al felului în care era primită de soldați și marinari. Luînd cunoștință de nota telefonică conținînd „Dispoziția nr. 1“, comitetul Batalionului de rezervă de aruncătoare de flăcări a hotărît trecerea batalionului pe picior de război, organizarea unei adunări pentru informarea soldaților, pregătirea armamentului în vederea distribuirii lui. Pentru conducerea batalionului a fost creat un birou central, alcătuit din trei oameni; fără semnătura lor, orice dispoziție era socotită ca nefiind vala-

bilă. Cam în felul acesta au decurs lucrurile în toate unitățile.

În aceeași zi, a fost dat publicității un apel către populație, cu privire la menținerea ordinii revoluționare, în care Comitetul militar-revoluționar anunța că nu vor fi admise nici un fel de violențe și fărâdelegi, chema la calm și stăpînire de sine. Apelul conținea lista unităților în care existau comisari ai Comitetului militar-revoluționar și cărora cetățenii trebuiau să li se adreseze în cazul în care aveau nevoie de ajutor împotriva acțiunilor cu caracter contrarevoluționar și pogromist. Lista indica 51 unități, adică aproape toate cele existente în garnizoană.

Chiar din dimineața zilei de 24 octombrie, Comitetul militar-revoluționar a luat măsuri pentru ocuparea podurilor de peste Rîul Neva. La ora 9 dimineața, s-a trimis „Dispoziția nr. 1“, conținînd indicații și în acest sens, comisariatului și comitetului Regimentului de gardă de grenadierii. În plus, dispoziția conținea și cererea de a se pregăti trimiterea unei „formații de mitralieri pentru paza la Smolnî și la poduri“. Asemenea dispoziții au fost trimise și altor unități dislocate în apropierea podurilor.

Comitetul militar-revoluționar a ordonat ca în toate raioanele Capitalei să se treacă la ocuparea obiectivelor guvernamentale fixate dinainte și să se organizeze paza fabricilor și uzinelor. Peste tot a fost mobilizată Garda roșie; detașamentele ei ocupau punctele importante din punct de vedere tactic, încercuiau școlile de iunkerii, cazarmile regimentelor de cazaci. Comandamentul general al Gărzii roșii a primit dispoziția să trimită la Smolnî un detașament de 2 000 luptători.

La ordinul C.M.R. a fost organizată apărarea căilor de acces ale orașului. Prin postul de radio al cruciatorului „Aurora“, C.M.R. a adresat tuturor unităților aflate în acele zone, un apel prin care cerea ca toate garnizoanele din împrejurimi să fie pregătite de luptă, să ocupe cu posturi înălțate gările, să nu lase spre Petrograd nici o unitate al

cărei devotament față de revoluție nu este verificat. Se recomandă trimiterea a zeci de agitatori în împlinirea garniturilor ce se deplasau spre Petrograd, cu scopul de a explica soldaților înșelați că se urmărește folosirea lor împotriva revoluției. „Transporturile de trupe care nu pot fi influențate — cerea C.M.R. — să fie reținute cu forța. Acțiunea trebuie să fie fermă și precaută, iar acolo unde este nevoie — necruțătoare“. Toate căile de acces ale Capitalei au fost blocate. Nici o unitate militară nu s-a putut apropia și pătrunde neobservată în oraș.

Comisarii C.M.R. erau primiți cu bucurie în unități, unde aveau loc mitinguri. Soldații Regimentului 1 de gardă cereau ca puterea să fie smulsă din minile burgheziei, cu orice preț, chiar și cu forța armelor“. La Regimentul de vînători, după primirea „Dispoziției nr. 1“ a fost convocată o ședință urgentă cu participarea membrilor tuturor comitetelor. Ei au hotărît să îndeplinească numai dispozițiile Sovietului din Petrograd. Ședința a luat cunoștință de rezoluția ofițerilor regimentului, care au declarat că sînt gata „să rămîmă uniți cu tovarășii soldați și să contribuim cu toate forțele la a da acțiunii un caracter organizat și disciplinat, dacă ea va fi pornită de Sovietul din Petrograd...“.

C.M.R. a trimis comisarii și în unitățile marinei. În seara zilei de 24 octombrie, C.M.R. a expediat telegrama codificată convenită de Antonov-Ovseenko cu Dîbenko, cu mult înainte de începerea insurecției: „Trimite regulamentul“,¹ la primirea căreia Centrobaltul trebuia să trimită, imediat, navele de luptă și detașamentele de marinari pregătite să debarce la Petrograd.

Au început tratativele cu eserii de stînga, cu privire la sprijinirea de către ei a insurecției. La început, fracțiunea eserilor de stînga din C.C.E. al Sovietelor și-a dat acordul, dar dorea mai întîi să primească directive din partea Comitetului Central al parti-

¹ Vezi Magazin istorie, nr. 7/1977.

dului său. Dar C.C. al eserilor adoptase deja hotărîrea de a-și rechema membrii din C.M.R. Fracțiunea eserilor de stînga din Preparlament, după ce a analizat situația, a hotărît că este posibilă participarea la Comitetul militar-revoluționar, cu condiția publicării unui comunicat în care să se arate că C.M.R. „există nu în scopul pregătirii și efectuării unei cuceriri a puterii, ci exclusiv în vederea apărării intereselor garnizoanei din Petrograd și a democrației”. Reprezentantul fracțiunii eserilor în Preparlament, Balașev, a venit la Comitetul militar-revoluționar cam pe la ora 5 seara (24 octombrie) și a comunicat conținutul rezoluției.

Pentru convingerea eserilor de stînga oscilanți, s-au depus stăruințe îndelungate, arătîndu-li-se că membrii de rînd ai partidului lor acordă un sprijin activ insurecției; ei n-au putut fi convinși neadmițînd nici o modificare a rezoluției lor. C.M.R. a acceptat pînă la urmă propunerea eserilor de stînga, cu condiția menționării în rezoluția respectivă a faptului că misiunea Comitetului militar-revoluționar este de a apăra interesele garnizoanei și democrației „împotriva atentatelor contra-revoluționare și pogromiste”. Abia după aceasta, eserii de stînga, care continuau să se arate șovăitori, au acceptat să ia parte, ca și mai înainte, la activitatea Comitetului militar-revoluționar.

În aceeași zi de 24 octombrie, C.M.R. a desăvîrșit elaborarea ultimelor măsuri ale planului insurrecțional. „Acest plan — scria Podvoiski — a fost propus de mine, pornind de la indicațiile lui Lenin, date în ultimele lui scrisori, care răspundeau la toate problemele ce apăreau”. Planul prevedea cucerirea concomitentă a tuturor punctelor strategice ale orașului. Veriga finală a planului era încercuirea Palatului de iarnă, pentru a nu permite o străpungere din partea apărătorilor Guvernului provizoriu. Semnalul pentru asaltul Palatului de iarnă urma să fie dat printr-un felinar roșu ridicat pe catarcul portdrapel al Fortăreței Petru și Pavel, iar în caz de ceață — printr-un foc al unui

tun greu de pe crucișătorul „Aurora”.

Este foarte interesant să comparăm planul Comitetului militar-revoluționar cu ordinul dat la 20 octombrie de către comandamentul Regiunii militare Petrograd în vederea reprimării insurecției armate. În ambele documente sînt enumerate aceleași unități militare și indicate aceleași locuri de dislocare a lor. Deosebirea a fost, însă, că ordinul comandamentului a rămas un petec de hîrtie, în timp ce în planul Comitetului militar-revoluționar era vorba de unități militare care au îndeplinit, într-adevăr, misiunile ce li s-au trasat.

Comitetul militar-revoluționar a aprobat planul și a însărcinat cu aducerea lui la îndeplinire un colectiv de trei oameni, alcătuit din N.I. Podvoiski, V. A. Antonov — Ovsenko și G.I. Ciudnovski.

Kerenski Încearcă să reziste

În dimineața zilei de 24 octombrie, Kerenski a aflat de nereușita atacului asupra topografiei bolșevicilor și despre faptul că două companii ale trupelor guvernamentale au ieșit din cazarmă la chemarea Comitetului-militar revoluționar, în pofida ordinului autorităților oficiale. Știrea era mai mult decît îngrijorătoare, confirmînd faptul că garnizoana capitalei nu era sigură. Acum, Kerenski își puna speranțele, ca și în zilele din iulie, în sosirea unor trupe de pe front; înțelegea însă că pentru asta era nevoie de timp. Convocînd o ședință a guvernului, el l-a informat asupra situației. Cabinetul a sprijinit intenția lui Kerenski de a lua cuvîntul în fața Preparlamentului și de a-și asigura sprijinul partidelor participante acolo.

După cuvîntarea din Preparlament, primul ministru s-a întors la Palatul de iarnă, de unde, apoi, s-a mutat la statul major al Regiunii militare, unde s-a aflat cea mai mare parte a zilei, încercînd să conducă lupta împotriva revoluției.

Unul dintre primele ordine ale comandamentului regiunii

după întoarcerea lui Kerenski de la Preparlament a fost acela de a se desface podurile peste Neva, pentru a izola cartierele muncitorești de centru.

Dar forțele guvernamentale întîrziaseră; încă de dimineață, Comitetul militar-revoluționar ordonase ocuparea podurilor și trimiterea de mitralieri pentru paza lor. Cînd K.S. Ereemeev, trimis de Comitetul militar-revoluționar, a sosit la podul Liteinii, a văzut că într-o parte a acestuia se afla deja o formație a Batalionului de geniu, iar în partea cealaltă — membri ai gărzilor roșii și soldați ai Regimentului „Moscova”. La fel, din ambele părți, era păzît și podul Troițki. Podurile Grenadîrski și Sampsonievski au fost ocupate, din inițiativa comandaturii raionale a Gărzii roșii, de către detașamente ale Uzinelor „Parviainen” și „Renault-Rus”. Iunkerii au reușit să respingă pe luptătorii Gărzii roșii și să ocupe, vremelnice, numai podul Nikolaevski, și aceasta doar după ce au primit întăriri din partea unor subunități de „șoc”.

Încă în dimineața zilei de 24 octombrie, Polkovnikov a trimis trupelor un ordin urgent, prin care cerea ca unitățile să rămînă în incinta cazarmilor, pînă la primirea unor ordine ale comandamentului regiunii, amenințînd cu judecarea pentru „rebeliune militară” a celor ce vor încălca această dispoziție. În același sens, a adresat un apel și comisarul Regiunii militare, Malevski, abia numit în acest post printr-o hotărîre a C.C.E. al Sovietelor. Atrage atenția faptul că, atît ordinul lui Polkovnikov, cît și apelul lui Malevski, chemau soldații numai la rămînerea în cazărmi și păstrarea liniștei. Insurecția armată se declanșase, Comitetul militar-revoluționar dădea dispoziții trupelor guvernamentale, iar autoritățile militare oficiale nu chemau garnizoana la reprimarea acțiunii revoluționare. Așadar, nu exista încredere în soldați; mai mult, se știa că aceștia sînt împotriva guvernului. La acțiuni active împotriva insurgenților erau chemați să participe în special iunkerii și cazacii.

Din ordinul lui Kerenski, comandamentul Regiunii militare a chemat printr-o notă telefonică Școlile militare „Pavlovsk” și „Vladimirsk” să se prezinte „gata de luptă în piața din fața Palatului de iarnă”. De asemenea, a ordonat aducerea în Piața Palatului a Școlii militare „Konstantinovsk”, „în vederea menținerii legalității și a ordinii”. Șeful Școlii nr. 3 de sublocotenenți din Peterhof a primit dispoziția de a veni împreună cu elevii cu trenurile la Petrograd și de a se stabili la Palatul de iarnă. Un ordin asemănător a fost trimis șefului Școlii de sublocotenenți a Frontului de Nord, care se afla la Gâtchina. Se ordona ca fiecare iunker să primească cite 100 cartușe și o rație alimentară pentru trei zile.

Deși ca număr iunkerii se pierdeau pur și simplu în garnizoana cu efective de mii de oameni a Petrogradului, ei erau constituiți în unități fidèle și cu deplină capacitate de luptă. În afara lor, Guvernul provizoriu a încercat să se sprijine pe formațiuni speciale. În noaptea de 23 octombrie, comandamentul regiunii a ordonat comandantului Regimentului de ostași invalizi și răniți să transfere imediat unitatea de la Tarskoe Selo la Petrograd. La 24 octombrie, Polkovnikov i-a ordonat sublocotenentului Frolov să formeze „un detașament de vo-

luntari pus la dispoziția comandamentului regiunii în vederea menținerii legalității și ordinii”. Pe lângă comandamentul regiunii a fost creat un detașament studentesc de motocicliști. În ziua de 24 octombrie, către orele 12, a sosit la Palatul de iarnă, cu tot armamentul, Batalionul de femei voluntare, chemat încă din seara zilei de 23.

Așadar, iunkerii, Batalionul de femei, ostași invalizi și răniți, formațiuni de voluntari — acestea erau forțele care trebuiau să salveze Guvernul provizoriu. Cu ajutorul acestor unități eterogene, guvernul spera să înăbușe insurecția, sau cel puțin să reziste pînă la sosirea unor trupe fidèle de pe front.

Ofițerii de la comandamentul Regiunii militare îl informau pe Kerenski aproape din sfert în sfert de oră despre starea de spirit a garnizoanei și despre situația, generală. Fiecare nouă comunicare aducea vești mai proaste decît cea precedentă: de pe front — nici un fel de știri, trupele trimise împotmolindu-se pe undeva; podurile nu au putut fi desfăcute. Din partea comandantului Regimentului de ostași invalizi și răniți s-a primit un raport cu privire la imposibilitatea de a se deplasa la Petrograd: Sovietul din Tarskoe Selo chemase, încă din 21 octombrie, pe soldați să se subordoneze numai dispoziți-

ilor sale. Aflînd de ordinul de a pleca la Petrograd, Sovietul i-a cerut comisarului regimentului să se abțină de la executarea acestuia pînă la lămurirea chestiunii în cadrul secției militare a Sovietului; aceasta a interzis deplasarea.

În cursul zilei de 24 octombrie au început să cedeze și iunkerii. De la Școala militară „Pavlovsk”, a sosit o comunicare cum că unitatea nu poate acționa. După primirea ordinului lui Polkovnikov de a veni în Piața Palatului, conducerea școlii începuse să-i pregătească pe iunkeri pentru ieșirea din cazarmă. Dar soldații formațiunii care făceau serviciul pe lângă școală au hotărît să împiedice plecarea iunkerilor. Președintele comitetului soldătesc, plutonierul major Nogaci, i-a adus la cunoștință comandantului școlii militare că nici un iunker înarmat nu va fi lăsat să iasă și a cerut să fie predate armele. Comandantul a ordonat însă iunkерilor să vină în curte și să se încoloneze. Au coborît cam 400 iunkeri. Atunci, comitetul soldătesc a apelat la ajutorul comisarului Comitetului militar-revoluționar din Batalionul de rezervă de aruncătoare de flăcări, A. F. Ilin-Jenevski; acesta a trimis soldați și un agitator, cu misiunea de a-i convinge pe iunkeri să nu pornească. A promis, de asemenea, să trimită, în caz de nevoie, întă-

În p. 47: imensa majoritate a trupelor a trecut, în zilele premergătoare revoluției, de partea forțelor revoluționare

Guvernul provizoriu nu mai putea conta decît pe iunkeri și așa-zisele formații de voluntari, printre care și un batalion de femei, unități recrutate din rîndurile celor mai înverșunați dușmani ai revoluției

riri formate din soldați ai Regimentului de grenadieri de gardă, al cărui comisar era tot el. Reprezentanții ai acestui regiment, sosiți la fața locului, au declarat că, în cazul ieșirii iunkerilor, împotriva lor se va face uz de arme. Elevii Școlii militare „Pavlovsk” au rămas în cazarmă.

În tabăra guvernamentală domnea deprimarea și deruta. Ziarele au relatat că Kerenski, părăsind pentru un timp scurt comandamentul Regiunii militare, a venit la Palatul de iarnă și a dat dispoziția ca toate femeile să fie trimise de acolo; după care, fără a da vreo explicație asupra motivului respectivului ordin, a plecat în grabă.

S-a stîrnit panică. Funcționarii ministerelor au început să părăsescă în grabă palatul. Era necesar un cît de mic succes, care să insufle puțin curaj în rîndurile adepților Guvernului provizoriu ce începuseră să-și piardă încrederea. De aceea, comandamentul Regiunii militare a întreprins o nouă încercare de a închide ziarele bolșevice. Șeful de stat major al regiunii, Bagratuni, i-a trasat această sarcină locotenent-colonelului G. V. Ghermanovici, pînă la dispoziția acestuia iunkeri în-cărcați în patru mașini.

Sosind la adresa indicată, Ghermanovici a intrat în clubul muncitorilor Uzinei „Nobel”, aflat în aceeași clădire, și i-a cerut pe un ton brutal responsabilului să-i indice unde se află redactorul ziarului **Rabocli Puti**. S-au adunat repede luptători ai Gărzii roșii care i-au dezarmat pe iunkeri și i-au adus, împreună cu Ghermanovici, la Comisariatul raionalului 2 „Viborg”. Acolo au fost reținuți pînă dimineața, iar apoi, conform unei dispoziții a Sovietului din Petrograd, trimiși la Fortăreața Petru și Pavel. Cu un eșec asemănător s-a încheiat și încercarea de a închide gazeta bolșevică **Rabocli i Soldat**.

Eșecul ambelor operații a devenit cunoscut comandamentului Regiunii militare. În cursul serii, acolo s-a aflat și că insurgenții au ocupat Agenția telegrafică a Petrogradului.

Introducere, note și traducere de Vladimir ZAHARESCU

„Așa cum arăta Lenin, încă din 1917, este necesar să se desființeze cu desăvîrșire diplomația secretă, asigurîndu-se ca toate tratativele să se ducă deschis, în fața popoarelor, dîndu-se publicității textele complete ale tuturor tratatelor și acordurilor. Într-adevăr, popoarele au dreptul să cunoască întreaga activitate a guvernelor, tot ceea ce se întreprinde în numele lor pe planul politicii internaționale”.

NICOLAE CEAUȘESCU

Noiembrie 1917:

TRATATELE SECRETE DEVIN PUBLICE

EUGEN PREDĂ

Inserarea își trimetea de vreme umbrele înfriguratului anotimp peste imensa piață, dominată de somptuosul edificiu baroc al Palatului de iarnă, simbol al autocratismului triumfător. Treptat, luminile se stingeau la multe dintre ferestrele sobrelor clădiri oficiale, dispuse într-un larg arc de cerc. La Petrograd, ziua de miercuri 25 octombrie (7 noiembrie 1917) se pregădea să dispară din calendar și să intre în istorie.

La numărul 6 al Pieței Dvorjovaia (Palatului), unde își păstrase sediul Ministerul Afacerilor Externe, activitatea se desfășurase ca de obicei. Numai titularul departamentului, Terescenko, care în tot cursul zilei se aflase mai mult la Palatul de iarnă, continua să fie acolo, împreună cu alți membri ai Guvernului provizoriu. Funcționarii erau alarmați de o sumedenie de știri care le parveneau: crucișătorul „Aurora” intrase pe Neva, iar de la Kronstadt sosiseră alte nave de război; detașamente de marinari revoluționari debarcaseră în oraș, iar unele

subunități de mașini blindate refuzau să mai asculte ordinele guvernului trecînd de partea bolșevicilor; Gărzile roșii muncitorești și trupele insurecționale ocupaseră puncte strategice și aflau spre Palatul de iarnă. Înalții funcționari se mai linișțiseră însă un pic la vestea că, aproape de amiază, șeful Guvernului provizoriu, Kerenski, plecase la Gâtchina sau spre Pskov, unde se afla Statul major al frontului de nord, pentru a reveni în Capitală în fruntea unor trupe leale. Înainte de a se înnopta, în clădirea Ministerului rămăseseră doar cei care locuiau în apartamentele de la etaj.

Pe cheiul Nevei, la Smolnti — centrul furtunii — cum l-a denumit John Reed, în cartea sa, Cele zece zile care au zguduit lumea — s-a deschis, la ora 14.35 minute, ședința Sovietului de deputați ai muncitorilor și soldaților din Petrograd, al cărui organ — Comitetul militar-revoluționar — proclamase în cursul dimineții preluarea puterii de stat. Lenin a prezentat Raportul cu privire la sarcinile puterii sovietice:

„Revoluția muncitorilor și țărănilor despre a cărei necesitate au vorbit întotdeauna bolșevicii s-a înfăptuit [...] Una din sarcinile noastre imediate este necesitatea de a pune neîntârziat capăt războiului [...] Pentru a întări încrederea proletariatului, trebuie ca toate tratatele secrete să fie imediat date publicității”.

Cei din clădirea situată în Piața Dvorjovaia, nr. 6, n-au înțeles semnificația primei lovituri de tun trasă din seara zilei de 25 octombrie, după ora 21, din Fortăreața Petru și Pavel, urmată de salva „Aurorei”. Asaltul Palatului de iarnă, care începuse aproape imediat, le parvenea ca un tumult foarte apropiat, în care se împleteau canonada pieselor de artilerie, răpăitul puștilor și mitralierelor, uralele. Pe la ora două noaptea, liniștea se așternu din nou. Se pare că nimeni dintre funcționarii Ministerului, care erau de serviciu, ori locuiau în imobil, n-a văzut când prin piața întinsească și umedă un grup escortat de oameni înarmați, conduși de un marinăr, părăsea Palatul de iarnă. Erau membrii Guvernului provizoriu. Printre aceștia: ministrul de Externe, Terescenko. La patru dimineața (26 octombrie), al doilea Congres al Sovietelor de deputați ai muncitorilor și soldaților din întreaga Rusie a adoptat, după ce i se comunicase ocuparea Palatului de iarnă, apelul redactat de Lenin Către muncitori, soldați, țărani, care proclama preluarea puterii și anunța că „puterea sovietică va propune tuturor popoarelor o pace democratică”.

Numeroase patrule ale Gărzilor roșii, care se aflau în Piața Palatului, au primit în cursul dimineții indicații să-i lase pe funcționari și diplomați să intre în minister. Încă în cursul acțiunii de ocupare a diferitelor instituții, în zilele de 24-25 octombrie, Comitetul militar-revoluționar a trimis comisari (împuțerniciți) care să dirijeze operațiile la fața locului. La Ministerul Afacerilor Externe a fost trimis M. S. Urișki. Împreună cu N. Pokrovski, Urișki a cerut, în ziua de 26 octombrie, lui Neratov, care fusese pînă la răsturnarea Guvernului provizoriu adjunct al ministrului de

Externe, tratatele secrete spre a fi publicate. Neratov, căruia i se alăturase și un alt fost adjunct al ministrului, a refuzat categoric și a declarat că nu recunoaște noua putere. Încercarea lui Urișki de a câștiga colaborarea funcționarilor s-a încheiat cu același eșec. Cîteva ore mai tîrziu, în cercurile contrarevoluționare ale așa-numitului Comitet al salavilor publice — scria John Reed — „s-a povestit cu multă satisfacție cum se prezentase Urișki la Ministerul Afacerilor Externe pentru a cere tratatele secrete și cum a fost dat afară de Neratov”.

Uniunea funcționarilor Ministerului de Externe a decis ca oficialitățile departamentului să se conformeze numai dispozițiilor sale și să respingă dispozițiile autorităților sovietice, ale căror zile, dacă nu chiar ore, le considerau numărate. Acțiunea se încadra în cea generală de sabotare a puterii sovietice, prin greva funcționarilor superiori din ministere și instituții, în care scop primiseră, din fonduri puse la dispoziție de reprezentanții marii industrii și finanțe, salariul pe cîteva luni înainte.

Într-o putere, care nu împlinise nici 24 ore, nu dorea să bruscheze lucrurile în delicata problemă a relațiilor cu țările străine, fiind hotărîtă, totodată, să-și realizeze programul. Într-o încălcare de dimensiuni reduse din Smolnii, Lenin, întrerupt mereu de rezolvarea unor acute probleme operative de organizare, elaborează primele documente de aplicare a acestui program. Cînd în seara de 26 octombrie, la ora 21, Congresul al II-lea al Sovietelor și-a reluat lucrările, participanții au primit cu îndelungi ovații apariția sa la tribună. Mai tîrziu, Lenin a început să înfășureze Raportul asupra păcii, care consinea proiectul celebrului Decret asupra păcii: „Guvernul desființează diplomația secretă, declarînd că, în ceea ce-l privește, are intenția neclintită de a duce toate tratatele în mod absolut deschis, în fața întregului popor, și de a da fără întîrziere publicității textele complete ale tratatelor secrete pe care gu-

vernul moșierilor și capitaliștilor le-a ratificat sau le-a încheiat începînd din februarie și pînă la 25 octombrie 1917. În măsura în care, prin aceste tratate secrete, se urmărește — așa cum este de cele mai multe ori cazul — asigurarea unor avantaje și privilegii pentru moșieri și capitaliștii ruși, menținerea sau extinderea anexionilor velicorșurilor, guvernul declară conștientul lor nul și neavenit, imediat și fără rezerve”. La 27 octombrie, la aceeași memorabilă ședință, Congresul a decis formarea Consiliului comisarilor poporului și desemnarea ca președinte al primului guvern muncitoresc-fărănească a lui V.I. Lenin. La Smolnii a început organizarea Ministerelor noii puteri. În fruntea Comisariatului pentru Afacerile Externe a fost numit L.D. Troșki... A doua zi, el a sosit la sediul fostului Minister al Afacerilor Externe. Dar, cum scria John Reed, „funcționarii au refuzat să-i recunoască autoritatea, s-au înclinat în birouri, iar cînd ușile au fost forțate și-au prezentat demisiile. Troșki cere cheile arhivelor; i-au fost predate abia după ce a adus muncitori pentru a sparge lacătele”.

În Petrograd circulau zvonuri că Neratov predase documentele agenților unor puteri străine. Comitetul militar-revoluționar a hotărît să ia măsuri energice. La 2 (15) noiembrie a venit în Piața Dvorjovaia, nr. 6, în calitate de împuțernicit, I. Zalkind. El a putut constata atitudinea ostilă, neschimbată, a funcționarilor. A doua zi, Comitetul militar-revoluționar a adoptat rezoluția de arestare a lui Neratov, iar Nikolai Markin, marinăr bolșevic din Flota Balticea, a primit mandatul de secretar al Comisariatului poporului pentru Afacerile Externe. Pentru Zalkind și Markin, în aceste zile de lupte înverșunate cu contrarevoluția, ale grelei situații de pe front, ale organizării haosului de către dușmanii puterii sovietice — principala problemă era de a face să funcționeze aparatul de politică externă și de a îndeplini prevederea de abolire a diplomației secrete, cuprinsă în primul de-

cret al noului guvern. Cu sprijinul unuia dintre diplomați, E. D. Polivanov, la 4 (17) noiembrie, Zalkind a reușit să intre în posesia unora dintre cheile camerelor blindate, unde se adăposteau arhivele și cifrul. Între timp, funcționarii ce fuseseră adunați într-una din sălile Ministerului, denumită Sala de malahit, dispărușeră. Seara, clădirea Ministerului a fost preluată de o unitate de muncitori de la Uzinele „Siemens-Schuckert” și de soldați din Regimentul „Pavlouski”. Din rîndurile acestora și ale marinardilor s-a completat și primul nucleu al aparatului comisariatului. Cea mai mare parte a birourilor nemaiavînd ocupanți, au fost încuiate. În balconul principal a început să fluture steagul roșu, pe care au fost înscrise cuvintele „Trăiască pacea”. Vechiul Minister al Afacerilor Externe își încheiase existența.

Totuși, tratatele secrete n-au fost descoperite, iar unele seifuri au rămas inaccesibile. Abia după două zile, Markin a reușit să-l aresteze pe Neratov, pe care l-a eliberat imediat ce a predat cheile. În aceeași noapte, Zalkind a început traducerea unora dintre documente, care erau redactate în franceză, în limba rusă. Simultan, Markin, avînd două ajutoare, a trecut la decodificarea corespondenței cifrate. La 8 (21) noiembrie s-a comunicat că Lenin dorește să vadă primul grup de documente ce fuseseră selectate și, în aceeași zi, Comitetul Executiv Central al Sovietelor a apreciat că cele mai importante documente s-ar afla în posesia Comisariatului pentru Afaceri Externe. Din ziua de 10 (23) noiembrie Pravda și Izvestia au început publicarea documentelor secrete, acțiune continuată prin tipărirea unor colecții separate

pînă în februarie 1918. Au fost dezvăluite 100 tratate și alte documente diplomatice. Markin, care avea să-și găsească o moarte de erou pe fronturile războiului civil, a scris în prefața Culegerii de documente secrete: „Să asfle toată lumea cum puneau imperialismii mîna pe regiuni întregi, printr-o simplă trăsătură de condei”.

În privința condițiilor în care au fost editate primele tratate secrete și a modului în care s-a procedat la alegerea lor, surse cunoscute relevă că la 8 (21) noiembrie, neprimindu-se nici un răspuns la propunerile cuprinse în Decretul asupra păcii, Comisariatul popularului pentru Afaceri Externe a remis ambasadorilor țărilor aliate, propunerea încheierii imediate a armistițiului pe toate fronturile și începerea tratativelor de pace.

Un alt aspect care poate fi luat în considerare este descris în următorii termeni în Istoria diplomației, apărută sub îngrijirea lui V. P. Potemkin: „Relațiile externe au creat multe dificultăți noului aparat de stat în primele zile ale revoluției. Guvernele europene refuzau să recunoască regimul sovietic, iar legăturile oficiale cu reprezentanții diplomați ai Antantei și ai țărilor neutre au încetat să existe; au continuat însă cele neoficiale”. În amintirile sale, I. Zalkind, referindu-se la presiunea evenimentelor, la lipsa de timp pentru a analiza caracterul documentelor, alegerea ierarhizarea și explicarea lor, scria: „Din punct de vedere politic era oportun să le publicăm imediat și aceasta ne-a forțat să lucrăm fără vreun sistem și să tipărim cîte ceva din toate”. Izvestia însoțea începerea publicării tratatelor secrete de următorul comentariu: „Politicienii burghezi și gaze-

tarii din Germania și Austro-Ungaria ar putea încerca să folosească documentele publicate pentru a prezenta diplomația Imperiilor centrale într-o lumină favorabilă. O astfel de încercare este totuși sortită eșecului. Și aceasta pentru două motive. Întîi, că noi intenționăm în scurt timp să supunem judecății publice documentele care aruncă suficientă lumină asupra diplomației Imperiilor centrale. În al doilea rînd, și acesta este lucrul principal, metodele diplomației secrete sînt tot atît de internaționale ca și jaful imperialist”.

Revoluția Socialistă din Rusia, inaugurînd epoca revoluțiilor proletare, a eliberării naționale, a trecerii omenirii spre socialism, a adus în vîltoarea evenimentelor principiul leninist al desființării diplomației secrete imperialiste, ca premisă a unui nou tip de relații internaționale. În cuvîntul de încheiere la Raportul asupra păcii, rostit la 26 octombrie (8 noiembrie), V.I. Lenin spunea: „Noi nu vrem secrete. Vrem ca guvernul să fie întotdeauna sub controlul opiniei publice din țara lui[...] Tratatelor secrete trebuie să fie date publicității. Trebuie anulate clauzele cu privire la anexiuni și contribuții [...] Noi respingem toate punctele privitoare la jafuri și la acte de violență, dar vom accepta bucuros toate clauzele referitoare la relații de bună vecinătate și la acorduri economice [...]”.

Desființarea diplomației secrete — instrument al politici de forță, dictat și agresivne, de împărțire a lumii în „zone de influență”, de încălcare a drepturilor popoarelor la libertate și independență — a fost dintotdeauna un ideal al socialismului, a cărui actualitate este reclamată, mai mult ca oricînd de istorie.

MAURYA

O epocă de unitate

MARIA VASILESCU

„În Egipt și în Mesopotamia — scria istoricul indian H. D. Sankalia — istoria începe în anul 3000 î.e.n. Aceeași dată (aproximativă) va fi valabilă și pentru India din momentul în care va fi descifrată scrierea cetăților Indului¹. Între timp, cheia scrierii și limbii acestei străvechi civilizații a fost descoperită². Cînd vor fi descifrate integral, oamenii de știință vor fi în posesia unor date pînă acum necunoscute din bogatul trecut al Indiei.

Un moment important al acestui trecut îl reprezintă Imperiul Maurya (325-184 î.e.n.)², primul stat unitar din istoria Indiei, întemeiat de Chandragupta. Surse filologice, istorice, arheologice, epigrafice, despre acea perioadă, ne aduc imaginea — dacă nu completă dar deosebit de semnificativă — a civilizației ce a înflorit în urmă cu milenii pe aceste pămînturi.

¹ Vezi Magazin Istoric, nr. 9/1970.

² Nu toate sursele indică aceleași date referitoare la epoca Mauryilor.

În vremea lui Alexandru Macedon

O țară aflată undeva la marginea de răsărit a lumii, scăldată de apele oceanului, o țară unde curgea lapte și miere și creșteau plante și păduri ciudate — iată ce se presupune că se știa despre India în vremea în care Alexandru Macedon ajunsese la hotarele ei. Încălcându-le, cotoipse, în anul 326, nord-vestul țării. În timpul luptelor crâncene purtate în India, armatele lui Alexandru, impresionate de curajul și măiestria militară a indienilor, au refuzat să înainteze în valea Gangelui, unde domnea regele Nanda din Pataliputra. Despre acest cîrmuitor se spune că a așteptat pe inamic cu o armată de 80 000 călareți, 200 000 pedestrași, 8 000 care de luptă și 6 000 elefanți. Refuzul trupelor sale de a invadea valea Gangelui l-a obligat pe Alexandru să se retragă spre Rîul Hydaspes (astăzi Jhelum), pe ale cărui maluri întemeiasă două orașe — Bucphala și Niceia — considerate garnizoane macedonene pe teritoriul cucerit.

Dominația greacă în India a luat sfîrșit după moartea ilustrului rege (323), fără să lase urme directe asupra societății indiene. Nici chiar în arta militară, indienii n-au renunțat la vechiul lor sistem de folosire a elefanților și carelor de luptă. Singurul efect concret al invaziei lui Alexandru au fost așezările grecești din India de Nord-Vest, cele câteva orașe întemeiate de el avînd o existență îndelungată. Indirect însă atacul armatei macedonene a contribuit la creșterea unității politice a Indiei.

Printre izvoarele scrise care relatează evenimentele acestei perioade se află Tratatul **Artha Shastra**, operă de mare valoare documentară, scrisă de Kautilya, sfetnicul suveranului indian Chandragupta, cronicile budiste și jainiste¹, precum și **Indica**, lucrarea geografului grec Megasthenes (ambasador al regelui sirian Seleucus I la curtea lui Chandragupta).

Despre primii ani de viață ai lui Chandragupta (aproximativ

321-297 î.e.n.) cel dintîi conducător al Imperiului Maurya și întemeietorul dinastiei cu același nume, nu se cunosc prea multe amănunte. Potrivit cronicilor jainiste, el a fost originar dintr-un sat de crescători de maurya (păuni), de unde a derivat și numele dinastiei. Și-a început cariera pornind război de eliberare împotriva invadatorilor greci din nord, în frunte cu Eudemos, lăsat stăpînitor de către Alexandru în momentul retragerii sale din acest ținut. Chandragupta organizase din timp o armată puternică și, ajutat de ministrul său Kautilya, de persani și de alte popoare din nord, a reușit să-i alunge pe ocupanții străini. După această victorie, întorcîndu-se spre est, a atacat Imperiul Nanda, pe care l-a supus și a ajuns stăpînul întregului teritoriu indian, în afară de Extremul Sud. Odată puterea lui politică și militară consolidată, s-a ocupat de unificarea și de organizarea vastelor teritorii de sub conducerea sa.

Pataliputra plus cinci provincii

Deși în **Indica**, Megasthenes scrie că „toți indienii sînt liberi și nici unul dintre ei nu este sclav”, informații literare și epigrafice atestă existența sclaviei. Imperiul Maurya a fost un stat sclavagist dar, așa cum afirmă istoricii indieni N. K. Sinha și A. C. Banerjee, sclavia a îmbrăcat în India forme mai blînde și a avut un caracter mai limitat în comparație cu Grecia. Împărțită în caste (sau corporații), corespunzînd anumitor grupuri profesionale, fiecare cu privilegiile, dar și cu îngrădirile sale, societatea indiană avea în frunte, ca șef suprem, pe împărat. El era deținătorul tuturor puterilor: militară, juridică, legislativă, executivă. Imperiul Maurya a fost un stat centralizat, deși această realitate este menționată doar indirect în **Artha Shastra**, principala sursă de informație despre organizarea Indiei Maurylor. Afirmîndu-și disprețul deopotrivă față de republică, democrație și tiranie, Kautilya scrie că forma de guvernămint pe care am traduce-o în termeni moderni „monarhie constituțională”

este cea mai bună: „Ea reprezintă unitatea de interese ale diverselor pătri ale poporului, este puterea conducătoare care reglementează relațiile personale și politice și facilitează viața fiecărui individ și posibilitățile sale de progres”. Ideea rămîne nu mai puțin valoroasă pentru acea perioadă istorică, chiar dacă nu a fost pînă la urmă aplicată în practică.

Reședința primului împărat Maurya, orașul Pataliputra (azi Patna), situat la confluența Gangelui cu Sonul, ne-o descrie atît Megasthenes, care a trăit un timp la curtea lui Chandragupta, cît și Kautilya. Aflăm astfel că Pataliputra a fost cea mai mare așezare urbană din India acelei epoci, ocupînd un teritoriu de aproximativ 15 km lungime și 3 km lățime. Înconjurat de un șanț adînc de 20 metri, în care își revărsa apele rîul Son, orașul era apărat, în plus, de un zid din lemn masiv cu 64 porți și 570 turnuri. Ca și în celelalte orașe mari ale țării, cîteva comitete se îngrijeau de industrie, de calitatea produselor și de comerț, percepiînd o taxă de 10% pentru vânzări, precum și de lucrările publice, de starea civilă și de supravegherea străinilor. În **Artha Shastra**, se spune că orașul era guvernat de un primar (**nagaraka**). Același demnitar se afla în fruntea poliției al cărei rol era de a ține evidența persoanelor și a bunurilor, de a inspecta hotelurile, casele de joc etc. În orașe era stabilită o oră a stingerii; străinii ce hoinăreau pe străzi noaptea erau arestați.

Principalul material de construcție folosit în epoca Maurya fiind lemnul, nici un edificiu nu a ajuns pînă în zilele noastre. Săpăturile arheologice au dat la iveală doar fundațiile unor aglomerări urbane de mari proporții. Ne-au rămas, în schimb, descrierile unor martori oculari, impresionați în primul rînd de palatul lui Chandragupta, pe care îl descriu ca fiind „ornat cu stîlpi auriți, îmbrăcați în frunze de viță de aur, pe care stăteau păsări de argint”. În jurul palatului se întindeau grădini imense și lacuri artificiale, pe care se făceau plimbări cu barca. Potrivit descri-

¹ Jainism — doctrină religioasă și filozofică, apărută în India în sec. VI î.e.n.

erilor rămase, nici somptuoa-sele reședințe ale regilor per-sani nu puteau rivaliza cu pa-latul împăratului indian.

Orice apariție în public a suveranului era un prilej de ceremonii fastuoase. Înveșmin-tat în muselinuri fine, brodate cu aur și purpură, împăratul era purtat într-o litiieră aurită, ornată cu perle. El era urmat de soldați și de o gardă perso-nală formată din femei, recrutate, de cele mai multe ori, dintre străine. Cu ocazia săr-bătorilor religioase, cortegiul suveranului era alcătuit din elefanți cu harnașament din metale scumpe, care trase de cite patru cai, servitori pur-tind vase de aur și argint îm-podobite cu pietre prețioase, animale îmblinzite — lei, leo-parzi, bivoli — și stoluri de păsări. Orice altă apariție ofi-cială prevedea o pompă nu mai puțin pitorească: 24 elefanți și papagai special dre-sați, care zburau în cerc în jurul litierei imperiale.

Distrațiile preferate ale lui Chandragupta erau vânătoa-rea, cursele de boi, luptele de animale, în special de tauri, berbeci, elefanți, rinoceri. La vânătoare era însoțit, de ase-menea, de garda de femei, că-lări pe cai sau conducind elefanți.

În exercitarea multiplelor sale funcții de șef al statului, împăratul era ajutat de mi-niștri (Megasthene îi numește „consilieri” și „asesori”). Exis-ta un Consiliu de miniștri, care formula legile (în colabo-rare cu alte două consilii, al capitalei și al statului), ace-s-tea urmând să fie aprobate sau respinse de suveran. Teoretic, legea era mai presus de oricine, monarhii înșiși putând fi pe-depsăți: mențuneați aparține lui Kautilya, care nu citează însă exemple. El descrie, în schimb, funcționarea tribuna-lelor cu corpul lor de judecă-tori, scribi și avocați, și a celor două curți, civilă și criminală. Prima se ocupa cu litigiile is-cate de moșteniri, dote, împrumuturi; cealaltă, de ca-zurile penalate de poliție. Drep-tul penal era foarte sever. Megasthene menționează că o persoană acuzată de mărturie falsă era pedepsită cu mutila-rea. Cine schilodea o altă persoană era, la rindul lui, supus mutilării.

Sculptură de pe balustrada unui monument funerar indian (sec. III î.e.n. - I e.n.; detaliu)

În p. 55: sculpturi de pe poarta de lemn a unui monument funerar indian (sec. III î.e.n. - I e.n.)

Legea acorda femeilor drep-turi mari privind căsătoria, divorțul, încheierea indepen-dentă de contracte etc. O femeie se putea recăsători dacă soțul ei era vreme îndelungată absent, dacă suferea de o boală incurabilă sau dacă era decla-rat răufăcător, trădător sau bătaș. La rindul lui, un bărbat putea să-și alunge soția dacă era sterilă sau dacă îi naștea numai fiice.

Întregul imperiu era împăr-țit în cinci mari provincii, fiecare cu capitala sa, guver-nate de prinți din familia regală. Administrația era con-trolată de diferiți inten-denți. Agricultură, având un rol im-portant în economia țării, in-tendenților din acest domeniu le revenea misiunea de a su-praveghea cu strictețe distri-buirea semințelor, folosirea uneltelor agricole, silozurile, sistemele de irigații, condi-țiile de muncă. Departamente speciale administrau minele și metalele, fabricarea bijuteri-ilor, abatoarele, pădurile etc. Existau birouri pentru elibe-rarea actelor, pentru controlul proprietăților, pentru asigu-rarea de către stat a subzisten-ței bătrînilor, nevoiașilor, bol-navilor, văduvelor, orfanilor.

O atenție deosebită se acor-da întreținerii drumurilor. Marea șosea ce lega Taxila

de Pataliputra (aproximativ 2 000 km) avea, din loc în loc, borne ce indicau distanțele. Această „magistrală” a anti-chității a fost menținută în perfectă stare, după cum avea să scrie istoricul roman Pliniu. Ea s-a păstrat pînă tîrziu, în epoca modernă, cînd numai podurile au trebuit să fie re-construite.

De la soldați la misionari

Armata imperiului, cu un efectiv de circa 600 000 oa-meni, era formată din patru categorii: 1) membri ai castei războinice, soldați de profesie, numiți **maula**, care constituiau baza contingentului; 2) mer-cenari (**bala**), recrutați din țările supuse și din străinătate; 3) recruți, soldați cedați pen-tru o anumită perioadă de că-tre corporații și 4) luptători din triburile ce populau pă-du-rile și care erau folosiți pentru a hărțui dușmanul. Istoricul grec Arrian, autor al unei istorii despre Alexandru cel Mare, ne-a lăsat acest por-tret al ostașilor maury: „Pe-destrații sînt înarmați cu un arc înalt cît un stat de om, pe care îl sprijină de pămînt

lingă piciorul stîng. Ei își lansează săgețile, lungi de aproape trei metri, trăgînd coarda mult spre spate. Nimic nu rezistă în fața săgeților indiene; nici scutul, nici armura, nici un alt mijloc de protecție. Pe brațul stîng, ei poartă un scut din piele de bou netăbăcită, înalt de asemenea cît un om. Unii soldați au sulite în loc de scuturi, dar toți mai sînt înarmați cu săbii late, pe care în luptele corp la corp le țin cu amîndouă minile. Călăreții sînt echipați cu cîte două lănci și un scut, mai mic decît cel al pedestrașilor. Nu folosesc șei și nici zăbale ca cele ale grecilor sau celților”.

Un Consiliu de război, care număra 30 membri, se îngrijea de pregătirea marinei, infanteriei, cavaleriei, carelor și elefanților. Soldații primeau o soldă regulată, iar statul le furniza armele și echipamentul. În afara obligațiilor militare, ei duceau „o viață de deplină libertate și plăceri” — notează Megasthene. Salariul le permitea să trăiască confortabil, avînd la dispoziție servitori care le îngrijeau caii și elefanții, le curățau armele, le reparau casele și le serveau drept vizitii.

Scrisorile vechi nu ne-au transmis suficiente informații despre viața și obiceiurile diferitelor pături ale populației din India. Tot Megasthene relatează că indienii „sînt iscușiți în ale artei, așa cum pot fi oamenii care respiră un aer curat și beau cea mai bună apă. Pămîntul lor produce la suprafață toate roadele cunoscute, iar subsolul conține numeroase metale, aur și argint, aramă și fier în mare cantitate și chiar cositor și alte metale, folosite pentru a meșteri felurite obiecte și ornamente, dar și a fabrica material de război”.

Același autor vorbește despre abundența apelor curgătoare și despre bogăția de cereale, datorată celor două recolte pe an, corespunzătoare celor două anotimpuri ploioase. Dar Megasthene menționează și o altă cauză a acestei prosperități: „Alte popoare au obiceiul ca, în timp de război, să devasteze pămîntul și să-l

transforme într-un deșert necultivat. La indieni, agricultorii sînt considerați o clasă sacră și inviolabilă. Chiar dacă în apropierea ogoarelor se dau bătălii, ei își continuă în liniște munca, fără să se simtă amenințați. Luptătorii se masacrează unii pe alții, dar lasă în pace pe cei care se indelectesc cu muncile cîmpului. Ei nu devastează niciodată pămîntul dușmanului și nu taie copacii”.

Întocmai lui Chandragupta, fiul și urmașul acestuia, Bindusara, și-a început domnia prin anexarea de noi teritorii. În privința cuceririlor acestuia al doilea Maurya, știrile sînt însă contradictorii: unii autori afirmă că el ar fi fost în primul rînd un bun organizator și că a lăsat regelui Ashoka, succesorul său, doar ceea ce cucerise Chandragupta; alții susțin că Bindusara ar fi fost stăpînul unei țări mult mai mari. Cronicile consemnează, în timpul domniei lui, o mare răscopăla la Taxila, îndreptată împotriva guvernatorului local și potolită de fiul lui Bindusara, Ashoka.

Toate inscripțiile îl numesc pe Ashoka (274-232 î.e.n.) **Devanamprya** (Favoritul Zeilor). Principalele date ale domniei acestui reprezentant al dinastiei Maurya, în timpul căruia țara a cunoscut o mare înflorire, au fost stabilite după celebrele sale edicte gravate pe piatră. Încă din adolescență, Ashoka fusese numit vicerege al Ujjainului (provincie din centrul Indiei), apoi al Taxilei (în nord-vestul țării). Avînd deci experiența guvernării, a reluat politica internă și externă a bunicului său Chandragupta. Marele eveniment al domniei sale a fost anexarea puternicului regat Kalinga, situat pe coasta de est a Indiei, în sudul Bengalului. Războiul a fost deosebit de greu, pricinuind mari pierderi populației și armatelor regelui Kalinga. După victorie Ashoka a dat edictul XIII: „Într-adevăr, Favoritul Zeilor nu dorește să facă rău nimănui. El folosește moderația și imparțialitatea chiar față de cei ce se comportă urît. Pen-

tru el, cea mai mare cucerire este cucerirea prin virtute. Cucerirea realizată prin aceste mijloace îi provoacă o bucurie imensă”.

Odată cu acest război au luat sfîrșit expedițiile militare ale Maurylor, instaurîndu-se o epocă de pace. Profund impresionat de vărsările de sînge determinate de conflictele armate, Ashoka s-a convertit la budism, religie mai recentă și deci mai puțin rigidă decît jainismul. El nu a mai trimis soldați în afara imperiului său, ci misionari. Preferînd predica în locul mijloacelor războinice, Ashoka „a intervenit — scrie istoricul englez A. J. Toynbee — dincolo de hotarele politice ale imperiului său, difuzînd credința și practica budismului, fără să recunoască vreo frontieră naturală activităților sale misionare”. În virtutea acestei concepții a întreținut relații de prietenie cu statele învecinate din sudul peninsulei indiene la care rîvniseră predecesorii săi. A încercat să îmbunătățească viața supușilor, recurgînd atît la reforme administrative, cît și la recomandări de conduită morală. În acest scop a trimis periodic în provincii, înalți demnitari cu misiunea de a împiedica abuzurile și greșelile sau de a revizui sentințele. La porunca lui au fost construite spitale, săpate fîntini și lărgită rețeaua de drumuri, construindu-se solide artere de circulație spre răsărit, către Golful Bengal, spre apus către țărmul Mării Arabiei și spre nord-vest. Capitala Pataliputra, înfloritor centru comercial, a devenit un punct de atracție pentru negustorii din țară și de peste hotare.

Dar imperiul Maurylor — un conglomerat de triburi și populații unite între ele doar prin legături militar-administrative, asemănător în această privință imperiilor create de Cyrus și de Alexandru cel Mare — nu a supraviețuit conducătorilor săi. După o existență de 141 ani, deja fragmentat la moartea lui Ashoka, imperiul a încetat să existe odată cu dispariția ultimului descendent Maurya (184 î.e.n.).

ARMAND CĂLINESCU

ÎNSEMĂRI POLITICE

(V)

Trecuseră doar patru zile de la declanșarea agresiunii naziste împotriva Poloniei când guvernul prezidat de Armand Călinescu a făcut cunoscut, printr-un comunicat oficial, că România dorea să rămână în afara conflictului și să păstreze o atitudine de neutralitate față de ambele tabere beligerante. „În ce privește politica externă — se arăta în comunicat — sintem hotărâți a păstra mai departe atitudinea pașnică de până acum, urmărind buna înțelegere cu toți vecinii țării. În acest spirit guvernul o gata să reînnoiască propunerea pentru încheierea unui pact de neagresiune. Totodată însă guvernul veghează la siguranța intereselor naționale și a luat măsurile necesare pentru a face față nevoilor apărării fruntarilor”. La 6 septembrie, Consiliul de coroană a confirmat orientarea proclamată de guvern și a definit, în termeni mai precizi, coordonatele neutralității românești.

În acord cu opinia publică, toate partidele democratice din România au apreciat pozitiv proclamarea neutralității secundă ce această opțiune putea să ofere poporului nostru, cel puțin în faza inițială a războiului, perspectiva de a evita primejdia unei agresiuni concentrice naziste-revizioniste, cu toate consecințele nefaste care ar fi decurs pentru independența și integritatea țării. Poziția patriotică a Partidului Comunist Român și a celorlalte forțe democratice a creat, ca și în martie 1939, unele premise favorabile concentrării eforturilor naționale și a imprimat un plus de fermitate politicii promovate de cabinetul Călinescu pe plan extern.

În momentul în care a fost proclamată, neutralitatea nu contravenea nici unul din angajamentele internaționale asumate anterior de guvernul român fie prin tratate bilsau multilaterale, fie prin alte înțelegeri.

Servind prioritar, cum era și normal, interesele naționale, politica de neutralitate proclamată la începutul lunii septembrie a permis totodată României să acorde maximum de sprijin posibil în conjunctura externă de atunci atât de greu încercatului popor polonez și implicit, celorlalți Aliați. România neutră a rămas singura pun-

te de legătură între Polonia și democrațiile apusene. Guvernul Călinescu a aprobat tranzitul de material, muniții și echipament militar occidental spre vecinul de la nord, a protejat evacuarea tezaurului polonez¹, a acordat azil în zilele acelea de restricte președintelui, membrilor cabinetului, unei părți a armatei și populației civile² din Polonia slite de invadatorii străini să-și părăsească patria. Neutralitatea României a contribuit, de asemenea, la menținerea, pentru un timp, a Balcanilor în afara conflictului, ceea ce era, atunci, în deplină concordanță cu interesele statelor aliate din sud din cadrul înțelegerii Balcanice — Iugoslavia, Grecia, Turcia — și ale puterilor nefasciste.

Orientarea generală a țării spre neutralitate și repetatele declarații ale guvernului Călinescu privind apărarea până la capăt a integrității teritoriale în fața oricărei agresiuni, precum și sprijinul acordat poporului polonez, au strâns vii nemulțumiri la Berlin. Premierul român, ministrul de Externe Grigore Gafencu și, uneori, chiar regele Carol II au fost adeseori asaltați de ministrul Reich-ului la București, Wilhelm Fabricius, cu repetate proteste și amenințări. Politica demnă a țării noastre, loialitatea ei față de Aliați și sprijinul curajos acordat statului polonez aflat la ora tragicele invazii au dus la agravarea raporturilor româno-germane și au contribuit, îndubitabil, la șirul de represalii declanșat de Reich-ul nazist contra României ce au culminat în 1940 cu dictatul fascist de la Viena³.

Asasinarea lui Armand Călinescu⁴, la 21 septembrie 1939, de către o bandă de gardiști pregătită nemulțumit de agenturile naziste, s-a înscris, logic, în acest șir de represalii. Într-un moment greu al istoriei sale, poporul nostru a pierdut atunci pe unul din marii bărbai de stat; întreaga opinie publică a înfierat odioasa crimă legionară pe cel care, săvârșind-o, au acționat în slujba dușmanilor patriei. Condamnând cu vehemență mișcarea legionară — exponența intereselor naziste în România — un manifest lansat de partidul comunist în zilele imediat următoare asasinării premierului român arăta: „Mina hitleristă l-a ucis pe Armand Călinescu. Ca și I.G. Duca, Armand Călinescu a fost ucis de legionarii lui Hitler. Ordinul de asasinare a primului ministru a fost dat la Berlin”.

Paginile din însemnările lui Armand Călinescu reproduse pentru prima oară în Magazin istoric, cuprind atestări de valoare documentară excepțională referitoare la poziția României în primele săptămâni ale celui de-al doilea război mondial. Ultima notă este datată 20 septembrie 1939 — ajunul odiosului asasinat.

Al. Gh. SAVU

¹⁻³ Vezi Magazin istoric, nr. 7-8/1968; 9/1969, 10/1974 4/1977; 8/1975.

⁴ Vezi Magazin istoric, nr. 7/1967; despre ultima zi de lucru a premierului A. Călinescu, preocupat până în cea din urmă clipă de preservarea independenței și integrității țării, de asigurarea unor relații normale cu U.R.S.S. și celelalte state vecine, vezi documentele publicate în Magazin istoric, nr. 7/1975, de Dov Lungu.

1. IX

Hoare vine să-mi ceară autorizarea de a trece 5 000 kg material de război, care ar sosi cu un avion și ofițeri englezi. Întreb pe rege, care este de acord.

Se începe războiul. Găsesc pe rege mai degrabă nemulțumit de această întorsătură și ferm pe poziție.

2. IX

Cer regelui să mă primească cu general Tenescu¹ și arăt că Ungaria a mobilizat 400 000 oameni, ceea ce le dă o superioritate asupra noastră. Trebuie să completăm efectivele. Rex autoriză.

Cer lui Gafencu să protesteze la Budapesta.

3. IX

Plec la Ciupa (duminică). Seara sînt chemat urgent de Urădoreanu să vin la Cotroceni în haine de drum. Ajung la 12 noaptea. Găsesc pe Gafencu, Paul Teodorescu și general Tenescu. Conferință convocată de o telegramă a atașatului de la Budapesta: Ungaria mobilizează. Regele spune că dacă pînă acum ne-a frînat, acum socotește că trebuie să mobilizăm și noi la vest. E enervat și alarmat. Află a doua zi de la Gabriel Marinescu că alarma fusese provocată de Malaxa.

4. IX

Consiliu de miniștri. Comunicat cu menținerea politicii de pace.

5. IX

La ora 4 la rege. Crede că comunicatul a demoralizat lumea. Nu asigură neutralitatea.

Urmează discuție lungă și cu Urădoreanu. Vorbesc hotărît și arăt că nu se poate lucra așa. Trebuie stabilitate și calm. Neutralitatea formală ne desparte de turci și franco-englezi. Regele cere conferință cu consilierii regali, ceea ce de altfel mai propusese.

6. IX

Consiliu de coroană. Comunicat cu observarea regulilor neutralității². Toți lîngă guvern; succes al nostru. To-

tuși, diferența de comunicare este vizibilă. Îmi convine din punctul de vedere al legăturilor cu franco-englezii.

[Note luate la consiliul de coroană³]

M.S. Regele: Să luați cunoștință și să dați raportul.

Gafencu: Expunere.

Văitoianu: Situația se repetă, trebuie să ne găsim în neutralitate absolută. Aș adăuga că paralel cu aceasta să dăm pentru ostire.

Vaida: Trebuie să încep ca rîndul trecut, mai întîi în fața activității [foarte] frumoase a guvernului. S-a făcut ce se putea face în împrejurări atît de grele. Cu privire la Ungaria, ei au fost foarte obraznici. Despre pact de neagresiune au spus că etc. Să se dea un comunicat pentru neutralitate. A fost frumos cel al Consiliului [de Miniștri], dar ar fi bine mai reliefat. Dar ne vor da și ei garanții că se respectă această neutralitate?

Dar dacă nu stînteji dispuși de aceste garanții, ar fi mai precizat administrația pentru bunurile depuse.

Mironescu: Sînt de acord cu politica făcută de guvern pînă acum și-l felicit.

Partea mai obscură este Rusia. Dar guvernul se mulțumește cu declarația că Iugoslavia e bună.

Nu e un angajament prea puternic. Căci pînă unde mergem? Așa vag o putem face, că n-avem puteri de aplicație.

Dacă putem obține de la Germania și o asigurare de respectare, atît mai bine.

Iorga: Mă adresez M[aiestății] Sale, pe care o consider avînd conducerea. Orice asigurări ne dau miniștrii, eu cred că soarta României e în mîna M[aiestății].

—
astăzi 6 septembrie, ora 16, la Palatul Cotroceni.

2) După expunerea președintelui Consiliului de Miniștri, ministrul al Apărării, și a ministrului Afacerilor Străine asupra politicii externe a guvernului, față de evenimentele internaționale în curs, Consiliul, în unanimitate, a aprobat acțiunea diplomatică urmată și măsurile militare luate pentru apărarea frontierelor.
3) Consiliul, în unanimitate, a hotărît observarea strictă a regulilor neutralității stabilite prin convențiile internaționale față de beligeranții din actualul conflict⁴.

4) Aceste note se află în partea finală a manuscrisului, amestecate cu diverse însemnări din alte zile.

jii] Sale. În vechiul regim cînd erau oameni, care își iau răspunderea. Astăzi e o politică aprobată de M[aiestatea] Voastră. E recunoscut că ne-ai dat armata care ne permite să dăm o politică. Să primim riscurile unui război pe care chiar (aceea făcută e bine) l-am pierdut, dar să nu fim umiliți. Ar fi păcat de ceea ce am făcut. Facem astăzi o altă politică decît aceea pe care o avem în inimă. Nu o putem face decît pe aceea de azi! Neutralitate demnă și onestă.

D-lui Fabricius care întrebă cînd...⁵ nu are simțul realității. Să se termine aceste conversații, lumea nu vrea războiul, dar nici victoria Germaniei. Dorim să înceteze regimul de teroare în Europa. Să fim foarte lămurii cu Germania. Neutralitate...⁶ cea cunoscută și în trecut. Sîntem onești, să ne apropiem de Italia.

Presa (Porunca vremii).

La Congresul de pace să nu găsim adversari pe cei ce ne-au ajutat, fiindcă i-am fi jignit.

Angelescu: Se pun două chestii:

Dacă s-a procedat bine? Nu avem nimic de obiectat. S-a făcut tot, nu se putea face mai mult. Ce facem de acum încolo? Să declarăm neutralitate însă cinstită.

Tătărescu: Cred că discuția de astăzi se rezumă la întrebarea: ce atitudine să luăm? Nu putem răspunde cu acțiuni de simfime, ci rece, serios și cu răspundere. Un singur răspuns: România, față de conflict, nu poate fi decît perfect neutră. Nu putem fi altfel. Armata trebuie să fie o rezervă materială.

Avem trei dușmani.

Cînd avem atîi de mari amenințări, armata trebuie să stea la hotare, nu poate trece. Avem obligații morale în Polonia, fiindcă sîntem aliați. În această neutralitate, să jînem seamă de realități; legătura cu Polonia; Conferința păcii. La viitorul congres să avem interesele apărute de prietenii noștri; cu dibăcia și cu priceperea cu care s-a lucrat pînă acum, se va lucra și în viitor.

Argetoianu: Ca și toți colegii, nu pot decît să aprob tot ce s-a făcut și să recunosc și meritul foarte prețios al d-lui prim-ministru și ministru de Externe.

⁵⁻⁶ Lipsuri în text.

¹ Generalul de divizie adjutant Florea Tenescu era, în perioada respectivă, șef al Marelui stat major român.

² Iată cuprinsul comunicatului:

„1) Măiestatea Sa Regele, convocînd consilierii regali, ședința a avut loc

Temere de dezlănțuirea comunistului.

E evident că trebuie să fim neutri. Să nu ne fie frică nici de neutralitate. Ce avem de căutat în război, să o spunem. Trebuie să nu facem pe lingușitorii. Să nu ne învâlmăm cu Rusia, care va rămâne tare. E singura care mă preocupă. Politica de apropiere cu Rusia. Să se trimează o personalitate cu mare vază: dl. Iorga. M. Sa.: Am și început o apropiere prin Turcia. Balif: Cu deosebită mulțumire am auzit că relațiile cu toți sînt bune.

9. IX

La rege. Alarmă asupra posibilităților refugierilor din Polonia și eventual atac pe sus. Luăm măsuri de completare — mobilizare la est. Regele pare tot ferm. Urdăreanu e mai sigur de el?

11. IX

Thierry și Hoare cer să mă vadă în taină acasă și îmi prezintă o notă în care cer distrugerea petrolului în caz de război și propun o despăgubire.

Vorbesc cu regele și, arătându-i primejdia unui atac german în Balcani, poate și sus, întreb dacă ne vom bate! Răspunde afirmativ.

12. IX

La rege cu Gafencu. Mă autoriză să răspund afirmativ pentru distrugerea petrolului [...].

Chem pe Thierry și Hoare să le dăm răspuns.

Gigurtu comunică conversația cu Goering¹ [...].

Malaxa a fost la Ghelmegeanu să se plîngă de incinerarea de germanofili și să-i spună [că] dezacordul dintre mine și Ernest [Urdăreanu] e dureros pentru rege, care v. trebuie să se separe de unul.

13. IX

Explicație cu Urdăreanu. Discutăm și dezaprobăm pe Malaxa.

Radio-Berlin anunță venirea lui Gigurtu, ministrul regelui Carol, venit să aducă rezoluția Consiliului de coroană.

¹ Din însărcinarea regelui, Ion Gigurtu făcuse o scurtă vizită neoficială în Germania pentru a sonda poziția guvernului nazist față de politica de neutralitate recent adoptată de România.

15. IX

[...] Conferința la Palat pentru regimul economic, în vederea venirii lui Clodius². Într-o altă cer procentaj de mărșuri (militare, materii prime și diverse) și negociabilitatea devizelor.

17. IX

Guvernul polon cere auto-izația de a trece cu președintele Moscicki prin România. Fabricius protestează. Noi opinăm să neargă într-o țară neutră (Turcia).

Rex, Gafencu și cu mine la Cotroceni. Propun să încheiem pact de neagresiune cu Sovietele și să întărim Blocul Balcanic [...].

18. IX

Consiliu militar la Palat. Note separate. Regele a spus că „a fost foarte impresionat de expunerea făcută de dl. președinte al Consiliului” [...].

Polonezii se retrag la noi cu guvern, președinte și mareșal, și trupe.

19. IX

Modificarea dispozitivelor militare și hotărîm să concentrăm trupele în valea Siretului.

20. IX

Thierry aduce un protest al lui Daladier fiindcă am oprit guvernul polon. Am refuzat tranzitul lor³, nemfii declarînd că este un act neamical dacă le-am dat drumul. Răspund. Purtarea lui Beck. Ambasada în București ne relevă dezacordul dintre polonezi. Președintele contra lui Beck. Rydz-Smigly a fugit de pe front fără a lăsa comanda altuia (Poninsky). Comandament șoc. Mareșalul a avut un șoc [...].

Poninsky îmi cere să mențin la Slănic miniștrii poloni și pe Beck.

Discuție cu Clodius.

² Vizita lui Clodius, în fruntea unei delegații economice germane, urmărea extinderea relațiilor comerciale dintre Reich și România; cerurile conducătoare de la Berlin erau nemulțumite de faptul că guvernul român trăgea până atunci aplicarea clauzelor Tratatului economic din martie 1939.

³ Era o declarație menită să preîntîmpine însășirea relațiilor cu Berlinul; în realitate membrii cabinetului polonez s-au bucurat de ospitalitatea românească și, atunci cînd a fost posibil, au părăsit teritoriul nostru cu largul concurs al autorităților române (vezi Magazin Istoric, nr. 10/1974).

«1947 PREMIANȚI»

(Urmare din p. 39)

Oltenaș Ilie — Stupini, BN; Vlad Eugen — Ovidiu — Roșiori de Vede; Codreanu Pavel — Odoreu, S.M.; Dumitru Ion — Năruja, VN; Stănescu Marin — B.; Toncu Dumitru — B.; Neagoe Maria — VS; Pop Constantin — Tg. Mureș; Ipate Laura — Vadu Moldovei, SV; Luca Nicolae — B.; Pop Corina-Livia — Caracal; Prioteasa Teodor — B.; Tomescu Mihai — Ploiești; Nica Axente — Dr. Petru Groza, BH; Dragomir Iosafce — BZ; Andreescu Ion — Fălcieni; Luca A. Ștefan — Purcărei, BV; Garonfi Romulus — Cernăți, MH; Ioana A. Nicolescu — DB; Tănase Minerva — Mogosoaia, B; Oanea Constantin — B.; Oanea Antonia — B.; Popescu M. Iulian — Toporu, TR; Bălan Marin — Urziceni, IF; Niculescu Aurelia — Pitești; Moldoveanu Ion — Giurgiu; Mircea Maria — Pucioasa, DB; Popa Mihail — Oradea; Ilant Cornel — Slănic Prahova; Belcea Onorică — Lumina, CT; Caramlău P. Corneliu-Victor — B.; Toia Florian — Oradea; Sevcuic M. Gheorghe — Măriei, SV; Amăriei Nic. — B.; Dinu Dumitru — Mizil; Leneschi Nicolae — Gura Humorului; Vasiliu Petrică — BV; Nichteia Dumitru — G.; Nița C. Marian — Bradu de Jos, AG; Scheul Al. Laurentiu — Pașcani; Bente Mircea — B.; Rață Ionel Mircea — BV; Mocanu Gabriela — Codlea; Dilski Livia — Timișoara; Vizioreanu Vasilia — BZ; Dumitresche Anca — BZ; Mintici V. Ioan — Virful Cîmpului, BT; Cristea Elena — BV; Festilă Aurel — Botoș Mare; Grindeanu Gheorghe — SB; Meza browky Iosif — BV; Diaconescu Nicolae — B.; Gheorghe Gafencu — Fălcieni; Carpen I. Steliana — Vălenii de Munte; Crăciun Alexandru — Aiud; Comloșan Lucia-Stela — Timișoara; Lăzărescu Alexandru — B.; Zăcarea Ștefan — Orzenu, IS; Simuciu Costache — Fălcieni; Enescu Cristian — Ploiești; Măniceanu Ana-Simona — B.; Măniceanu Petre — B.; Stoica Nicolae — B.; Oprescu T. Nicolae — Boldu, BZ; Vranceanu Victor — B.; Bala Constantin — Ploiești; Balala Lucian — Ploiești; Cristea Marcela — BV; Leca Valeria — Rm. Vilcea; Ionescu Virgil — Rm. Vilcea; Dăscălescu Stelian — Comarnic; Cristea Monica — BV; Măprian Otilia — Deal. L. Forika Carol — B.; Novac Bernath — Ofelu Roșu, CS; Ene Aglaia — B.; Carpen N. Ion — Vălenii de Munte; Trifan A. Elena — BV; Pais I. Adrian — Boldu, BZ; Zhărnea Florica — Căldăraș, IL; Fleischer Hermann — Făgăraș; Neghină Cătălin — B.; Popescu Gheorghe — B.; Cazacliu Petru — B.; Transdărescu Magdalena — B.; Vlad Gheorghe — B.; Neucali Constantin — TL; Senciu Petru — B.; Tulbure Gavril — Fălcieni; Cristu Ion — Fălcieni; Cernănuș Gheorghe — Ploiești; Vărzaru Tudor — Craiova; Transdărescu Sebastian — B.; Arieșan Alexandru — Turda; Oprescu M. Ioana — Boldu, BZ; Precupăș Florica — Timișoara; Manolache Ioan — Dobrotești, TM; Zhărnea Elena — Căldăraș; Novac Gheorghe CT; Leneschi Nicoleta — Gura Humorului; Archindean Florințiu Bistrița, BN; Munteanu Maricara — Dolhasca, SV; Constantinescu Ioan — B.; Toia Florian — Oradea; Savelciuc M. Aurel — Măriei, SV.

„LUMEA NOUĂ ESTE APROAPE DE NAȘTERE“

IOAN LAZĂROIU, din București: „Citind *Insemnările politice* ale fostului premier român Armand Calinescu am remarcat cu satisfacție că poziția antifascistă a acestuia se înfăptuiește cu atitudine fermă a forței politice celei mai consecvent potrivnică fascismului, Partidul Comunist Român. Între numeroasele manifestări în această direcție ale presei, de sub influența P.C.R., am găsit și două articole semnate de Gheorghe Rădulescu, președintele Frontului Studențesc Democrat, organizație despre a cărei istorie revista *Magazin istoric* a scris în anii trecuți. Este vorba de articolul, *Concepția juridică a fascismului italian*, apărut în *Revista de studii sociologice și muncitorești* din Capitală, (director N.N. Mateescu) numerele 8 și 9, din octombrie 1935 și ianuarie 1936, numere în care mai întâlnim semnăturile lui Virgil Madgearu, Lotar Rădăceanu, Gh. Vlădescu-Răcoasa, Roman Moldovan. Operind o analiză asupra reglementărilor juridice ale statului fascist italian în domeniul economiei, autorul ajunge la următoarea concluzie:

«A reușit fascismul să dea o nouă așezare vieții sociale? A adus fascismul italian soluții gravelor probleme istorice ale prezentului? [...]»

Fascismul italian a adus șomaj, mizerii și război.

Sub pretextul amăgitor al unei mișcări politice revoluționare și înnoitoare s-a perpetuat, în realitate, vechea stare de lucruri, iar din punct de vedere juridic s-a dat doar o formă nouă aceleiași exploatare capitalistice.

Concepția juridică a fascismului italian promovează valorile colective numai în măsura în care acestea sînt integrate și consolidate în raportul lor de inevitabilă dependență față de capital.

Proprietatea individuală este cheia de boltă a concepției juridice fasciste — și din acest punct de vedere această concepție este doar o variantă a concepției Codului lui Napoleon.

Concepția juridică fascistă e o construcție ad usum mișcării politice respective — o nouă formă de dominare capitalistă.

Forma fascistă de dominare burgheză constituită un regim politic fioros dar trecător.

Lumea nouă, întemeiată pe dreptate, este aproape de naștere».

MĂRTURII DOCUMENTARE 1877

În completarea suitei de articole consacrate de revista noastră străbunilor, în acest an, a independenței de stat a României, numeroși cititori ne-au trimis documente, fotografii, articole și informații, ilustrând contribuția înregulii popor la mărșăle epice a războiului din 1877-1878.

Dintre materialele primite menționăm: brevele (în copie) pentru medalile „Apărătorilor independenței” și „Crucea trecerii Dunării”, acordate sergentului-major Rădulescu Ioan, străbunicul ing. ANA DEMETRIADE, din Brăila, care ni le-a trimis; fotografia generalului Alexandru Caraculzeanu, după un portret expus în Muzeul satelor din com. Retevoalești, jud. Argeș, primită de la GH. NEAGU, din această localitate. În același muzeu, se află și un alt tablou, în amintirea eroului Adamescu Ion, căzut la 7 noiembrie 1877, în asaltul Rahovei, fotografie trimisă de NIC. N. ADAMESCU, din București.

VASILE SILIONESCU, din Brăila, ne-a transmis câteva informații referitoare la monumentul funerar al lui Moise Groza, aflat în Cimitirul Sf. Constantin, din acest oraș.

Sub titlul Războiul pentru independență în constința femeilor birădene, NICOLAE NEDELCU, din Birlad, ne-a trimis câteva consemnări ale acțiunilor inițiate de locuitoarele acestui oraș, în sprijinul ostașilor de la 1877.

De la CORNELIU TAMAȘ, din Râmnicul Vlcea, am primit o fotografie a monumentului, ridicat în 1908, la Pitești, în amintirea celor căzuți pe cîmpurile de luptă ale independenței.

Fotocopii după brevele decorațiilor primite de Dinu Dăneș, participant la luptele din sudul Dunării, ca soldat în Regimentul 2 călărași, am primit de la nepotul acestuia, DUMITRU DĂNEȘ, din Iași.

ÎNCEPÎND CU PĂRINTELE STRĂBUNICULUI

Printre cei 888 evrei, care au primit naturalizare în urma participării lor la războiul pentru independență, s-a aflat și străbunicul meu, Croitoru M. Beria, înrolat voluntar în Regimentul 8 călărași, ne scrie studentul VILII BERLA, din București, pe marginea articolului semnat de M. Mircu în nr. 5/1977. În continuare, corespondentul nostru relatează: „Părintele străbunicului, Bercu Croitoru a servit în armata română după unirea principatelor, tot ca voluntar, în Escadronul 2 călărași. Bunicul meu, Iancu Beria a fost încorporat într-o unitate de elită, Regimentul 4 vînători, participind, în timpul primului război mondial, la luptele din Transilvania, din jurul Bucureștilor și de la Oltuz. S-a întors acasă ca invalid de război, primind „Crucea comemorativă a războiului 1916-1918” și medalia „Victoria”. Toate acestea dovedesc înalta recunoștință pe care o familie de evrei, stabilită de mult timp în România, a știut să o poarte patriei sale, transmitind de-a lungul a cinci generații idealurile altă de scumpe oricăruia popor, aceea de libertate, independență și pace”.

DIN NOU DESPRE GHEORGHE POMUȚ

V. OPRÎȘIU, din New York, S.U.A., ne solicită câteva date „referitoare la Gheorghe (George) Pomuț și alți români care au participat la războiul civil din Statele Unite”.

Născut în 1828, în Transilvania, Gheorghe Pomuț luptător în revoluția de la 1848 a plecat în S.U.A. pentru a se pune la adăpost de repressiuni. Intrat în armată, a urcat treptele ierarhiei militare, pînă la gradul de general, apoi a fost consul al Statelor Unite la Petersburg, murind, în Rusia, în 1878 (vezi și *Magazin istoric*, nr. 7/1976).

Informații referitoare la Nicolae Dunka și Eugen Ghika, alți combatanți români pe fronturile războiului de secesiune din 1861-1865 am publicat în nr. 7-8/1968, și respectiv, 7/1970.

REFUGIAȚI POLONEZI LA GOVORA

Cititor al revistei noastre încă de la primul număr, învâdlorului MIHAIL CHITUC, din Băile Govora, jud. Vlcea, ne scrie pe marginea noiei Dovezi ale prieteniei, apărută în nr. 4/1977: „Și în orașul nostru au fost găzduiți câteva sute de civili polonezi, refugiați în urma cuceririi patriei lor de naști. Au stat la noi pînă în toamna anului 1941, cînd s-au mutat la Oțelea Mari. Au fost permanen înconjurăți cu prietenie. Neuitate rămîn manifestările culturale organizate împreună, care ne-au apropiat și mai mult. Și astăzi mulți locuitori ai orașului mai sînt mînte formule de salut și alte expresii în limba polonă”.

DIN BUCOVINA

În completarea celor publicate de noi în nr. 5/1977, GRIGORE D. GREUL, din București, ne trimite câteva însemnări despre participarea bucovinenilor la războiul de independență. „Vestea intrării României în război a produs un mare entuziasm în rîndul membrilor Societății „Arborosa”. Comitetul de sub președinția lui Ciprian Porumbescu l-a înscrisnat pe studentul în Drept, George Popescu cu stringerea unor fonduri bănești pentru cei care vroiau să treacă frontiera și să ia parte la lupte. În scurt timp, s-au adunat câteva mii de florini. După plecarea voluntarilor, guvernatorul Bucovinei a ordonat anchetarea lui George Popescu. Pentru a scăpa de persecuții, acesta a fost nevoit să-și schimbe numele în Albeșcu. A fost consilier de tribunal și, apoi, avocat la Suceava”.

Același cititor ne semnalează numele corecte ale altor bucovineni participanți la război, dintre cei menționați în articolul semnat de acad. Ștefan Pascu, în același număr de revistă: Emlitan Hnidei, Ion Forgaci, Al. Chibici-Reveanu.

TEZAUURUL DE LA SÎNCRĂIENI

IOAN ȘTEFĂNOIU, din Tg. Mureș, solicită unele informații în legătură cu tezaurul dacic, descoperit la Sîncrăieni, jud. Harghita.

În vara anului, 1953, pe un teren dintre comunele Sîncrăieni și Jigodin, în preajma unei mori vechi, a fost descoperit un lot de podoabe și vase din argint de factură dacică, în greutate totală de 3 650 grame. Obiectele ce compun tezaurul — cupe, brățări, o fibulă — au fost datate ca

aparținând sec. I e.n. Bogăția ornamentală, motivele geometrice și vegetale cu care sînt împodobite cupele, constituie mărturie expresivă ale măiestriei artistice a meșteșugarilor argintari din Dacia.

În prezent, tezaurul se află expus la Muzeul de Istorie a Republicii Socialiste România.

În imaginea alăturată, o cupă cu picior din tezaurul de la Sîncrăieni.

LAROUSSE 1976 — DESPRE ROMÂNIA

ADAM BEDEANU, din București: „Am răsfoit *Petite encyclopedie Larousse*, ediția din 1976, ultima apărută, sub redacția lui Guy Rachet, istoric, arheolog și om de literă, care ne-a vizitat țara în mai multe rânduri. Constat că, în comparație cu trecutele ediții și cu alte lucrări enciclopedice realizate în Franța, *Larousse-ul* conține mult mai multe informații despre România — în diferite domenii — și vădește dorința de a-i ajuta pe cititori să înțeleagă aspecte esențiale din problematica românească de-a lungul mileniilor.

În capitolul despre literatura română s-a strecurat o inexactitate — potrivit căreia Mihai Eminescu și nu Vasile Alecsandri ar fi fost culegătorul *Miorișei*”.

MULȚUMIRI

Din corespondența sosită în ultimul timp pe adresa redacției, am reținut propunerile, sugestiile, completările și informațiile cuprinse în scrisorile următorilor cititori cărora le mulțumim: ION DUMITRESCU, din Craiova; MARIN T. RĂDUȚ, din satul Polnăzești, com. Drăgoești, jud. Dolj; BILȚ I. VALENTIN, din Tg. Lăpuș, jud. Maramureș; MARCU PETRU, din com. Bistra, jud. Alba.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

RĂDULESCU ION, str. Căminului, nr. 20 C, sc. A, ap. 49, București, solicită: nr. 2, 3/1967; ofertă: nr. 2, 12/1968; 2/1970; 10, 11/1972; 1, 12/1973; 3, 4/1974.

BENCZE VASILE, str. Parîngului, nr. 4, et. II, ap. 6, Satu Mare, solicită: nr. 1, 4, 5/1967; 2/1976.

DUMITRU ELENA, str. Valea Oitului, nr. 16, bl. A. 28, ap. 7, București, ofertă colecția completă.

LUPU WILLY, str. Vasile Toneanu, nr. 28, București, ofertă colecția completă.

BOCECA ALBERT, str. Dobrogeanu-Gherea, nr. 24, Roman, jud. Neamț, ofertă colecția completă.

IOAN ENESCU, str. Baraolt, nr. 5, bl. 40-A, sc. D, ap. 78, Ploiești, solicită: nr. 3, 4/1967; 6/1968; 4, 6, 8/1974; ofertă: nr. 4, 8, 12/1971; 8/1972, 1/1973; 10/1976.

TEODORIAN MIRCEA, str. Spiru Haret, nr. 8, Caracal, jud. Olt, solicită: nr. 6/1974; ofertă: nr. 5-9/1967; 1-12/1968; 1-8, 12/1969; 1, 4, 7, 10-12/1970; 1-6, 8-10/1971; 1, 12/1972; 1-8/1973.

PUSKAS ANDREI, B-dul Cloșca, nr. 68, Satu Mare, ofertă: nr. 9/1967; 2-4, 6, 10-12/1968; colecția 1969-1970.

GRIGOR MIHAI, str. M. Eminescu, nr. 11, Sighetul Marmației, jud. Maramureș, ofertă colecția completă.

TOADER ALECU, str. D. Chicus, nr. 19, Galați, solicită: nr. 1/1967; ofertă: nr. 5, 7-9/1967; 3, 6, 12/1968; 6/1969; 6-9/1975.

SFERLIC VICTOR, str. W. A. Mozart, nr. 20, București, ofertă colecția completă.

S.M. SĂVULESCU STAN, Șos. Afumați, nr. 90, București, solicită: nr. 1, 2, 3/1967; 1/1968.

ÎN ATENȚIA CITITORILOR!

DECENIILE REPUBLICII,

un nou concurs MAGAZIN ISTORIC.

În numărul din octombrie 1977, vom publica prima serie de întrebări și detaliile desfășurării concursului

CONTENTS (Romanian History)

I.H. CRIȘAN Dacia in the Time of Burebista (c. 70-c. 44 B.C.) • D. BERINDEI 1822: The Claims of the Romanian Boyars on the Porte • C. KIRITESCU Memoirs. My Apprenticeship in the Socialist Movement • J. FRIDOLIN HERZOG 1858, A Journey to Wallachia • C. POENARU BORDEA and C. PREDA Thracian Peoples and Tribes • P. CERNOVODEANU Family Chronicles: The Magheru's • G. GERHARTL Who Owned 'Corvin's Cup' of Wiener Neustadt? • A. CĂLINESCU 1939: Political Notes

SOMMAIRE (Histoire roumaine)

I.H. CRIȘAN La Dacie au temps de Burebista (v. 70-v. 44 av. n.è.) • D. BERINDEI 1822: Les demandes des boyars roumains envers la Porte • C. KIRITESCU Mémoires. Années d'apprentissage dans le mouvement socialiste • J. FRIDOLIN HERZOG 1858, voyage en Valachie • C. POENARU BORDEA et C. PREDA Peuples et tribus thraces • P. CERNOVODEANU Chroniques des familles: les Magheru • G. GERHARTL À qui la „coupe de Corvin“ de Wiener Neustadt a-t-elle appartenu? • A. CĂLINESCU 1939: notes politiques

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история)

И.Х. КРИШАН Дакия во время короля Буребиста (ок. 70 - ок. 44 до н.э.) • Д. БЕРИНДЕИ 1822-ый г.: требования румынских бояр к Османским Воротам • К. КИРИТЕСКУ Мемуары. Годы обучения в социалистическом движении • И. Ф. ХЕРЦОГ 1858-ый г.: путешествие по Валахии • К. ПОЕНАРУ БОРДЕА, К. ПРЕДА Франкиские племена • П. ЧЕРНОВОДЯНУ Летопись семьи Магеру • Г. ГЕРХАРТЛ Кому принадлежал «бокал Корвина» из Винаера Нейштадта? • АРМАНД КĂЛИНЕСКУ 1939-ый г.: политические заметки

INHALT (Rumänische Geschichte)

I. H. CRIȘAN Dazien zur Zeit Burebista's (70-44 v.u.z.) • D. BERINDEI 1822: Die Bittschreiben rumänischer Bojaren an die türkische Pforte • C. KIRITESCU Erinnerungen. Lehrjahre in der sozialistischen Bewegung • J. F. HERZOG 1858, Reise durchs Rumänische Land • G. POENARU BORDEA, C. PREDA Thrakische Stämme und Geschlechter • P. CERNOVODEANU Familienchroniken: Die Magheru's • G. GERHARTL Wem gehörte der „Corvin-Pokal“ der Wiener Neustadt? • A. CĂLINESCU 1939: Politische Aufzeichnungen

SUMARIO (Historia rumana)

Dacia durante el reinado de Burebista (70-44 a de J.C.) • D. BERINDEI 1822: las peticiones dirigidas por los señores rumanos a la Puerta otomana • C. KIRITESCU Memorias. Años de aprendizaje en el movimiento socialista • J. FRIDOLIN HERZOG 1858, viaje por Valaquia • C. POENARU BORDEA, C. PREDA Pueblos y tribus tracios • P. CERNOVODEANU Crónicas de familias: los Magheru • G. GERHARTL A quien perteneció la „Copa de Corvin“ de Wiener Neustadt? • A. CĂLINESCU 1939: Apuntes políticos

ABONNEMENTS: ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada
13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex: 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministeru-
lui nr. 2, parter — Sectorul 1.
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța
poștală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI: Gheorghe David, Florentina
Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă,
Vasile Șimandan, Marian Ștefan, Ioana Ursu,
Domnica Zavoicinschi
SECREȚAR RESPONSABIL DE REDACȚIE:
Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ: Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR: Anton Tănase
CORECTURA: Constanța Avram,
Ana-Maria Șerbănescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la
oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul
unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

